EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

De la secolul al XIX-lea am moștenit un lucru bun pe care nu trebuie să-l respingem: predilecția pentru precizie în contururi, pentru lucrurile solide, bine împlîntate în pămînt, cu picioarele sau cu rădăcinile, chiar dacă ramurile se urcă nestînjenite spre spațiile libere ale cerului. Fantezia novecentistă așază în jurul celei mai precise realități un nimb de magie. Pe drept cuvînt arta noastră a fost denumită Realism Magic.

MASSIMO BONTEMPELLI

Lei 4,50

56

1968

MASSIMO BONTEMPELLI • OAMENI ÎN TIMP

CM

MASSIMO BONTEMPELLI

OAMENI ÎN TIMP

COLECȚIA MERIDIANE

Massimo Bontempelli

Oameni în timp

În românește de *Petru Creția*
Cuvînt înainte de *Șerban Stati*

29.VIII.68

Editura pentru Literatură Universală

București, 1968

Coperta de *Constantin Popovici*

Din volumul

Massimo Bontempelli
RACCONTI E ROMANZI
Volume secondo

MASSIMO BONTEMPELLI ŞI POETICA „REALISMULUI MAGIC"

Cartea de faţă înlesneşte cititorului român contactul cu proza unuia dintre scriitorii europeni care şi-au legat numele de căutarea pasionată a unor modalităţi expresive în consonanţă cu noile ritmuri ale secolului nostru, cu modificările importante survenite, în aceste vremuri, în structura realităţilor sociale şi a individualului psihic. Totodată, în planul literaturii căreia îi aparţine, cea italiană, Massimo Bontempelli[1] a fost unul dintre pro-

[1] *Massimo Bontempelli* (1878—1960), originar din Como, oraş situat pe malurile pitorescului lac cu acelaşi nume din nordul Italiei, a făcut studii strălucite de drept, litere şi filozofie, după care a fost scurtă vreme profesor de liceu. Părăsind învăţămîntul în 1910, se stabileşte la Florenţa, unde conduce revista *Fieramosca*. În 1916 se află la Milano, ca redactor al revistei *Secolo*. După campania militară din 1917—1918, la care participă, se mută la Roma. Aici scoate, în 1926, revista *900* alături de Curzio Malaparte, care însă în 1927 trece definitiv în tabăra duşmanilor literari ai lui Bontempelli. În 1927—28 Bontempelli este secretar al Sindicatului Naţional al Autorilor şi Scriitorilor. În 1930 devine membru al Academiei Italiene şi, ca toţi academicienii, în 1935 primeşte automat carnetul de membru al partiului fascist. În 1938 în urma unui discurs pronunţat la Pescara în memoria lui Gabriele D'Annunzio, discurs socotit „sediţios", este însă exclus şi se retrage, într-un fel de domiciliu supravegheat, la Veneţia. După război participă din ce în ce mai puţin la viaţa literară şi publică, deşi în 1944 fondase, alături de alţi intelectuali de prestigiu, săptămînalul *Città*. A fost deţinătorul premiilor *„dei Dieci"* (1930), pentru

motorii pe de o parte ai dialogului fertil între tradiție și inovație, pe de alta ai unei circulații active de valori între diferitele spiritualități naționale, creatoare a unui climat de comprehensiune, ostil agitațiilor șovine și anacronicelor închistări provincialiste. Lucrul este cu atît mai important cu cît Bontempelli și-a desfășurat o bună parte din activitate în anii dictaturii mussoliniene, față de care asemenea principii însemnau, prin ele însele, un grav delict de non-conformism. Non-conformist a fost, în fapt, scriitorul față de tot ce însemna mentalitate retrogradă, inerție și obtuzitate față de nou ; pasiunea pentru

---

romanul *Figlio di due madri*, și *Strega* (1953), pentru culegerea de povestiri *L'amante fedele*. Massimo Bontempelli a fost și un interesant compozitor, lucrările sale muzicale fiind executate în concerte publice atît în Italia cît și în străinătate. Din bibliografia foarte bogată a operelor sale cităm : *Racconti vecchi* (*Povestiri vechi*, 1904—1914), *La vita intensa* (*Viața intensă*, proză, 1920), *La vita operosa (Viața activă*, proză, 1921), *Viaggi e scoperte* (*Călătorii și descoperiri*, povestiri, 1922), *La scacchiera davanti allo specchio (Șahul dinaintea oglinzii*, 1922), *Eva ultima (Eva ultimă*, roman, 1922), *La donna dei miei sogni* (*Femeia visurilor mele*, nuvele, 1925), *Donna nel sole* (*Femeie în soare*, schițe și nuvele, 1928), *Mia vita, morte e miracoli* (*Viața, moartea și minunile mele*, povestiri, 1931), *Il figlio di due madri (Fiu a două mame*, roman, 1929), *Vita e morte di Adria e dei suoi figli (Viața și moartea Adriei și-a fiilor ei*, roman, 1930), *La famiglia del fabbro (Familia fierarului*, roman, 1932), *Gente nel tempo* (*Oameni în timp*, roman, 1936), *Giro del sole* (*Ocolul soarelui*, povestiri, 1941), *L'amante fedele* (*Amantul credincios*, culegere de proze, 1953), la care se adaugă un mare număr de piese de teatru [*Nostra Dea*, 1925 ; *Valoria*, 1932 ; *Bassano, padre geloso* (*Bassano, tată gelos*, 1933), *La Fame (Foamea*, 1934), *Innocenza di Camilla (Inocența Camillei*, 1947 etc.)], eseuri, conferințe, publicistică, traduceri (din Apuleius, Molière, Stendhal, Thomas de Quincey, P. L. Courier, Jules Renard, Montherlant, Mauriac, Crommelynck etc.).

dinamism a luminat deopotrivă creația romancierului, nuvelistului sau dramaturgului și opera animatorului de reviste și mișcări literare, eseistului și polemistului. Sînt două aspecte de nedespărțit ale personalității bontempelliene, care se explică și se determină reciproc, într-o armonie și un echilibru de tip clasic al ființei spirituale, surprinzătoare tocmai la un adversar al formelor de sensibilitate tradițional instituționalizate. Căci, într-adevăr, Bontempelli ne apare astăzi, mai mult desigur decît apăruse combatanților de pe fronturile literare italiene de acum trei sau patru decenii, ca un artist de fibră clasică, ale cărui multiple energii au fost nevoite să se reverse în acte de rebeliune. Paradoxul este însă, cum se va vedea, doar exterior. Iată faptele.

Scriitorul debutase, în primii ani ai secolului, cu o producție lirică, narativă și dramaturgică hrănită din școala poeticei clasicizante a lui Giosuè Carducci și ale verismului, ilustrat de un Luigi Capuana sau Giovanni Verga ; în anii imediat următori primului război mondial, această orientare i se pare desuetă, incapabilă de a exprima omul contemporan. Are loc atunci un al doilea debut, marcat de apariția volumelor *Viața intensă* și *Viața activă*, stilistic înrîurite de experiențele unui futurism moderat și reflectînd, cu acuitate polemică, criza intelectualității dezamăgite de urmările războiului. În aceeași ordine de idei, era făcut procesul lucid al diversionismului naționalist și expansionismului, menite să susțină o burghezie nesigură pe frînele puterii. Nu era totuși decît o fază tranzitorie, căci de-abia cu povestirile din *Călătorii și descoperiri* și cu cele *Două povești metafizice (Eva ultimă* și *Șahul dinaintea oglinzii)* Bontempelli își găsește adevărata vocație în acea viziune poetică pe care istoria literară a reținut-o sub numele de „realism

magic" şi pe care scriitorul a afirmat-o ca bază a mişcării artistice constituită în jurul revistei *900*[1]. Deşi n-a apărut decît vreme de trei ani (1926—1929), *900* a jucat un rol însemnat în viaţa artistică italiană. Răspunzînd unei nevoi sincer resimţite de deschidere spre efervescenţele literaturii contemporane europene, unei dorinţe de reînnoire rapidă a culturii naţionale, ea a devenit statul major al moderniştilor din gruparea *stracittà* (a „ultra-citadinilor"), care îşi disputa cu *strapaesanii* („ultra-ruralii") — naţionaliştii de la revistele *L'Italiano* şi *Il Selvaggio*, cultivatori ai tradiţiei înţeleasă ca segregare intolerantă faţă de orice osmoză cu restul continentului — supremaţia în a dicta pentru cultura Peninsulei liniile directoare. Bătălia, foarte înflăcărată, se desfăşura în cadrele conformiste impuse de oficialitatea fascistă, dar dincolo de profesiunile de fidelitate venite din ambele tabere, se poate descifra la *novecentiştii* conduşi de Bontempelli puncte de vedere străine, ba chiar opuse ideologiei şi politicii culturale a regimului. Aşa de pildă, suscita indignarea acelor campioni ai şovinismului atît de agreaţi de dictatură faptul că revista apărea iniţial în limba franceză, cu subtitlul cosmopolit *Cahiers d'Europe et d'Italie* şi că în comitetul de redacţie figurau nume străine (James Joyce pentru Anglia, Pierre Mac Orlan pentru Franţa, Ilya Ehrenburg pentru Rusia Sovietică, Raul Gomez de la Serna pentru Spania). Alături de italienii Corrado Alvaro, Antonio Aniante, Marcello Gallian, Paola Masina, foarte tînărul Alberto Moravia şi, evident, Bontempelli însuşi, în revistă se puteau întîlni semnăturile de prestigiu ale lui Blaise Cendrars, Frans Hellens, Max Jacob, André Malraux, Philippe Soupault, Joseph Delteil, D. H. Lawrence, Virginia Woolf, R. M. Rilke, Stefan Zweig etc. într-o „eficace activitate de contrabandă literară"[1] a cărei semnificaţie, în atmosfera asfixiantă a filistinismului fascist, nu poate fi îndeajuns preţuită. Alături de aceste aspecte ţinînd de conjunctura istorică, *novecentismul* a avut însă, cum spuneam, şi rolul de a încerca să impună o nouă poetică, conformă realităţilor noi ale secolului. Conştiinţa că transformările suferite de societatea, peisajul şi mentalitatea oamenilor reclamau o altă structură a însăşi sensibilităţii şi gustului scriitoriceşti, diferită de cea pe care o încetăţenise veacul trecut, colorează atît activităţile teoretice cît şi experimentele teoretice ale grupului: prin formula „realismului magic", Bontempelli şi discipolii săi propuneau creatorului modern o interpretare poematică a realităţii, o căutare a acelor resoarte tainice care, puse în mişcare, să transfigureze această realitate şi să o readucă omului contemporan reîntruchipată în mit. Convingerea lui Bontempelli era că fiecare epocă din istoria umanităţii îşi creează miturile ei specifice, şi că, fără poezia lor, spiritul omenesc riscă să se degradeze, după cum şi conservarea prin inerţie a miturilor corespunzătoare unei lumi apuse ameninţă să îndepărteze literatura de menirea ei — a păstra sufletelor candoarea lor originară. „Revolta" împotriva *Ottocento*-ului se conturează, în aceste condiţii, nu ca aruncare peste bord a valorilor lui, ci ca refuz de a le considera de nedepăşit. Noul secol trebuia să se afirme şi în artă într-un mod original şi plin de vigoare, aşa cum se afirmase în domeniul ştiinţific. Şi dacă ceva trebuia cu adevărat respins din mentalităţile veacului trecut, aceea era uscăciunea

---

[1] În italiană *Novecento*, adică secolul XX.

[1] *Dizionario Mondadori della letteratura contemporanea*, articolul *Novecento*.

veristă, platitudinea pozitivismului, încătușarea fanteziei în concretul prozaic. Iată cum exprima Bontempelli însuși dezideratele noii orientări :

„Novecentismul este o luptă pentru fantezie, pentru o artă care, mai presus de toate, să desfete și să surprindă, pentru o artă care să știe a privi viața ca pe o mare aventură plină de riscuri, de mister. Literatura secolului al XX-lea trebuie să fie o călătorie prin natură, prin viață sau prin sufletul omului, dar totdeauna călătorie, mișcare, invenție și mai ales curaj : să nu te mulțumești niciodată cu ceea ce ai văzut sau ai descoperit, să nu stagnezi niciodată în contemplare sau în inacțiune (...). Secolul trecut, al XIX-lea, a fost secolul observației, al exactității descriptive, al pasiunii pentru viața cotidiană ; l-am putea numi secolul realității. Secolul nostru va trebui să se numească secolul fanteziei (...). *Trebuie să inventăm ;* vechii greci au inventat minunate mituri și legende (...) trebuie să învățăm și noi arta de a inventa alte mituri și alte legende. Am spus fantezie. Dar chiar fantezia noastră trebuie să fie cu totul nouă (...). De la secolul al XIX-lea am moștenit un lucru bun, pe care nu trebuie să-l respingem : predilecția pentru precizie în contururi, pentru lucrurile solide, bine împlîntate în pămînt, cu picioarele sau cu rădăcinile, chiar dacă ramurile se urcă nestînjenite spre spațiile libere ale cerului. Fantezia novecentistă așază în jurul celei mai precise realități un nimb de magie. Pe drept cuvînt arta noastră a fost definită ca realism magic." [1]

Cu apelul la salvgardarea echilibrului și măsurii, „realismul magic" se definea, deci, drept o estetică inovatoare

[1] Citat de Enrico Falqui, *Per una cronistoria della rivista „900"*, partea a doua, în revista *Fiera letteraria*, nr. 30/1959.

și în același timp clasicizantă. Prin aceasta el se delimita net de inițiativele de avangardă ale secolului — futurism, dadaism, suprarealism etc. — preocupate tocmai de sfărîmarea canoanelor clasice. Lucrul este de cea mai mare importanță în înțelegerea operei bontempelliene. Nefiind un spontan, scriitorul nu avea încredere în revoluționările formei (deși le putea înțelege și aprecia la alții), îi erau străine violentarea sintaxei, cuvîntul-șoc, anarhia dicteului automat, și considera că expresia noii sensibilități moderne trebuie să se constituie *înăuntrul* formulelor narative de îndelungată tradiție. După cum miraculosul nu este decît a doua natură a unei realități existente, și nu o existență independentă, supraterestră, posibilitatea de a o pune în valoare nu ține de construirea unui alt limbaj, ci de ineditul magic cu care creatorul știe să încarce cuvîntul, imaginea singulară sau țesătura operei în ansamblu, fără a le lipsi de coerență. O căutare stilistică există ; mai mult, rolul ei este la Bontempelli primordial, dar se înfăptuiește sub tutela marilor modele, începînd cu civilizația elină, și continuînd cu rafinamentul *Cinquecento*-ului renascentist ori cu limpezimea leopardiană. Cu dreptate observă Francesco Flora că pe Bontempelli „cuvîntul educat la școala clasicilor, memoria simplității și luminozității grecești l-au protejat împotriva simplismului vaporos al inovatorilor și improvizatorilor. În spatele miturilor îngîndurate ale lui Bontempelli se află umanitatea celor care îl citesc pe Platon, nu din snobism, ci pentru a se autoperfecționa." [1] Dar poate că familiaritatea cea mai mare o are scriitorul nostru cu grația luminoasă a părintelui lui *Orlando Furioso*. Ca și la Ariosto, unele

[1] *Storia della letteratura italiana*, Mondadori, Milano, vol. V, ed. 1964, p. 739.

din închipuirile bontempelliene, construite în linii delicate dar ferme şi în culori suave, plutesc parcă deasupra pămîntului. Un nimb de legendă învăluie concretul cotidian şi îl sublimează într-o nealterată puritate. Armonia, obţinută prin savanta dozare a efectelor şi prin harul inteligenţei, instalează în noi o binefăcătoare pace sufletească: miracolul ne-a devenit familiar, îl respirăm, îl atingem, ne simţim în el ca într-un mult visat lăcaş de serenitate. Este impresia pe care o lasă cele mai inspirate pagini din *Călătorii şi descoperiri, Eva ultimă, Femeie în soare, Ocolul soarelui* etc.

I s-a reproşat lui Bontempelli că magiile sale ar datora prea mult unei interpretări *conceptualiste* a realităţii, că cerebralizarea ar devia imaginile spre ariditatea unui mecanism prea bine reglat; terenul cel mai propice pentru expansiunea talentului său ar fi deci nu cel sensibil, ci cel raţional. „Basme pentru oameni adulţi"[1], definea un critic miturile realismului magic, considerîndu-l pe autorul lor prea sceptic, prea impregnat de spirit critic pentru a le putea anima cu scînteia sacră a credinţei. Toate aceste rezerve pornesc de la o constatare de fapt — Bontempelli scrie într-adevăr fanteziile sale pentru o lume de intelectuali în stare să savureze o reminiscenţă culturală, fără ca aceasta să ducă însă vreodată la încifrări accesibile doar elitelor — dar cad, credem, în eroare, atunci cînd pun semnul egalităţii între construcţia controlată cerebral şi răceală ori schematizare ca rezultante literare obligatorii ale procedeului. Temperamentul echilibrat nu trebuie confundat cu uscăciunea, intensitatea participării cerebrale

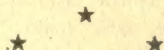
[1] Luigi Baldacci: *Massimo Bontempelli* în *Belfagor*, 4/1959, p. 442.

a generat în literatură nu puţine exemple de incandescenţă pasionată, iar judecarea operei de artă conform unor asemenea canoane critice este inoperantă. Cine citeşte pe Bontempelli — fireşte în scrierile sale caracteristice şi nu în unele experimente necristalizate — îşi poate da seama că reproşurile de acest fel nu-şi găsesc acoperire reală. Subscriind şi el teza „inteligenţei abstractive" a autorului cercetat, un fin analist al literaturii moderne, cum este Alfredo Gargiulo, recunoaşte că „Bontempelli este deci cuprins de fervoarea creaţiei tocmai cînd un spontan proces de abstractizare îl face să întrevadă liniile esenţiale ale unui obiect (oricare ar fi obiectul, fireşte chiar şi un sentiment). Acea fervoare — de ce n-am numi-o lirism? — săvîrşeşte restul (...). Într-o povestire a sa este cît se poate de semnificativ următorul pasaj: «Nu povestesc fapte, ci doar o desfăşurare de gînduri. Sînt ca un geometru care exclude orice calitate sensibilă a corpului şi se străduie să dezvolte formulele dimensiunilor lor. Pentru mine, important este să-mi desfăşor progresiv ideea, pînă a o aduce în chip logic la ultima descoperire posibilă.» Mai mult: intensitatea urmărită de Bontempelli în sens abstractiv explică aspiraţia sa declarată spre efectele de incantaţie, spre magie."[1] Mai departe, criticul vede virtual principalul pericol pentru o atare linie de creaţie în neatingerea acelui punct de înaltă temperatură, unde procesul intelectual provoacă incendiul „intuiţiei" (termenul este înţeles în accepţia pe care i-a dat-o Croce, n.n.). Declaraţia lui Bontempelli folosită de către Gargiulo trebuie desigur luată în limitele

[1] Alfredo Gargiulo: *Letteratura italiana del 900*, Le Monnier, Firenze, 1958, p. 223.

unei interpretări precaute: scriitorul nu este un obsedat al ideii în stare pură, iar mărturisirea atracției spre abstract nu este ea însăși decît o exprimare metaforică, pentru că, în fapt, oricît ar fi ele de epurate, conceptele se rezolvă tot în imagini sensibile. Cuvintele citate indică, după părerea noastră, mai degrabă teama autorului de a nu fi interpretat ca un făuritor de jocuri gratuite. Idee desfășurată progresiv, logică aducere la ultima consecință — iată formulări insistente care toate îndeamnă atenția spre domeniul *semnificațiilor* închise în miturile bontempelliene.

Îndemnul nu e zadarnic. Plăcerea invenției acoperă într-adevăr căutarea unor răspunsuri la întrebări grave, determinate de raporturile existență umană-timp, individ-societate, individ-individ. Punerea în ecuație a acestor raporturi permite atîtea variante încît, firește, fantezia scriitorului nu ambiționează a le epuiza și cu atît mai puțin a le găsi rezolvări categorice. Miturile și reprezentările fantastice sînt totuși încercări temerare de a pătrunde misterele existenței intrînd în complicitate cu ele, pentru a le revela apoi *dinăuntrul* lor. Este, de fapt, eterna strădanie a cunoașterii poetice.

În opera bontempelliană, comandamentele realismului magic își găsesc întruchipările cele mai felurite, dovedindu-și viabilitatea ca încercări de interpretare artistică originală a unor aspecte din viața omului contemporan. Pilduitor este în acest sens micul roman pe jumătate fantastic *Eva ultimă*. Miraculosul este cu adevărat resimțit aici ca o a doua natură a ceea ce ne-am obișnuit să considerăm ca banal, prozaic. Cel care este

dăruit cu această revelație și o acceptă capătă prin ea echilibru. Cine, dimpotrivă, neliniștit de orizonturile insolite ce i se deschid, se teme și se împotrivește miraculului — așa cum face Eva, protagonista cărții — va deveni prada ușoară a coșmarelor, va naufragia în deziluzie; în cele din urmă, înfrînt, va reveni la opacitatea comună, păstrînd regretul paradisului întrezărit, dar pentru totdeauna pierdut. Aventurile Evei în lumea transfigurată de vrăji unde o antrenează magicianul Evandro este, în consecință, povestea unui eșec. După cum tot un eșec este și încercarea lui Evandro însuși de a ieși, prin dragostea Evei, din limbul melancolic de singurătate unde viețuiește. Pentru dificila sa regină, Evandro ar dori să împodobească întreaga fire cu transparențele unui miraculos liric, în care comunicarea cu zonele supranaturalului înseamnă mai degrabă posibilitatea de a se exprima metaforic pe sine decît ambiția de a obține puteri excepționale. Țesute cu gust și inteligență, el ar dori să-i aștearnă pînzele unui vis de împliniri calme. Eva însă se zbate; urzeala, sfîșiată, se risipește. Scena rămîne astfel neapărată împotriva invaziei de brutalitate din ultima parte a romanului. Cu un singur act trecuse Evandro dincolo de hotarele miraculosului inefabil — crearea marionetei însuflețite Bululù. Dar este tocmai actul care consfințește eșecul, căci Bululù, departe de a o ajuta pe Eva și a-i mijloci apropierea de Evandro, o împinge cu candoarea lui glacială, printr-un deznodămînt grotesc, în afara universului de poezie unde intrase. Descătușînd Iluzia și pierzîndu-i controlul, rafinatul magician se arată slab, neputincios de a împărtăși frumusețea misterelor sale fie și cu acel suflet care, la început cel puțin, se arătase dispus să-l urmeze. Eva condamnată la regret, Evandro

condamnat la singurătate — iată dubla concluzie a romanului, care vine astfel să se adauge lungii serii de alegorii dedicate de literatura apuseană a secolului nostru marii teme a non-comunicării.

Ca o ipostază simetrică a acestor încheieri mai degrabă dramatice, Bontempelli va apela adesea la motivele fantastice încărcîndu-le cu semnificații satirice. Așa, bunăoară, în ficțiunea intitulată *Șahul dinaintea oglinzii* (unde este reluat mitul clasic al lumii reflectate ce se constituie într-un univers independent, cu legile sale proprii, amintind de cartea lui Lewis Carroll *Through a Looking-glass (În oglindă)*, ceea ce în *Eva ultimă* era luat în serios, devine prilej de ridiculizare. Călătoria dincolo de cristalul oglinzii nu este decît o luare în deșert a metafizicului, și aceasta nu numai pentru că universul imaginilor reflectate — care se cred, zadarnic, autentice și primordiale — este înfățișat într-o dezolantă monotonie, ci mai ales pentru că are în comun cu lumea noastră psihică tocmai trăsătura cea mai meschină: o incurabilă vanitate. Fără această trufie calpă, poate că imaginile legate de mitul oglinzii ar fi putut fi neliniștitoare; datorită ei, totul se convertește însă în caricatural, inclusiv misterul metafizic. Alteori, țintele vizate de satira bontempelliană sînt filistinismul și platitudinea, spiritul mercantil, convenționalismul burghez care falsifică pînă și cele mai intime raporturi sufletești; li se opun ingenuitatea sufletelor pure, deschiderea lor generoasă spre zborurile fanteziei, modestia răsplătită adesea cu experiența unică a miracolului, inaccesibil celor mai mulți dintre muritori. Această antiteză este nelipsită în povestirile satiric-umoristice ale lui Bontempelli și se rezolvă cel mai adesea în chip optimist: dragostea are puterea de a opri timpul în loc, dînd veșnică

tinerețe celui care iubește, în pofida unei lumi străine de poezie și generozitate (*Elixirul*); în *Dovada dragostei*, adolescenții îndrăgostiți, luați în derîdere de părinții obtuzi, se aruncă pe fereastră din disperare, dar nu cad, ci se înalță spre ceruri; Adelina, eroina din *Idila sfîrșită cu bine* e răsplătită pentru candoarea ei prefăcîndu-se într-o stea a firmamentului spre care se simțea irezistibil atrasă. Realitatea impune însă și viziuni contrarii acestui lirism *sui generis* (care este pînă la urmă cel al unei utopice restabiliri a dreptății); sirena, simbol al unui univers dăruit cu harul poeziei, este devorată ca un banal pește marin de turma ignară a unor vilegiaturiști bogați, în căutare de inedit (*Sirenă la Paraggi*). Optimismul bontempellian reintră în ofensivă atunci cînd miracolul capătă funcții justițiare. În a patra călătorie din ciclul *Călătorii și descoperiri*, oamenii se metamorfozează caricatural în animalele care cel mai bine le pot exprima fizionomia morală. Prin neașteptate declanșări ale potențelor magice ale cuvîntului sau gestului, prin materializări de basm ale sensurilor figurate în sensuri proprii, puritatea și generozitatea sînt ajutate să-și ia revanșa asupra mentalităților guvernate de calcul mărunt, ipocrizie și îngîmfare (*Vîntul cel bun*, *Paharul de Porto* etc.).

Există în opera lui Bontempelli și momente cînd, antrenat irezistibil în jocul cu propriile sale plăsmuiri, scriitorul declanșează adevărate avalanșe de imagini, care înglobează, într-o dinamică aventuroasă, o gamă largă de tehnici ale fantasticului. Aceste sinteze, menite parcă unei demonstrații de virtuozitate, stau de regulă sub semnul oniricului, ceea ce permite o maximă labilitate a elementelor narative. Plăcerea invenției în sine este preponderentă asupra revelării unor sensuri satirice sau

mitice, fără a putea fi totuşi vorba de gratuitate. O primă călătorie din cele cinci descrise în ciclul *Călătorii şi descoperiri* ne poartă într-un oraş de aspect oriental unde străzile sînt mărginite pe o parte de construcţii luxoase şi pe cealaltă de mizerabile maghernițe: în nici una din ilustratele vîndute vizitatorilor nu sînt însă înfăţişate laolaltă cele două laturi de permanent contrast, ca şi cum ar fi vorba de un consens general al ipocriziei. Acelaşi oraş nu e receptat ca bizar din pricina vreunui element anormal de peisaj — dacă exceptăm simetria mecanică opulenţă-sărăcie — ci datorită unei nefireşti linişti şi solemne încetineli a mişcărilor.

Călătoria a doua a aceluiaşi ciclu îmbină graţia cu naivitatea în zugrăvirea a cîtorva siluete feminine sau a unor peisaje ce amintesc de tehnicile picturii primitive sau de cadrele stranii din uleiurile lui Giorgio del Chirico. În acelaşi timp, succesiunea rapidă a secvenţelor degajă, în lipsa ei aparentă de logică, un umor grotesc. Convertindu-se continuu unele în altele, fără nici un consum de energie emoţională, sentimentele umane sînt necruţător bagatelizate. Personajele, în frunte cu protagonistul, îşi trăiesc aventurile într-un fel de surîzătoare indiferenţă, ca cea provocată de unele anestezice care anulează stările emotive fără a ataca claritatea raţională. Sub imperiul farmecelor onirice, identitatea umană însăşi pare să se dizolve şi să lase locul unor simulacre ce se mişcă cu perfectă naturaleţe, dar nu datorită resorturilor sufleteşti intime, ci firelor nevăzute trase de un prea iscusit păpuşar. Există totuşi o putere capabilă să sfărîme mirajul artificialului, readucînd, dureros dar binefăcător, omul în realitatea lui normală: sentimentul timpului. Intervenţia acestuia este cu atît mai semnificativă cu cît întreaga suită de evenimente din povestire are, în ciuda aparenţei fortuite a succesiunilor, o încadrare simbolică, analizabilă în două ipostaze distincte: prima ar fi goana după plăcere, a doua refugiul în ascetism. Ambele se dovedesc sterile şi în această tonalitate critică trebuie căutată cheia pentru dezumanizarea pe care, cum am văzut, o suferă personajele. „Memento"-ul temporal este, în raportarea lui la acest dublu eşec, investit deopotrivă cu interesul respingerii oricărei forme de evaziune şi cu cel salvator al reintegrării echilibrului din existenţa cotidiană. Şi în alte bucăţi, ca de pildă *Aventuri pe uscat şi pe mare*, este cultivat cu mult *brio* umorul absurd, întemeiat pe serii de automatisme şi echivocuri. Pornind din cotidianul cel mai banal, protagonistul trăieşte aventuri stupefiante, călătoreşte pe mări, traversează peisaje exotice, trece, ca eroii de basm, prin încercări grozave, pentru a se reîntoarce exact la punctul de plecare şi a-şi relua, fără nici o modificare, îndeletnicirile zilnice. Tot ansamblul pare să intenţioneze ilustrarea ideii, scumpă lui Bontempelli, că în orice clipă insolitul se poate introduce în viaţa noastră şi că el trebuie acceptat (dacă nu chiar dorit) şi trăit fără spaimă, ba chiar cu acea voluptate a necunoscutului care distinge specia umană şi o înnobilează.

În aceeaşi direcţie, preponderent fantastică, terenul unde puterea de proliferare imaginativă a lui Bontempelli se uneşte în chipul cel mai fericit cu aspiraţia sa către echilibrul clasic, este cel al *miturilor luminii*. Aşa cum îşi poate da lesne seama oricine parcurge opera acestui magician al secolului nostru, solaritatea se degajă ca trăsătura cea mai adînc definitorie a climatului său spiritual. Se poate spune că lumina reprezintă tensiunea internă a fanteziei bontempelliene, raţiunea ei de existenţă. O expresie de mare elevaţie capătă acest adevărat cult solar în povestirea mitică *Aripile hipogrifului*, inclusă în tripticul

Ocolul soarelui. Aici, un popor întreg, trăind în patriarhală concordie, există doar prin și pentru bucuria luminii, pe care o consideră ca esență primordială a întregii naturi. Temele solare apar în opera lui Bontempelli cu o frecvență aproape obsesivă. Nimic din ceea ce în scrisul său se leagă de idei și sentimente dinamice, vitaliste, nu poate fi despărțit de extazul în fața luminii, care ia cîteodată înfățișări direct senzuale, ca în povestirea ce dă titlul volumului *Femeie în soare.* Idila care se înfiripă aici își datorește farmecul senzației de stăpînire a spațiilor aeriene infinite, familiare omului tocmai prin prezența reconfortantă a luminii. În același fel trebuie înțeleasă la Bontempelli și fascinația întinderilor marine (povestirea *Clemența mării)* sau euforia zborurilor celeste *(Călătorie pe curcubeu. Aripile hipogrifului)* despre care povestește cu o excelentă intuiție a priveliștilor, astăzi revelate nouă ca reale de descrierile cosmonauților. E adevărat că, altеori, sensul pe care îl capătă tema luminii poate deveni cel al unei pustiiri catastrofice. Răsturnarea aceasta pare mai puțin surprinzătoare dacă vom observa că totdeauna ea se produce ca rezultat al unei suprasolicitări a principiului vital semnificat de lumină. În povestirea *Cataclismul* din ciclul *Femeia visurilor mele,* această energie cu valențe aproape magice, supusă imprudent unei tensionări care depășește condiția ei firească, se transformă într-o forță primejdioasă și, scăpată de sub control, se dezlănțuie exploziv, năzuind să-și recucerească libertatea. Răzbunarea oarbă împotriva omului — căruia în mod natural îi este favorabilă — ar reprezenta deci consecința extremă a unei înstrăinări, a devierii cuceririlor civilizației spre un paroxism nefast, a pulverizării acelui echilibru precar între forțe pe care omul este în stare să le declanșeze, dar nu să le și stăpînească. Motiv mult frecventat în literatura fantastică a secolului nostru, sfîrșitul apocaliptic al lumii care a violat legile firii este la Bontempelli o exprimare metaforică a neliniștii și repulsiei resimțite de artist în fața fenomenelor de alienare și dezechilibru impuse de dezvoltarea anarhică a societății capitaliste moderne. Este o reacție negativă de același tip cu cea împotriva sentimentului dezolant al non-comunicării pe care îl deslușisem în *Eva ultimă.*

Interpretarea critică, prin legendă și mit, a datelor oferite de realitățile în mijlocul căreia scriitorul trăia, se conturează, de altfel, pe măsura înaintării spre operele de maturitate, tot mai mult ca o tendință definitorie a prozei sale. În paralel cu aceasta și o dată cu apropierea de concretul raporturilor sociale contemporane, realismul magic capătă o nouă și importantă dimensiune: aceea a adîncimii psihologice. Cartea care, din acest punct de vedere, poate fi considerată ca împlinirea cea mai valoroasă a artei bontempelliene este fără îndoială romanul *Gente nel tempo (Oameni în timp),* scris în 1936 și publicat acum pentru prima oară în traducere românească. Motivul fantastic în jurul căruia pivotează narațiunea — lovitura necruțătoare a unui destin care la fiecare cinci ani, cu precizie de automat, condamnă la moarte cîte unul din vlăstarele unei vechi familii aristocratice, pînă la totala ei extincție, este cum nu se poate mai lapidar; unii comentatori l-au considerat chiar ca un *deus ex machina* simplificator, care ar ilustra neputința lui Bontempelli de a depăși superficialitatea pretinsei lui maniere mecaniciste. Ceea ce însă se uita sau se ignora este că supranaturalul, reglat parcă dinafara umanului și chiar a biologicului, de o inteligență rece, ostilă, nu reprezintă pentru autor decît o ingenioasă metaforă cu dublă semnificație; pe de o parte dezagregarea unor structuri sociale

perimate, pornind de la celula de bază — familia, pe de alta, lupta tragică a omului ca existență limitată, împotriva tiraniei invincibile a morții. În prima ordine de idei, mecanismul supranatural permite diagnosticarea exactă a unui fenomen de degenerescență socială, de aceeași esență cu cel analizat, în alte împrejurări concrete și cu alte mijloace de investigație artistică, în *Viceregii* lui Federico de Roberto sau în celebrul *Ghepard* al lui Giuseppe Tomasi di Lampedusa. Destinul se instalează în viața familiei Medici din momentul morții celei care, ultima, întruchipa, prin trufie și neclintită voință, forța și autoritatea altădată sacrosancte ale unei clase acum condamnată să părăsească scena istoriei. Bătrîna, cum este numită în carte, cu solemnitate aproape religioasă, se stinge în zorii noului secol douăzeci, într-o prevestire de cataclism cosmic:

„Bătrîna a murit într-o duminică, douăzeci și șase august, o mie nouă sute, după o săptămînă întreagă de soare crîncen. Zadarnic au implorat oamenii, cîntînd în cor și făcînd să răsune puternic orga: cerul rămăsese neclintit, izvoarele, sus în muntele crăpat de uscăciune, mureau, iar florile din grădini rămîneau veștede, parcă sub bolțile de sticlă ale unui scrin. Crăpau de arșiță pietrele sub pîntecele șopîrlelor, bărbații priveau femeia cu ochi încețoșați, de departe. Pentru că privighetorile căzuseră moarte din înaltul stejarilor, greierii țîrîiau și noaptea. În ziua în care a murit Bătrîna de atîta încordare lumina intensă a cerului se făcuse cenușie către amurg, chiar purpurie o clipă, apoi, de cum a căzut soarele, brusc neagră: acesta a fost ceasul de început al acelei morți, sub cîteva stele apăsătoare."

Parcă oprit în loc pînă la acest eveniment, timpul se pune acum în mișcare; el consumă vechile raporturi de

dependență feudală, activizează noi fermenți sociali, și în acest fel izolează pe urmașii teribilei bătrîne într-un crepuscul lent al puterii. Nici unul dintre urmași nu mai este în stare să susțină pe umerii săi prestigiul clătinător al familiei. Mediocritatea, indecizia, abulia, goana bovarică după fantasme marchează cu sigiliul neputinței a doua generație a Medicilor, cea a soților Silvano și Vittoria. În așa fel încît pentru ei sancțiunea morții, repetată la fiecare lustru, semnifică sancțiunea însăși a istoriei. Este acum rîndul generației a treia. În zadar fug cele două surori, Nora și Dirce, nepoatele Bătrînei, departe de zidurile devenite lugubre ale altădată înfloritoarei vile La Coronata: moartea le ajunge din urmă, chiar dacă le acordă, în două rînduri, păsuiri iluzorii. După primii cinci ani, victima este un unchi uitat, crezut mort încă de tînăr; după zece ani, nou-născutul Norei. Lovită în ultima speranță de a devia mecanismul implacabil de la oribila lui funcție, rănită fără leac în sentimentul matern, Nora își ia singură viața, dăruind astfel Dircei ultimii cinci ani rămași („Un dar cumplit — comentează abatele Clementi, *raisonneur*-ul cărții, cel care descoperise înaintea tuturor legea inexorabilă a pieirii familiei Medici și îi urmărește aplicarea cu bucuria omului de știință ce se vede confirmat în previziunile sale. Nu are importanță că murim, important e să nu știm cînd. A nu ști înseamnă a fi tînăr.") Cu mințile întunecate, rătăcitoare într-o lume de care nimic nu o mai leagă, Dirce rămîne să încheie cumplita tragedie.

Ceea ce în prima parte a romanului părea să exercite, cum arătam, doar funcția de simbol al istovirii istorice, în partea a doua, rezervată avatarurilor celor două surori, devine punctul de plecare al unei necruțătoare cercetări a comportamentului uman față cu moartea. Nora și Dirce

sînt un cuplu legat de cea mai organică dintre afecţiuni; în faţa pericolului iminent, între ele primează la început solidaritatea. Pe măsură însă ce scadenţele se apropie, răbufneşte în ele frica, antrenînd suspiciune, duşmănie, intoleranţă reciprocă. Tensiunea crescîndă atrage după sine o totală învălmăşeală de sentimente, dragostea nu mai poate fi distinsă de ură, curajul de laşitate, devotamentul de cel mai feroce egoism. Legate în acelaşi lanţ, surorilor nu le mai poate ajuta nici compasiunea celor care asistă neputincioşi la consumarea ultimelor acte ale dramei, nici amintirile, nici credinţa. Ultimul reazim, speranţa, oricît de subţire, oricît de absurdă, dispare şi ea; din această clipă omul rămîne singur în confruntarea inegală cu infinitul. Supuse la o asemenea probă, minţile se tulbură şi, la ultimul apel, prizonier al morţii nu mai este decît un biet organism vegetativ. Dacă sinuciderea Norei, gest de nebunie, mai poate semnifica *in extremis* şi un suprem sacrificiu în numele solidarităţii, stingerea lentă a Dircei nu mai permite nici o umbră de îndoială. Singur, izolat, omul este iremediabil un înfrînt. Marea linişte îl înconjoară treptat, cu o solemnitate îngheţată, în care elementele lumii odinioară familiare se îndepărtează ca într-o ceaţă de irealitate. Destinul îşi săvîrşeşte astfel opera într-o atmosferă acordată simetric începutului; o simetrie înăuntrul căreia pulsează parcă bătaia gravă a istoriei.

Carte cu deschideri de o profunzime zguduitoare, *Oamenii în timp* ni-l arată deci pe Bontempelli nu numai ca un iscusit mînuitor al simbolului, într-o formă în care graniţele dintre real şi ireal sînt atît de nesigure încît insinuează în mintea cititorului un sentiment indefinibil de nesiguranţă şi teamă. Autorul se relevă deopotrivă şi ca un analist deosebit de pătrunzător: apelul la fantastic prilejuieşte şi înlesneşte aici sondajul abisal. Cît despre

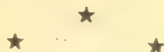
sus-amintitul reproş al unor critici cu privire la „mecanizare", ca efect al unei tactici prea raţionale în construcţia epică, lectura însăşi va oferi argumentele contrarii. Romanul amintit este tot ce poate fi mai puţin mecanic şi monoton. În ciuda intervenţiei egal spaţiate a destinului — sau poate că tocmai datorită ei — fabulaţia urmează căi de o surprinzătoare diversitate, provocînd cititorul prin *suspense*-uri abile, iar ritmul însuşi al cărţii cunoaşte un halucinant *crescendo*, de la cel lent, oarecum solemn al primelor pagini, la unul tot mai rapid, pe măsură ce cercul se strînge împrejurul a tot mai puţine victime.

Tema timpului şi a morţii îşi găsesc prin *Oameni în timp* expresia cea mai înaltă din întreaga operă a lui Bontempelli. Într-un roman scris anterior, *Viaţa şi moartea Adriei şi-a fiilor ei*, care are în centrul lui un caz de narcisism, împins la limitele extreme, obsesia demonstraţiei este atît de puternică, încît împrumută întregii desfăşurări un ton factice, iar fineţea observaţiei psihologice cedează pasul schemei prestabilite. Adria, femeia de o desăvîrşită frumuseţe care se retrage în cea mai strictă sihăstrie, pentru ca nimeni să n-o vadă îmbătrînind, este de la bun început mai mult un manechin decît o existenţă umană. Cu toate că scriitorul pare să fi adus situaţiile pînă în pragul neverosimilului tocmai pentru a arăta caracterul devorator al egolatriei, parabola nu convinge, negăsindu-şi o suficientă acoperire în invenţia epică, de data aceasta prea străvezie. Faţă de împlinirea din *Gente nel tempo. Vita e morte di Adria*, nu are, credem, decît valoarea documentară a experimentului.

Motivul fantastic ca punct de plecare pentru analiza psihologică este întrebuinţat de Bontempelli şi în alte scrieri ale sale. Aşa de pildă romanul *Copilul a două*

mame porneşte de la un caz de „reîncarnare", dar nu atît insolitul întîmplării este aici centrul de interes, cît tragedia celor două femei care se simt (şi, prin miracol, sînt cu adevărat!) mamele aceluiaşi copil. Sentimentul matern nu este, în lumea reală, supus nici unui fel de concurenţe, nici unei contestări. Cînd, prin intervenţia supranaturalului, concurenţa totuşi apare, ea generează o extraordinară tensiune, o exacerbare a afecţiunii şi aceasta nu doar în sens instinctual primar (asigurarea protecţiei puiului, fie şi prin mijlocirea violenţei) ci şi printr-o sporire a umanităţii.

Pe aceeaşi linie de observaţie lucidă se situează, de astă dată fără intervenţia supranaturalului, şi romanul *Familia fierarului*, care dezvăluie, prin surprinderea celor mai fine nuanţe ale comportamentelor individuale sau colective, mecanismul absurd şi destructiv al calomniei.

Am încercat să schiţăm mai sus doar cîteva din liniile posibile pentru un portret al celui care, printr-o operă de fervent umanism şi de aspiraţie neontenită către închegările armonioase ale artei clasice, a dat literaturii italiene din secolul nostru cîteva din valorile ei durabile. Trebuie de asemenea adăugat că ceea ce am numit „clasicitatea" lui Bontempelli înseamnă atingerea unui superior echilibru atît în construcţia intimă a frazei cît şi pe ansamblul fiecărei scrieri luate în parte. Valorile sugestive ale imaginilor, ineditul lor rezultă din contextele cele mai economice: verbiajul retoric — morb atît de primejdios al atîtor producţii literare italiene contemporane cu activitatea autorului de care ne-am ocupat — este prigonit cu tenacitate, după cum este străină de spiritul acestei creaţii

orice capitulare în faţa tendinţelor de a introduce în stil reforme arbitrare, bazate, bunăoară, pe siluirea sintaxei. Strălucirile vin la Bontempelli din organizări simetrice ca ale unui cristal, în acelaşi timp de graţie transparentă şi inatacabil în soliditatea lui. Chiar închipuirile cele mai insolite nu au stridenţe, ci se impun prin armonia desenului şi coloritul diafan, prin arta subtilă a dozărilor ritmice.

Odată cu limpezirea formelor, ceea ce asigură durabilitatea operei lui Bontempelli este înalta idee despre om care o străbate. S-a spus uneori că scriitorul s-ar fi înverşunat în a demonstra „devalorizarea umanului" şi că din punerea în evidenţă a falsităţii convenienţelor burgheze ar fi extras concluzia excesivă a pervertirii iremediabile a fiinţei umane, în fibra ei cea mai intimă[1]. Se invoca întru verificare „marionetizarea" unor personaje, care nu sînt în stare să reacţioneze la impulsurile lumii exterioare decît prin automatisme, iar cînd schema lor nu se potriveşte cu necesităţile ambianţei, se dezarticulează. Existenţa în scrierile lui Bontempelli a unor asemenea cazuri este desigur incontestabilă. Ceea ce se pierde însă din vedere este că „marionetizarea" reprezintă doar un ***procedeu de satiră*** vizînd, ca la mulţi prozatori ai secolului nostru, procesele de alienare din societatea burgheză modernă; procedeu care nu poate fi în nici un caz generalizat pe intreaga întindere a creaţiei scriitorului italian, şi nici măcar pe întregul sector satiric.

Dimpotrivă, nota specifică în viziunea magic-realistă a lui Bontempelli este încrederea în virtuţile superioare ale

[1] Luigi Baldacci: *M. Bontempelli,* în *Belfagor,* IV/1959, pp. 432—445; aceeaşi opinie în Gino Gori: *L'irrazionale,* vol. II, pp. 427—428, Fr. Campitelli editore, 1929.

speței umane, în primul rînd în capacitatea de a imagina și de a-și materializa închipuirile prin acțiune practică sau spirituală. Activitatea însăși a scriitorului este concepută ca parte a acestei perpetue creații a lui *homo faber*. Cum pe bună dreptate observa Francesco Flora, „a schimba viața lumii prin muncă și cu ajutorul mașinii este invenția perenă în care constă deplina umanitate a omului ; a inventa, întreoîndu-te cu lumea reală, o lume de fantezie liberă, care să aibă obiectivitatea lumii naturale (...) acesta este noul domeniu de umanitate pe care trebuie să și-l propună arta novecentistă sau, pentru a fi mai exacți, ceea ce teoria autobiografică a lui Bontempelli identifica cu novecentismul“ [1]. Fidel acestor nobile credințe, scriitorul a pus totul în mișcare pentru a da o expresie cît mai pură optimismului umanist. Dovadă stau acele mituri solare pe care le-am evocat, adevărata obsesie a luminii privită ca mediul de existență cel mai propice ființei umane. Un lucid ca Bontempelli nu se putea însă opri doar la exaltări idealizante. Căzut de multe ori, din pricina vitregiei relelor întocmiri sociale, sub condiția sa firească — afirmarea liberă a valențelor creatoare în direcția unui continuu progres — omul trebuie ridicat din nou la ea. Una din căile pentru împlinirea acestui imperativ poate fi și arta, a cărei valoare morală este implicită („arta nu poate exista fără lumea morală — spunea scriitorul — deoarece arta este lumea morală însăși, încununată într-o creație poetică. Nu integrare, ci identitate“ [2]).

[1] Francesco Flora : *Storia della letteratura italiana*, ed. cit., vol. V, p. 739.

[2] Citat de Enrico Falqui în *Novecento letterario*, Vallecchi, Firenze, vol. II, p. 377.

Sub unghiul acestui adevărat *catharsis* trebuie, credem, judecat — între satiră și generalizările alegorice de înaltă ținută filozofică — întreg realismul magic, căruia valoarea artei lui Massimo Bontempelli i-a cîștigat dreptul de cetate printre celelalte formule viabile înregistrate de istoria literară în acest caleidoscopic secol douăzeci.

ȘERBAN STATI

PARTEA ÎNTÎI

I

BĂTRÎNA

Bătrîna a murit într-o duminică, douăzeci și șase august, o mie nouă sute, după o săptămînă întreagă de soare crîncen. Zadarnic au implorat oamenii, cîntînd în cor și făcînd să răsune puternic orga : cerul rămăsese neclintit, izvoarele, sus în muntele crăpat de uscăciune, mureau, iar florile din grădini rămîneau veștede, parcă sub bolțile de sticlă ale unui scrin. Crăpau de arșiță pietrele sub pîntecele șopîrlelor, bărbații priveau femeia cu ochi încețoșați, de departe. Pentru că privighetorile căzuseră moarte din înaltul stejarilor, greierii țîrîiau și noaptea.

În ziua în care a murit Bătrîna, de atîta încordare lumina intensă a cerului se făcuse cenușie către amurg, chiar purpurie o clipă, apoi, de cum a căzut soarele, brusc neagră : acesta a fost ceasul de început al acelei morți, sub cîteva stele apăsătoare.

Moartea Bătrînei a fost memorabilă.

Faptul a avut loc duminică, cum am spus, sau poate luni ; de vreme ce nu s-a știut asta atunci, nu s-a mai putut ști niciodată, lucrul nu e consemnat, fără greș, decît în registrele celeilalte lumi. În dimineața de douăzeci și șase august Bătrîna nu a fost văzută la slujba de amiază, și

locul ei a rămas gol, ceea ce nu se mai întîmplase în nici o duminică din cei doisprezece ani de cînd bătrîna venise să se stabilească la Colonna; asta înseamnă mai mult de șase sute de slujbe.

Locuia în afara satului, într-o vilă numită Coronata. Puțin înainte de *Ave Maria* se trimisese de la Coronata după medicul ținutului: era întîia oară în doisprezece ani și a fost cea din urmă.

Medicul se prezentă imediat: cîțiva curioși lăsară cîrciuma și îl însoțiră, rămînînd apoi afară, la poartă, să aștepte vești. El o luă în sus pe cărarea grădinii; fu introdus cu precauțiune și însoțit la primul etaj pînă la ușa odăii.

Odaia era foarte lungă: din prag medicul văzu în fund un pat mare, strălucitor de alb; în el era Bătrîna, cu ceafa și spatele proptite, ca să poată sta în capul oaselor, pe multe pernițe; în cap avea o mare bonetă albă, legată sub bărbie cu o panglică azurie. Medicul începu să străbată lungimea camerei pentru a ajunge pînă acolo, călca șovăielnic pe pardoseala prea lustruită; dar la mijlocul drumului glasul Bătrînei îl opri:

— Nu e nevoie să mergi mai departe.

Medicul dădu să spună:

— Doamnă...

— Ajunge. Voiam doar să spun că sînt pe moarte; știu ce boală am, nu e nimic de făcut, o să mor diseară, sau la noapte.

Medicul simți că pălește, apoi că se înroșește; bîlbîi:

— Modestul meu ajutor...

— E inutil. Te-am chemat numai pentru că atunci cînd moare cineva e obiceiul să fie de față un medic. Ia loc acolo.

Dînd această poruncă, Bătrîna făcuse cu bărbia semn către un ungher obscur al odăii, în spatele medicului.

Rămase perplex; avu de gînd să salute și, cu demnitate, să se retragă. Făcu un pas, doi, de-a îndărătelea, apoi, tot mai roșu la față, se întoarse și se duse în tăcere să se așeze pe canapeluța aceea de departe care îi fusese indicată de bărbia puternică a bătrînei.

Nici nu se așezase bine și auzi o sonerie electrică; își dădu imediat seama că sunase ea; avea cordonul sub plapumă, împreună cu cel de la lumină. Intrînd, notarul fu oprit în același chip:

— Toate treburile mele sînt în ordine, n-am lăsat testament, dar cînd moare cineva se cheamă de regulă un notar. Ia loc acolo.

Notarul fu și el ispitit să plece, dar aplecîndu-și și întorcîndu-și capul ca unul care caută o cărare, sfîrși prin a se așeza alături de doctor.

Atunci se auzi crescînd afară un clinchet încă îndepărtat, apoi tăcînd, apoi auzindu-se iarăși, aproape. Într-adevăr, extraordinara femeie se gîndise la tot. Cu preotul, venit s-o spovedească și să-i dea împărtășania din urmă, găsi un ton oarecum mai curtenitor, dar nu fu mai puțin hotărîtă. El încercă să insinueze:

— Surioară, nu sîntem singuri, și pentru Sfînta Spovedanie...

— Părinte, e totuna, n-am nimic de mărturisit, iar iertarea să zicem că e ca și dată. Îmi veți

da împărtăşania la sfîrşit, cînd o să vă anunţ eu. Pînă atunci îmi veţi face favoarea de a-l lăsa pe diac să aştepte jos, iar dumneavoastră luaţi loc alături de ceilalţi doi.

Cei doi se îndepărtară pentru a-i face loc preotului să se aşeze la mijloc, şi canapeluţa era acum plină.

— Aşa. Acuma poate să intre şi familia.

Familiei i se îngădui să străbată întreaga încăpere, şi să ajungă pînă aproape de marginea patului în care Bătrîna trăgea să moară.

Erau patru persoane, doi adulţi şi două fetiţe ; adică : fiul muribundei cu soţia lui şi cele două fete ale lor, una de nouă ani şi una de opt, nepoţelele.

— Nu plînge, Vittoria, îi porunci Bătrîna nurorii, şi voi să nu deschideţi gura, proastelor, ordonă nepoţelelor ; iar tu nu mai sta aşa ţeapăn, Silvano, încheie întorcîndu-se către fiu-său, care nu ştia încotro să privească.

După ce îşi orîndui astfel auditoriul, Bătrîna rosti cele din urmă fraze din viaţa ei.

— Cum vedeţi, mor în bună rînduială, aşa că nu încape loc pentru flecăreli. Nu văd nimic rău în asta, toţi trebuie să murim, înspăimîntător ar fi numai dacă s-ar găsi unul să nu moară ; şi pe urmă eu am şaptezeci de ani. Şi mîine, cînd or să vă întrebe una şi alta şi de ce boală am murit şi mai ştiu eu ce, spuneţi-le că ştiam eu, şi cu asta, gata, să-şi vadă de treburile lor şi de familiile lor, cum am făcut eu mereu, eu care mi-am văzut întotdeauna numai de familia mea ; care e toată aici, pentru că Livio e fără îndoială mort

de cine ştie cîţi ani. Şi nu trebuie să se mai nască nici unul, ştiaţi voi asta, fiindcă în vremurile de-acuma şi patru persoane sînt prea multe, mai ales inşi ca voi, care n-aţi fost niciodată buni de nimic şi care după moartea mea o să fiţi şi mai inutili, de aceea e bine să se termine cu familia noastră ; şi alea două de colo, cînd or fi mari, ar fi mai bine dacă n-ar avea copii...

— Noi ! ţipă Nora, înspăimîntată, dîndu-şi seama că bunica vorbea despre ele ; dar sora ei mai mare, ca s-o facă să tacă, îi dădu un ghiont care era cît pe-aci s-o prăvale peste pat.

Toţi păliră în faţa acelei primejdii şi rămaseră împietriţi. Printre toate acestea se auzi gîfîitul notarului, care era astmatic. Bătrîna roti asupra dragilor săi urmaşi o privire precisă şi trase încheierea :

— De altfel, nici unul dintre voi nu va muri bătrîn.

Odaia era acuma cufundată în beznă, în afară de capul Bătrînei cu scufia şi pernele, iluminate de o lampă mică şi joasă de pe măsuţa de lîngă pat. Aspra solemnitate a cuvintelor Bătrînei răspîndise împrejur o adiere care-i năucea. Se scurse un minut de tăcere totală, încordată ca un spasm ; dacă ar mai fi durat, odaia ar fi sărit în aer, ţăndări. Dar Bătrîna rupse tăcerea apăsînd brusc pe întrerupătorul luminii centrale. Fulgerul care ţîşni pe neaşteptate îi tulbură pe cei prezenţi, familia se îndepărtă cu un pas din preajma patului, cei trei de pe divan săriră în picioare. Bătrîna rîse puternic, la rîsul acela se născu în sufletul tuturor o mare panică, poate s-ar fi aruncat pe fereastră,

dar ea îi mai salvă încă o dată începînd din nou, brusc, să vorbească. Vorbea cu un glas nou, palid, sticlos, și spunea :

— Totul e rînduială, în viață și în moarte.

Acum Bătrîna privea în sus, și se așternu o lungă tăcere ; apoi își coborî privirea, și cu un ton întunecat îi concedie :

— Plecați.

Ceilalți, în sfîrșit, respirară. Silvano schiță un hohot de plîns. Dirce și Nora, trăgîndu-se înapoi de-a îndărătelea, cu ochii holbați, se izbiră cu spatele de perete, Nora se zbătea într-o nerăbdare sălbatică de-a se vedea departe de acolo. Preotul se încumetă să facă un pas înainte.

— Nu, sfinția-voastră, spuse Bătrîna, nu vă deranjați. Să zicem că și împărtășania a fost dată. Trebuie să rămîn fără întîrziere singură. Închideți ușa, nu vă atingeți de lumină, și să nu intre nimeni aici pînă mîine dimineață la șase. Lăsați-mă în pace. Bine, bine, rămas bun.

Dintre cele șapte persoane, mici și mari, nici una nu va izbuti vreodată să-și amintească în ce fel a ieșit de acolo.

Se treziră în grup dincolo de prag. Vittoria se sprijini de umărul bărbatului ei, dar nu găsi mîngîiere în această apropiere și se redresă brusc, îndepărtîndu-se de ceilalți cu un pas. Medicul trase ușurel ușa camerei, se asigură că e bine închisă. Mai zăboviră cîteva clipe cu urechea ciulită, apoi se îndepărtară încet-încet în vîrful picioarelor. Dar nu o dată se întoarseră să privească lumina care se strecura printre canaturi.

Acum înaintau ca o patrulă precautã. Nici unul nu mergea în frunte, totuși se pomeniră toți coborînd scările.

Nu întîlniră pe nimeni, nici un slujitor. Fără îndoială, lucrul se datora unui ordin precis, dat la timpul potrivit de către Bătrînă. Jos, îl găsiră pierdut pe micul diac ; preotul, care uitase de el, îi făcu vînt oțărîndu-se la el, iar el, înspăimîntat la culme, o zbughi de acolo și se pierdu în grupul curioșilor care se luaseră pe urma Sfintei Taine. Stăteau așteptînd în afara grilajului. Acolo e o piață, care pe vremea aceea se numea Il Largo Sottomonte[1] ; într-o parte o închide zidul Coronatei (dincolo de poartă începe brusc povîrnișul grădinii), în cealaltă, primele case din Colonna.

Oamenii noștri, între timp, se mai opriseră, doar o clipă, în hol ; nici unul nu deschise gura, dar toți, îndreptîndu-se către marchiză, ieșiră în grădină.

Grădina, deoarece vila se înălța pe coasta muntelui, era în pantă abruptă, cu mici terase neregulate legate între ele prin cărări întortocheate, cu cîte-o treaptă-două tăiată în piatră în punctele mai povîrnite. Tufișurile arbuștilor și pletele copacilor, care văzuți în soarele acelor zile de vară erau atît de aride, acum, cufundate în umbra îmblînzită de stele, păreau că încep să respire din nou ; dintre frunzele cele mai înalte, în răstimpuri, zbucnea țîrîitul greierului devenit lunatic.

— Fetițele trebuie să meargă la culcare, spuse Vittoria.

---

[1] Tăpșanul de sub Munte.

Dar propoziţia aceasta sună nespus de straniu, păru rostită într-un ininteligibil grai neomenesc, se îndepărtă irosindu-se fără ecou printre stînci. Acum patrula ajunsese la o îngustă rarişte mărginită de bănci de piatră ; într-un colţ se înălţa un mare stejar. Parcă înţeleşi, cei din patrulă se opriră. Pe una din băncile acelea se aşezară cei doi soţi, pe cealaltă medicul, preotul şi notarul ; cele două fetiţe şi dăduseră fuga să se vîre în nişte crăpături vechi, bine ştiute de ele, la poalele stejarului. În felul acesta, toţi se pregăteau, fără să spună, fără să ştie, să petreacă noaptea la lumina stelelor ; şi toţi şapte stăteau întorşi în aceeaşi direcţie, într-acolo, cu faţa la zidul plumburiu care se înălţa în noapte, vîrstat de prelungi dîre de mucegai pînă sus, la primul etaj, unde era un şir de cinci ferestre negre ; şi abia se aşezaseră cu toţii, că brusc ochii lor se înălţară către fereastra a treia, care era mai puţin neagră decît celelalte, pentru că acolo o geană de lumină lîncedă şi cumplită mai răzbătea printre stinghiile persienelor întredeschise.

După cîteva minute, preotul îl întrebă şoptit pe doctor :

— În fond, de ce boală a murit ?

Doctorul, luat aşa, pe neaşteptate, chibzui o clipă, apoi răspunse :

— O, poate nu e încă moartă.

Celălalt insistă :

— Dar de ce boală ?...

Medicul, jenat, murmură :

— O boală ciudată... cine ştie de cîţi ani...

Acum, preotul, aplecîndu-se către cealaltă bancă, i se adresă lui Silvano :

— Sînteţi unicul ei fiu ?

— Nu, răspunse cu scîrbă Silvano, am avut şi un frate mai tînăr.

— Livio, interveni notarul, n-aţi auzit ?

— Întocmai ; a fugit încă pe cînd era băieţandru, cred că în Germania. Toate cercetările au rămas zadarnice. De bună seamă că a murit aproape imediat. Sînt treisprezece ani de atunci.

Acum începu să pună întrebări notarul :

— Aţi spus că nu există alte rude ?

— Nu, singura noastră rudă era o verişoară orfană care a devenit soţia mea.

— Eu sînt, spuse Vittoria.

Spuse asta cu un ton atît de lugubru, încît preotul se simţi obligat să aducă puţină mîngîiere :

— Doamnă, curaj.

Replica sunase prea fals, o bucată de vreme nici unul nu îndrăzni să mai scoată o vorbă. Îşi întoarseră privirile către stejar şi în lumina slabă văzură că fetiţele adormiseră una în braţele celeilalte ; păreau două noi rădăcini ale bătrînului copac. Scoarţa trosnea din cînd în cînd în întuneric.

Pe neaşteptate trecu o adiere de ger peste ei ; Silvano strigă :

— Doamne ! toţi cinci se ridicară în picioare.

La a treia fereastră lumina se stinsese brusc.

Silvano, care exclamase înălţîndu-şi braţele, le lăsă să cadă şi spuse în şoaptă :

— A murit.

Notarul îi anunţă:

— E unsprezece şi treizeci şi cinci.

— Ce tot vorbiţi? întrerupse doctorul, ţipînd, doar ea a stins lumina. Dacă a stins-o, înseamnă că e vie.

Toţi se aşezară din nou, murmurînd:

— Aşa e.

Şi se simţiră istoviţi.

Fiecare vedea înaintea lui o pustietate neagră. Nu mai era nici un motiv ca timpul să se scurgă, ca noaptea aceea stupidă să se sfîrşească cumva. Fiecare dintre cei cinci — atît de deosebiţi şi de străini unii de alţii, adunaţi dintr-o dată, întîmplător, de o împrejurare imprevizibilă — simţea în el însuşi aceleaşi impulsuri ca şi celălalt, străbătea secvenţe identice de gînd sau de iritaţie, de depresiune, de agitaţie. Fiecare căuta deznădăjduit să facă ceva, şi nu găsea nimic; se hotăra să se ridice în picioare, şi în aceeaşi clipă simţea că n-are s-o facă. Aerul scăldat de stele zvîcnea în vîrtejuri rapide, adieri calde, înăbuşitoare. În adierile acelea fiecare copac îşi trimitea mai distinct mirosul, mirosul înţepător al pinilor, amar al vonicerilor, mort al oleandrilor; nici unul din copacii aceştia nu se vedea conturîndu-se în noaptea densă, ei nu trăiau decît prin izul lor amestecat, care înainta compact, ca o uriaşă pală de putreziciune venită de la hotarele lumii să asedieze materia tristă a celor cinci naufragiaţi fără apărare.

La un moment dat depănarea aceea de gînduri, care pînă atunci fusese identică în toţi cinci, se desfăcu în două atitudini deosebite, şi apăru de o parte gîndul celor două rude, şi de cealaltă cel al celor trei străini. Fiecare dintre cei trei străini se gîndi în clipa aceea că putea să se întoarcă acasă, nimic nu-l reţinea, nu mai era altceva de făcut decît să se ridice, să salute în grabă şi coborînd cărarea povîrnită (care şi în umbră se desluşea albă de prundiş) să ajungă jos în sat, la casa lui, departe de cuptorul acela de nebunie, şi să doarmă. Toţi trei, exact în aceeaşi clipă, fură împinşi de aceeaşi nerăbdare şi intensă dorinţă; nici unul însă nu îndrăzni să facă cel dintîi gestul, şi nici măcar nu ştiau dacă rămîn din curiozitate sau din supunere faţă de o voinţă mult prea puternică.

De cealaltă parte se contura gîndul celor doi soţi, fiul şi nora; la început le dădu tîrcoale cu precauţie, apoi, de îndată ce deveni solid, îi înfruntă, apărînd pe deplin format în creierul lor cu aceste cuvinte: „Poate nu e moartă, poate nu-i adevărat că moare".

Fiecare dintre cei doi se simţi atît de surprins că gîndeşte în felul acesta, încît pentru o clipă rămase neclintit într-o mare spaimă că celălalt şi-ar putea da seama de ideea aceea atît de stranie. Dar în acelaşi timp creierul lor adîncea întrebarea: „Nouă cine ne-a spus? Ea, numai ea; nu e deajuns; de unde ştie? Cum putea să ştie? Ce o făcea să creadă asta? Poate e un act de nebunie. Poate e o nouă formă de abuz de

putere. Dar nu exista nici un motiv să fie adevărat, nu este, nu este adevărat."

În felul acesta gîndeau Silvano şi Vittoria, fără să ştie unul de altul. Şi acum fiecare din ei îşi revenise din surpriza acelui gînd dintîi. Îşi spuse încă o dată: „Uite, acuma spun, spun cu glas tare; fără îndoială toţi îmi vor da dreptate, se vor mira de credulitatea noastră, nu vor mai accepta cu atîta uşurinţă o sugestie atît de absurdă, o farsă atît de tristă".

Brusc, amîndoi se ridicară în picioare; la mişcarea aceasta şi cei trei de pe cealaltă bancă, care moţăiau bălăbănindu-şi capetele, săriră întrebînd:

— Ce s-a întîmplat?

— Nimic, răspunse imediat Vittoria, de ce?

— E-adevărat, nimic, murmură jenat Silvano.

Era mai jenat decît ea pentru că în el, de data aceasta doar în el, mijea o întrebare şi mai crudă: „Dacă nimic din toate acestea nu se va dovedi adevărat, voi simţi oare o bucurie mare, aşa cum se cuvine? Am fost eu pînă acuma într-adevăr îndurerat?"

Nu avu răgazul să stăruie în sine cu iscodirea aceasta chinuitoare, din pricina unei mari mişcări care se stîrni în jurul său şi în care fu şi el imediat tîrît; într-adevăr, toţi cinci, cuprinşi acum de un viu neastîmpăr, porniră să se vînzolească pe bucăţica aceea de loc, ducîndu-se, întorcîndu-se, ciocnindu-se, ferindu-se, ca nişte animale într-o cuşcă; medicul înălţa ochii la cer, notarul răsufla puternic, preotul, după ce despăturea o mare batistă, îşi ştergea sudoarea care îi

şiroia îmbelşugată pe tîmple, Vittoria îşi răsucea braţele ca o primadonă; cel mai tulburat era Silvano, obsedat de ideea de a relua în sine cercetarea aceea sfîşietoare, care i se încîlcise în cap de nu mai ştia cum să-i apuce iarăşi firul.

Toată această agitaţie le trezi pe cele două fetiţe: deschiseră ochii uluite, nedumerindu-se în primul moment unde se află; Nora hohoti deodată, gata să se aştearnă pe bocit, dar Dirce o certă:

— Proasto, nu-ţi aduci aminte că am adormit aici, în grădină, pentru că bunica a murit? Totuşi, vorbindu-i aşa, se ridică şi o ajută pe cealaltă să se ridice şi să iasă de acolo.

Mama lor se duse la ele, revenindu-şi puţin din neastîmpărul acela violent:

— Hai, spuse, acuma ne ducem cu toţii acasă, în pat.

— De ce? strigă Nora, bunica n-a mai murit?

La vorba aceasta şi ceilalţi, care deja calmaţi întrucîtva se pregăteau s-o urmeze pe Vittoria, se înfiorară; se opriră toţi, înălţară împreună ochii şi îşi încordară privirea către a treia fereastră; fereastra rămăsese întunecată, mai întunecată şi mută decît tot restul zidului; părea să se fi îndepărtat, făcută cu adevărat din bezna Erebului.

Totuşi, înainte de a porni din nou la drum, mai stătură pe loc o clipă; şi în zăbava aceea imobilă, dintr-o dată:

— O, exclamă notarul, şi întinse o mînă şi privi spre cer şi brusc: O, o, făcură cu toţii ca un ecou; cerul se înnegrise şi unul, doi, o mulţime de

stropi mari începură să cadă făcîndu-se în scurt timp iuţi şi deşi.

— Înlăuntru, intraţi înlăuntru! strigă preotul. Vittoria le împingea pe fetiţe, care se amuzau simţind cum le plouă. După ce au intrat în casă, ploaia începu să bată cu mare violenţă în geamurile uşii. Silvano închise obloanele şi aprinse lumina.

Fetiţele dormeau la parter (nici unul n-ar fi avut curajul să le însoţească sus şi să urce din nou scara aceea). A fost uşor să le bage în pat, pentru că somnul le cuprinse iarăşi imediat. Alături de odaia fetiţelor era cea a Vittoriei; în schimb, Silvano, de cînd Bătrîna hotărîse că familia nu trebuie să mai sporească, îşi avea camera la primul etaj, alături de cea a maică-si.

Acum însă nu se duse la culcare nici Vittoria, nici Silvano. Dincolo de hol era un vechi salon, şi acolo, care cufundat într-un fotoliu, care trîntit pe un divan, în scurt timp, la sunetul ploii care vuia izbindu-se de ziduri şi de arbori, adormiră cu toţii, ca o ceată de fugari.

Ploaia continuă să cadă sprinten toată noaptea apoi norii care acopereau cerul începură să se destrame şi să se rărească; o dată cu zorile ploaia încetă pretutindeni, lăsînd cerul plin de întinderi albastre şi ramurile să scuture stropi pe iarbă, în mijlocul unei bucurii de raze.

Acesta fu ceasul în care ţipete ascuţite, coborînd prin golul scărilor, năvăliră asupră-le, trezindu-i brusc. Cameristele Bătrînei — două femei care o serveau de ani şi ani — la şase fix, conform ordinului primit, intraseră în camera

stăpînei şi o găsiseră moartă. Deşi lucrul fusese prevăzut în dispoziţiile date cu o zi în urmă, ele continuară, după datini, să ţipe, repezindu-se pe scări în jos; dar încremeniră văzînd cum ies din salon domnul şi doamna cea tînără şi ceilalţi trei, cu părul zbîrlit şi cu ochii umflaţi.

Pe măsuţa de lîngă pat se găsea o foaie cu cele mai precise dispoziţii pentru înmormîntare, care trebuia să aibă loc a doua zi, douăzeci şi opt august, în zori. De aceea medicul declară că murise, înainte de miezul nopţii din douăzeci şi şase, aşadar duminică şi nu luni, şi aceasta rămase data oficială.

Bătrîna, moartă, chiar după ce Silvano tremurînd îi închisese pleoapele, nu pierduse nimic din puterea ei stăpînitoare; dimpotrivă, larga paloare de ceară adăuga maiestate teroarei pe care o iradia sub bonetă chipul ei.

Ştirea sigură a morţii, cu unele amănunte, ajunse în sfîrşit la diversele grupuri de curioşi care întîi în urma medicului, apoi a notarului, apoi a preotului, zăboviseră să aştepte veşti. Cele trei nuclee se reuniseră curînd într-o mare ceată care zăbovi lungă vreme în marginea satului, la poalele povîrnişului. Înapoierea ministrantului înspăimîntat nu făcuse decît să le aţîţe curiozitatea. Venirea nopţii nu-i împrăştie; ploaia îi luă prin surprindere şi-i alungă, uzi pînă la piele, dar neînfricaţi, în hanul *La Cocoş*, pe care îl deschiseră cu forţa şi unde văzură zorile şi aurora, continuînd să bea şi să evoce figura şi faptele memorabile ale Bătrînei, pe care cei mai mulţi o cunoşteau doar din vedere. Abia cînd le sosi ves-

tea se împrăştiară, s-o ducă pretutindeni, familiilor lor şi întregului sat ; erau toţi chercheliţi şi nespus de voioşi.

A fost un lucru ciudat interesul arătat în întreaga Colonna pentru acest eveniment, deşi niciodată nu le păsase prea mult de Bătrînă cît trăise. Fuseseră foarte curioşi în privinţa ei, dar fără rezultat, cu doisprezece ani în urmă, cînd, la aproape şaizeci de ani, după ce pierduse de puţină vreme pe fiul ei mai mic, venise de la Genova să se stabilească la Colonna cu primul ei născut, un tînăr de douăzeci şi trei de ani pe care îl cîrmuia ca pe un băieţaş. Cumpărase Coronata, de multă vreme pustie, amenajînd doar cîteva odăi şi lăsîndu-le pe celelalte închise, părăsite. O credeau bogată, de aceea de la bun început multe nădejdi de fetişcane se aţintiseră asupra lui Silvano ; atunci Bătrîna o adusese pe încă foarte tînăra ei nepoată şi, fără să aştepte prea mult, o măritase cu Silvano. Li se născuseră, la un an şi ceva una după cealaltă, cele două fetiţe, Dirce şi Nora. Nimeni nu frecventa Coronata, foarte puţini avuseseră prilejul să calce pe acolo.

Lucruri puţin interesante, la care nu se mai gîndise nimeni ; şi acuma femeile şi le tot repetau pe la porţi. Străzile erau smălţuite de pîlcuri de oameni, balcoanele, de capete care se strigau de departe şi pe toată întinderea satului era o fierbere uşoară şi plăcută. În piaţă, băieţii se jucau de-a înmormîntarea, fetiţa aleasă să reprezinte pe Bătrînă era fericită să-şi spoiască faţa cu cretă şi să-şi pună o scufie de hîrtie, apoi, întinsă, cu ochii închişi, pe o uşă veche de dulap, să se lase dusă pe umeri de copiii mai puternici, în timp ce ceilalţi, în urmă, cîntau pe nas. Cînd se lăsă seara, mulţi, în loc să se întoarcă acasă, au cinat la cîrciumă, ceea ce la ţară e considerat drept una dintre plăcerile cele mai mari ale vieţii ; soţii mai afectuoşi au primit la bucuria aceea şi pe consoartele lor. În multe case au rămas să danseze pe bătătură la sunetul unui acordeon. Neaşteptatul elan sărbătoresc al colonezilor cu acest prilej îmi rămîne inexplicabil. Poate se năştea în parte din destinderea pe care ploaia din timpul nopţii o adusese nervilor exasperaţi de îndelunga secetă, iar moartea Bătrînei n-a fost decît o coincidenţă. E drept că în toate lucrurile din lume, şi în cele omeneşti şi în cele naturale, nu există coincidenţe negîndite ; fiecare mişcare, fiecare eveniment, orice întîmplare cît de măruntă care are loc în cer sau pe pămînt, chiar zborul unei insecte sau încolţirea unui fir de iarbă, deopotrivă cu un război sau cu izbucnirea unei pasiuni în inima omului, toate sînt corelate între ele ca elementele unei alcătuiri impregnate de inteligenţă umană ; numai după ce vom muri vom înţelege, cu neaşteptată uimire, însemnătatea şi poate marea înţelepciune a atîtor acte ale noastre pe care credeam că le-am făcut la întîmplare şi le socoteam irosite şi fără efect în marea construcţie a vieţii lumii.

În dimineaţa următoare, cînd convoiul funerar, după ce coborîse povîrnişul Coronatei, ajunsese în Largo Sottomonte, dădu peste întreaga Colonna în aşteptare. Silvano şi Vittoria, speriaţi, se strînseră lîngă singurele personaje care le erau

mai apropiate, cei trei care se nimeriseră alături de ei în noaptea aceea nemaipomenită, în schimb, cele două fetițe, în hainele lor negre nou-nouțe, pășeau țanțoșe și radioase. În urma lor, Colonna se urni. Convoiul funerar părea un cortegiu de sfeștanie sau un rit tradițional sau poate purtătorul unei ofrande de mulțumire. Către nouă totul se isprăvise. O bună parte din mulțime se împrăștie ; dar la jumătatea urcușului spre casă, Silvano și ai lui băgară de seamă că o ceată mărișoară de colonezi îi mai urma încă și trecuse de poartă. Cînd familia ajunse la ușa casei, nu mai puțin de patruzeci de persoane se îngrămădiră în jurul lui Silvano, ca să-i prezinte condoleanțele lor. La început se simți intimidat, nu știa cine sînt, se gîndi că nu știe cuvintele potrivite în astfel de ocazii ; o căută cu ochii pe soția lui, care stătea deoparte, exasperată ; și prietenii se retrăgeau și îl lăsau singur în primul plan, pe prag. Dar era atîta lume că, îmbulzindu-se unii într-alții, nu-i dădeau prilej să scoată o vorbă. Așa că toată ceremonia se reduse la un șir de strîngeri de mînă, strîngeri afectuoase, strîngeri violente, strîngeri convingătoare, strîngeri profunde : Silvano nu-și închipuise niciodată că sînt în lume atîtea mîini. Se consola cu faptul că nu trebuie să vorbească, doar să surîdă cu resemnare.

Fiecare, după ce își făcea datoria să-i strîngă mîna, pleca ; și rărirea aceasta a oamenilor începu să-l pună pe gînduri, pentru că în mintea lui mijea, amenințătoare, o întrebare nouă : „Și după-aceea, ce trebuie să fac ? Ce se face de obicei ?" În sfîrșit, ultima strîngere de mînă.

Dar acesta, ultimul, nu se mulțumi cu atît, simți și nevoia să spună cîteva vorbe. Era un om zvelt, îmbrăcat de sărbătoare. Spuse cu multă ardoare :

— Curaj, domnule, toate trec, o să treacă și asta. Și apoi aveți de ce fi mulțumit, acuma dumneavoastră sînteți stăpîn aici și puteți porunci.

Silvano înălță ochii uluit. Omul se întorsese deja și cobora cu pași mari povîrnișul. Dar pe Silvano vorba aceea îl zguduise, îl izbise pînă în fundul sufletului. Rămase o clipă privind năucit în gol, apoi își duse mîinile la obraji, se făcu alb ca varul și acolo, pe prag, izbucni în hohote deznădăjduite de plîns.

II

SILVANO

Pentru Silvano, dimineaţa aceea părea că nu se mai sfîrşeşte, greu împovărată de impresii fugare, de stări sufleteşti schimbătoare, de neaşteptate descoperiri. Nu ştia că există în preajmă atîtea lucruri asupra cărora să poţi reflecta, că spiritul omului e atît de bogat. Desigur, nu văzu o lume nouă, îşi dădu seama că abia atinsese uşor chiar şi mica lume din preajma lui; şi că, păstrînd aparenţele ei dintotdeauna, era făcută dintr-o substanţă neaşteptată: densă, stranie; se stîrni în el o dorinţă subită de a şi-o face sesizabilă, de a o percepe. Crezuse că viaţa e ceva pasiv şi aproape liniştit, dar înţelese în dimineaţa aceea că pînă şi o frunză trăieşte datorită unui efort continuu de voinţă.

Lumea pe care o cunoscuse pînă atunci fusese cuprinsă în limitele locuinţei lui: Vittoria, fetiţele, slujitoarele; şi peste toate, învăluind tot, în adîncul tuturor lucrurilor, puterea mereu treazǎ a mamei sale. Dar maică-sa se dusese; şi i se părea de neînţeles că acum, cînd ea nu mai era, zidurile acestea stăruiau încă, Vittoria care se agita după treburi, femeile care alergau din încăpere în încăpere, şi aerul, aerul care pătrundea prin ferestre, acelaşi cu al zilelor, al anilor de pînă atunci, atîţia ani; dar acuma intra şi circula peste lucruri fără să fi dat mai întîi fuga să primească porunci de la Bătrînă. Aşadar aerul, zidurile, femeile sînt în stare să existe singure, înseamnă prin ele însele ceva, nu era adevărat că pot trăi numai la semnul ei, ca instrumentele unei orchestre.

— Dar eu? Aşadar poate şi eu sînt ceva prin mine însumi, pe socoteala mea.

Se înfioră la gîndul acesta. Şi deodată recunoscu în fiorul acela spaima care îl cuprinsese (cînd? acum un ceas, abia un ceas) la vorbele omului cu veşmînt sărbătoresc: „Acum dumneavoastră sînteţi stăpînul şi puteţi porunci". Cui să poruncească? Ce se porunceşte? De ce? A porunci altora e un fel de a fi singur. Dar de ce să fii singur? Nu simţea nevoie de asta. Pe cînd trăia Bătrîna, nimeni nu era niciodată singur: gîndul că ea există răpea fiecăruia orice umbră de singurătate, chiar dacă Bătrîna era plecată de-acasă, chiar noaptea, cînd Bătrîna dormea. Doar ea, care poruncea tuturor, era singură.

Silvano rătăcea de ici colo prin casă, alungat adesea de mişcarea mereu mai febrilă care străbătea toate încăperile. Dirijorul a plecat şi iată că instrumentele cîntă singure mult mai puternic decît înainte. Auzea tîrşîieli, trîntituri, ştersături. De la etaj se auzeau bătăi de ciocane, prin uşi întredeschise se întrezăreau nori de praf. Femeile treceau cu braţele încărcate de lucruri.

Vittoria punea stăpînire pe casă.

Era o Vittorie pe care Silvano n-o cunoscuse.

Ea cîrmuieşte azi cu naturaleţe, fără să se fi gîndit vreodată la asta; desigur toate aceste gîn-

duri care îl chinuiau pe el, ei nici nu-i trecuseră prin cap. Nu mai este cum a fost pînă ieri, docila sa tovarăşă de robie. Se mişcă, hotărăşte, rezolvă probleme ; e sigură de ea ; face lucrurile astea, uite, parcă i le-ar fi poruncit Bătrîna.

Atunci Vittoria veni la el şi îi spuse :

— Am pus să fie deschise cele două odăi mari de la primul etaj, acum se face curăţenie în ele. E bine să-ţi aduni toate cărţile, vom aşeza biblioteca în camera dinspre nord, vrei ? Cealaltă, adăugă ea cu o stranie dezinvoltură întorcîndu-şi privirea către un perete, e cea mai frumoasă, are o fereastră către munte — îşi privi mîinile — vom face din ea dormitorul nostru.

Silvano înlemni. Vittoria îl simţi fără să-l privească şi aşteptă. Silvano murmură :

— Vittoria, ultimele cuvinte ale mamei... şi nu fu în stare să spună mai mult. Dar se înţeleseseră. Rămaseră amîndoi puţin jenaţi unul de celălalt. Femeia îşi neveni cea dintîi, îl privi în faţă şi enunţă cu duritate această concluzie :

— Să zicem că n-ai spus nimic.

Îi întoarse spatele şi se duse : el avu însă timp să surprindă în ochii ei o sclipire de dispreţ.

Coborî în grădină ca să se îndepărteze de incidentul acesta neplăcut. Dar el îi deşteptă în amintire scena cumplită de acum două zile, parcă o vedea pe maică-sa poruncind, din patul ei de moarte, viitorului. Auzi, unul cîte unul, toate cuvintele. Ajunse astfel la afirmaţia aceea la care nu se mai gîndise atunci, la profeţia misterioasă : „De altfel, nici unul dintre voi n-o să moară bătrîn".

Şi se întreba : „Cîţi ani oi fi avînd ?" Nu era obişnuit să se gîndească la vîrsta lui, nu avusese aproape niciodată prilejul, cînd zilele i se scurgeau fără dorinţe, şi fără fantezie.

— Am treizeci şi cinci de ani. Tînăr, desigur. Dar ce înseamnă „bătrîn", ce vrea să spună „a nu muri bătrîn ?"

Pentru întîia oară îşi văzu, într-un viitor incert, moartea. Şi fu cuprins de o nouă spaimă. Îşi aminti cu admiraţie şi spaimă de curajul mamei sale în pragul morţii : pilda aceasta îi înteţi în suflet groaza. Înainte de a fi curajoasă în faţa morţii, mama lui fusese curajoasă în faţa vieţii, aşa cum el nu fusese în stare să fie niciodată.

Atunci îşi spuse : „Pentru a zădărnici moartea, e vremea să-mi iau viaţa în mîini". Dar îndată rîse amar în sinea lui : lucrurile acestea le facem fără să ne fi gîndit dinainte. După atîtea ocoluri se găsea în punctul de pornire, care era o blîndă resemnare. Se uită împrejur ; se afla în dreptul ferestrei din noaptea aceea, obloanele erau larg deschise, soarele scînteia în geamuri, din tenebrele Erebului nu mai rămăsese nici urmă.

Ostenit ca după un lung efort, se aşeză pe lespedea de piatră.

Şi, iată, în mijlocul desişului de trestii din apropiere, auzi trosnete voioase de tulpini şi un foşnet de frunze care îl făcură să se întoarcă ; trestiişul se desfăcu şi din el ţîşniră Dirce şi Nora, cu obrajii îmbujoraţi şi nemaiîncăpîndu-şi în piele de mulţumire. Văzîndu-le, Silvano se lumină ; copilele strigau : «Tăticule, tăticule», şi, una dintr-o parte, alta din cealaltă, îi săriră pe

genunchi. Se simţi nespus de mîngîiat că putea sta puţin cu fetiţele lui ; ele, între timp, îl cuprinseseră de gît fiecare cu cîte un braţ şi gîfîiau de cît alergaseră.

— Ştii, spuse Dirce, am ajuns pînă la izvoraşul cu părul-maicii-domnului, care secase, acuma însă a început iar să iasă apă.

— Hai să mergem, strigă Nora cu entuziasm, şi-i arătăm şi jocul de-a prăpastia.

— Ce joc e ăsta ?

— L-am inventat noi ; în loc s-o luăm pe cărarea care duce la izvor, trecem pe acolo, arătă o strungă care se deschidea între doi oleandri ; sărind de pe o terasă pe alta, de pe o terasă pe alta soseşti val-vîrtej drept lîngă izvoraş ; de aceea îi zicem jocul prăpastiei.

— Şi care soseşte primul, explică Dirce, are dreptul să stropească puţin cu apă pe ceilalţi.

— Da, da, tăticule, să mergem, hai, joacă-te cu noi, tăticule, joacă-te cu noi.

Silvano se ridică şi le săltă pe fetiţe în aer, de mijloc, pe fiecare cu cîte un braţ. Răspunse însă :

— Nu, dragele mele. Duceţi-vă voi. Eu nu pot.

Nora insistă :

— Ba da, ba da, joacă-te cu noi.

Dirce adăugă :

— Nu-i adevărat că nu poţi. Hai, poţi să te joci şi tu.

Sfîntă inocenţă. Silvano se simţi lovit drept în faţă. Le aşeză domol, pe pămînt. Murmură :

— Nu pot pentru că sînt obosit.

— Tu, spuse Nora, nu ştii să te joci decît cu cărţile.

O zbughiră. Silvano stătu locului să asculte zdupăitul săriturilor lor, crenguţele care se rupeau, rostogolirile de pietre. Apoi zgomotele se îndepărtară. Apoi totul tăcu.

Pînă şi natura, care cu cîteva clipe înainte fusese atît de plină de viaţă, i se păru acum o realitate ostenită. Aerul din jurul copacilor era amorţit.

Se consolă spunîndu-şi : „Măcar ele nu m-au privit cum m-a privit Vittoria."

Nu se mai aşezase la loc, sta rezemat de trunchiul stejarului. Mintea lui se întoarse la gîndul de adineaori : „Mie nu-mi poate fi teamă de moarte pentru că în mine nu e nimic viu".

Clopoţelul îl chemă la masă, ca în fiecare zi (ca ieri ? nu-şi poate aminti nimic din ziua de ieri), ca de atîţia ani, ca şi cînd în casa aceea nu s-ar fi întîmplat nimic.

Acum Silvano simţea o nerăbdare şi în acelaşi timp o teamă de a revedea chipul Vittoriei. Îi stăruia în suflet privirea dispreţuitoare pe care i-o aruncase puţin înainte, plecînd ; se gîndea la privirea aceasta ca şi cînd ar fi trebuit să-i rămînă veşnic pecetluită pe chip.

Dar dimpotrivă, Vittoria era foarte însufleţită, vorbi tot timpul mesei, înşirînd schimbările care trebuie făcute în casă ; nu mai încăpea vorbă că odaia fetiţelor o vor muta-o la etaj ; şi îi cerea sfaturi, şi se avînta mereu în descrieri, în planuri ; vorbi şi de educaţia fetiţelor, căreia se cădea să-i dea un suflu mai larg, sugeră cu discreţie ideea unei călătorii. Din cînd în cînd se potolea, ca şi cînd, cu o bruscă reţinere, ar fi simţit că

toată înfierbîntarea aceea era nelalocul ei; dar apoi o cuprindea un nou avînt. De moartă nu pomeni nici măcar o dată.

Şi Silvano se gîndea: „Uite, nici ea n-a fost niciodată vie, dar prinde viaţă acum, dintr-o dată: Vittoria se naşte azi, s-a născut astă dimineaţă, de cum s-a isprăvit tot, s-a născut la ora nouă. Şi e deja adultă. Poate şi eu m-aş fi putut naşte azi-dimineaţă, la nouă. Dar am lăsat să-mi scape momentul potrivit, acum e prea tîrziu, trebuie s-o faci fără să-ţi dai seama. În loc să mă nasc, am început să plîng." Şi îşi pustia sufletul aşa, cu gînduri deşarte.

Ziua aceea însemnată trecu, şi a doua zi, în primele ore ale după-amiezii, i se întîmplă un lucru mediocru şi imprevizibil. Îi fu anunţată vizita a doi domni din partea locului, două nume pe care nu-şi amintea să le fi auzit vreodată (în doisprezece ani făcuse cunoştinţă la Colonna cu patru-cinci persoane). O rugă pe Vittoria să asiste la vizită; Vittoria fu mulţumită, de o zi încoace deviza ei era: „Să ne lărgim anturajul". În unul dintre ei recunoscură pe omul zvelt care în dimineaţa din ajun îl făcuse pe Silvano să plîngă. Omul se prezentă, era un proprietar de podgorii, şi îl prezentă şi pe celălalt, un tînăr bine îmbrăcat. După ce îşi prezentă din nou condoleanţele, proprietarul de vii dezvălui scopul vizitei sale: îl invitau pe domnul Silvano Medici să accepte sarcina de preşedinte al Cercului Colonnez. Silvano înmărmuri, dar omul explică netulburat: Cercul de Recreaţie şi de Artă trebuie să fie cu desăvîrşire apolitic; dar la Colonna nu e nimeni

care să nu fie ori regalist, ori socialist; aşa că orice candidatură devine o declaraţie politică; pînă la urmă s-au gîndit la Silvano Medici: convingerile lui politice nu le cunoştea nimeni, probabil nu avea nici una şi era prin urmare singura persoană în privinţa căreia toţi ar fi fost de acord. Toate acestea nu-l ispiteau prea mult pe Silvano, dar interesară într-o măsură pe Vittoria. Din politeţă, ea întrebă:

— Cercul Colonnez dă vreodată serate dansante?

— De bună seamă, şi încă foarte frumoase.

— Şi vor fi şi mai frumoase, intră în vorbă tînărul cel elegant, care pînă atunci nu spusese nimic, cînd vor fi patronate de noua preşedintă, graţioasa doamnă Medici.

Se săltă o clipă de pe scaun, pentru a face o plecăciune. Vittoria nu bănuise că la Colonna oamenii ştiu să fie atît de galanţi.

Răspunse, cu un surîs amabil:

— Cînd n-o să mai fim în doliu, bineînţeles.

— Bineînţeles, repetă cultivatorul de viţă, improvizînd o expresie îndurerată. Silvano voia să facă în continuare obiecţii, dar Vittoria făgăduise deja. Silvano puse o întrebare anapoda:

— Cum de s-au gîndit la mine tocmai acuma?

Podgoreanul răspunse cu multă candoare:

— Cine s-ar fi putut gîndi la asta înainte?

Chipul Bătrînei mijea pretutindeni.

A doua zi sosi o scrisoare de mulţumiri prin care i se anunţa alegerea lui cu unanimitate de voturi. Asta a fost tot. Acum aştepta să-l invite să-şi vadă Cercul, să-şi ia sarcina în primire, şi —

ce știu eu ? — să iscălească, să facă ceva. Dar nu se mai întîmplă nimic. Silvano n-a știut niciodată precis nici măcar unde era sediul Cercului Colonnez. După trei luni, adică la sfîrșitul lui noiembrie, află că dăduseră un banchet pentru inaugurarea sezonului (firește că nu l-au invitat din pricina doliului încă sever) ; în timpul banchetului se stîrnise o mare dispută politică, spiritele erau încinse de idei și de vin, controversa deveni încăierare, s-au tras focuri de revolver, regaliste și socialiste, trei-patru persoane au fost rănite destul de grav ; și în urma acestor evenimente autoritățile provinciei ordonară închiderea Cercului.

Silvano nu-l mai văzuse pe proprietarul de vii. În schimb, tînărul mai venise la Coronata în cursul acelor luni de patru sau cinci ori ; apoi vizitele lui deveniră frecvente. Era întotdeauna manierat, se numea Maurizio, și legă prietenie mai ales cu fetițele : această prietenie a fost importantă pentru educația lor.

Dirce și Nora fuseseră pînă atunci sub supravegherea personală a bunicii și, sub îndrumarea ei, a Vittoriei ; în acest fel Bătrîna le ferea pe fetițe de orice contact cu viața dinafară. Dar acum Dirce avea nouă ani, Nora aproape opt : curînd aveau să meargă undeva la un colegiu. Gîndul de a părăsi grădina Coronatei le deznădăjduia. Grădina aceea fusese adevărata lor școală, lumea fertilă, rațiunea de a exista, de cînd începuseră să umble. Cîte nu erau de descoperit între un tufiș și-un nod de rădăcini bătrîne, sus pe crengile de stejar, în văgăunile rîpelor stîncoase, în ascunzișurile de mirt, jur împrejurul răzoarelor care par

niște insule. Grădinarul le spunea numele florilor. Și fie din pricina delăsării lui, fie dintr-a unei anume nepăsări a Bătrînei în privința aceasta, grădina creștea în multă libertate, potecile erau pline de smocuri de iarbă, gardurile vii crescuseră peste măsură, coamele copacilor se încîlciseră. Vălmășagul acesta făcea explorările mai bogate. Le interesa enorm viața omizilor, a viermilor, pe care îi scoteau la iveală scormonind în pămîntul negru și gras. Stăteau neclintite în lungi extaze dinaintea unui fluture așezat pe o stamină, sau a unei libelule străvezii, care zbura pe loc ca să se oglindească într-un ochi de apă. Dar mai presus de orice le exaltau zvonurile văzduhului ; zumzetul auriu al bondarilor, bîzîitul muștelor flămînde, trosnetele scoarței de copac, pocnetele mugurilor, forfota larvelor la încheietura crengilor : un limbaj miraculos care înveșmînta în basme vii petecul acela de lume.

Mai tîrziu, cînd au început să învețe, grădina n-a mai fost pentru fetițe viața, a devenit recreația. Pe măsură ce creșteau, interesul lor se transforma. La epoca la care le-am cunoscut noi, acel gust de aventură și de descoperire începuse deja să-și piardă puterea. Insulele și pădurile, acuma explorate în amănunt, deveniseră în ochii lor niște locuri civilizate, ca niște case. Smulgeau liniștite frunzele pentru a și le prinde de haine. Nora tăia viermii în două cu un tăiș de cremene pentru a vedea cum se zvîrcolesc jumătățile. Dirce, dimpotrivă, le evita cu scîrbă și îi era frică de bondari, de muște, de tot ce zboară. Își împărțiseră toată grădina, petec cu petec ; pinul acesta e al Dircei,

fagul acela e al Norei, nici una nu se putea apropia de copacul celeilalte fără să bată, cerînd voie : astfel cele două trunchiuri ajunseseră să fie locuinţele lor şi îşi făceau vizite de la unul la celălalt, cum auziseră că fac doamnele din oraş. Sau grădina devenea loc de întreceri, ca în jocul de-a prăpastia...

Dar nici la început, nici mai tîrziu, bunica şi părinţii n-au arătat interes pentru intensele raporturi dintre fetiţe şi grădină. Cea dintîi persoană care luă parte la ele a fost Maurizio, de aici subita lor prietenie.

Lucrul s-a petrecut într-una din primele dăţi cînd Maurizio a venit la Coronata. Urcînd prin grădină, dădu peste ele în timp ce se jucau ; ceru lămuriri în privinţa jocului (era o urmărire în fugă după legea că urmăritorul nu trebuie să treacă prin faţa unor anumiţi arbori, nici urmăritul prin faţa altora) ; l-au dus să viziteze toate vechile minuni ale grădinii. După un ceas au intrat toţi trei în casă, foarte însufleţiţi, şi părinţii au rămas uluiţi văzîndu-i atît de prieteni. Mai tîrziu, Maurizio le învăţă să se joace şi înlăuntru. În casă, Dirce şi Nora deveneau inerte ; austeritatea de acolo, care rămăsese neschimbată, nu avea darul să le stîrnească cheful de joacă. În zilele ploioase ceasurile erau fără sfîrşit. Într-una din primele zile de iarnă, Maurizio aduse fetiţelor un pachet de cărţi de joc (în casa aceea nu se pomenise niciodată aşa ceva) şi le învăţă cîteva jocuri uşoare, „omul negru“, „asul bate“. Pentru Dirce şi pentru Nora lucrul acesta era revelaţia unei lumi noi, ceva care semăna cu descoperirea, cînd erau

încă foarte mici, a celor trei regnuri ale naturii. Nora se pasionă pentru personajele acelea misterioase, regi încoronaţi, cu mîneci late de hermină, cai cu crupe imense şi cu frîie de aur, scutieri smeriţi, cu panaşul în vînt ; numai cel de spadă are mustăţi, ceea ce e o mare enigmă, ca şi cavalerul de dinar, care călăreşte cu spatele înainte ; iar regele de beţe are mutra cea mai răutăcioasă, ceea ce e firesc, dar de ce regele de cupă e cel mai neghiob ? În alt rînd, Maurizio le-a adus cărţi de joc franţuzeşti : acestea inspiră mai mult respect, feţele sînt şterse şi nu poţi şti încotro se uită, pletele regilor şi ale fanţilor se rotunjesc la capăt într-o buclă, iar bărbiile lor au la vîrf un cîrlionţ ; şi apoi nu se înţelege de ce în loc de cai apar regine, un cal şi o regină — observă Dirce, descumpănită — n-au nimic de-a face una cu alta. Semnele culorilor li se păreau o taină adîncă, mai ales inimile celor franceze şi spadele celor italieneşti. Noaptea, în întuneric, Nora, înainte de a adormi, se pierdea în închipuiri, amestecînd toate aceste personaje într-o vîltoare de aventuri : regina de inimă a fugit pe calul de cupă şi cei opt fanţi o urmăresc într-un nor de pulbere care învăluie totul, pulberea se desface şi Nora vede şapte spade străpungînd şapte inimi. Nora era astfel vrăjită de lumea aceea, dar jocurile pe care le arăta Maurizio nu o amuzau mai de loc ; în schimb Dirce se pasionă, ajungînd curînd să înveţe chiar jocuri mai puţin copilăreşti, *briscola, scopa*, dovedind o memorie promptă şi multă isteţime.

În timpul acesta, la masa oblongă din sufragerie, Vittoria îşi privea mîinile şi din vreme în

vreme îi cerea lui Maurizio, care călătorise prin toată Italia, amănunte de tot felul despre Roma şi despre Veneţia ; pasiunea aceea intensă pentru casă îi trecuse, aştepta cine ştie ce prilej de a pleca să vadă cum arată lumea. Silvano transcria pe fişe sîrguincioase catalogul bibliotecii. Prins de candida lui bibliofilie sădită în sufletul lui de Bătrîn încă din primii ani ai copilăriei, uită acuma cu totul introspecţiile chinuitoare care îl torturaseră o vreme după moartea mamei sale.

Silvano credea că este singurul om din Colonna care are o bibliotecă ; într-o zi Maurizio îl însoţi la abatele Clementi.

Casa abatelui Clementi era un mic şi străvechi palat cu faţada de teracotă, într-o piaţă solitară ; înlăuntru, templu prăfos al eruditului amator. Scările şi culoarele erau încărcate de şiruri de capiteluri, fragmente de statui vechi, cioburi de ininteligibile pietre funerare, totul catalogat ; catalogată de asemenea era şi armata de cărţi, opuscule, almanahuri, colecţii de ziare acumulate în cîteva decenii de strădanii maniacale. Pereţii tuturor încăperilor erau năpădiţi de gravuri, hărţi de continente şi arhipelaguri, vederi panoramice ale unor oraşe ilustre, genealogii, steme heraldice. Abatele abia aştepta să moară ca să poată lăsa oraşului Colonna casa şi colecţiile, încremenite acolo pentru eternitate, sub numele de Muzeul Civic Clementi, pe care îl şi gravase pe o marmură care urma să fie încastrată sub arcul roşu al portalului. Pe lîngă asta ţinea şi un jurnal al celor mai mărunte evenimente din Colonna ; de

mai bine de douăzeci de ani redacta seară de seară cîteva paragrafe în nişte caiete enorme ; uneori comenta faptele, pe margine, cu cerneală roşie, citînd din *Vechiul testament*, din *Summa* Sfîntului Toma, din cabaliştii Renaşterii.

Cum era şi firesc, abatele Clementi consemnase în jurnalul său, cu doisprezece ani înainte, sosirea familiei Medici, iar acum, de curînd, narase moartea Bătrînei aşa cum i-o descriseseră cei trei martori pe care îi cunoaştem. Îl primi pe Silvano cu toate onorurile, în birou, încăpere enormă ai cărei pereţi erau acoperiţi pînă la tavan de dulapuri cu cărţi ; în unul dintre pereţi, înspre uşa-fereastră, se deschidea o nişă în care era masa de lucru şi fotoliul. Dar, în timp ce conversa, abatele nu şedea în fotoliu, ci umbla fără răgaz, cu un lent neastîmpăr. Era înalt şi slab ; ochii lui albaştri priveau departe şi cîteodată, cînd atingeau cotorul decrepit al unei cărţi, mîinile lui scăpărau fulgere.

Silvano fu condus de-a lungul pereţilor, să viziteze pe îndelete acele minuni. Cînd abatele îi arătă un şir de topografii vechi, ale unor oraşe din toate părţile lumii, de la Roma pînă la Coimbra, Silvano îi spuse că are şi el două, tipărite pe la sfîrşitul secolului al şaptesprezecelea, una a Constantinopolului, cealaltă a Maltei. Chipul părintelui Clementi se aprinse de o neţărmurită lăcomie. A doua zi, Silvano îi duse în dar cele două hărţi şi pe deasupra şi pe cea a Antiohiei ; abatele îi oferi în schimb colecţia primilor doi ani din *La Civiltà Cattolica*, pe care le avea în dublu exemplar, şi anume anii 1850—1851,

care ajunseseră atunci extrem de rare, de negăsit; patruzeci şi două de fascicole de culoare roz, spălăcită de timp, Silvano le duse acasă încîntat, lucră o întreagă după-amiază la strămutarea altor volume pentru a găsi celor noi o amplasare logică. Nu apucă bine să aşeze fascicolele la locul lor şi îi veni ideea că ar fi potrivit să le dea la legat. Dar în Colonna nu se găseau legători de cărţi. Maurizio propuse să meargă cu toţii, într-o zi, în capitala provinciei. Închiriară o trăsură: cei doi soţi, cu Maurizio şi cu Dirce înlăuntru, Nora voi să călătorească pe capră pentru că o amuza să vadă cum se mînă caii. Oraşul era la mai puţin de treizeci de kilometri, două ore de drum. Era dimineaţă, cîmpia zîmbea de pretutindeni, Vittoria povestea cum, chemată de Bătrînă, sosise ea cu unsprezece ani în urmă la Colonna (dar cu trenul, din altă parte), orfană săracă care se duce să trăiască la mătuşa ei; şi după un an o măritaseră cu Silvano. Silvano spunea: „îmi amintesc, îmi amintesc", şi ţinea pe genunchi *La Civiltà Cattolica*. De bună seamă, trecutul lui Maurizio era mai interesant, dar lui i se părea ridicol să povestească amănunte din viaţa lui personală: fiu al unui moşier din Colonna, îşi începuse universitatea la Pavia şi dusese o viaţă veselă, dar la moartea tatălui său se întorsese acasă; din cînd în cînd pleca să călătorească. Despre ignoranţa concetăţenilor lui povestea anecdote care o făceau să rîdă pe Vittoria. La dreapta şi la stînga lor treceau în şiruri plopii; apoi, într-o parte cîmpii verzi cît vedeai cu ochii, de cealaltă, foarte aproape, munţii întunecat-albaştri. Acela e muntele care se vede dintr-o parte de la fereastra bibliotecii. Din cînd în cînd cîte o bicicletă trecea în goană pe marginea drumului, Nora, din înaltul caprei, o saluta cu mare zarvă. Tot încerca să apuce hăţurile şi vizitiul avea mult de lucru cu ea să n-o scape din ochi.

Oraşul era plin de boi pentru că era zi de tîrg. Silvano încredinţă legătorului cele patruzeci şi două de fascicole, să le lege în şapte volume, îl obligă să le verifice minuţios unul cîte unul, şi ieşi de acolo cu un oftat. Luară masa la birt, printre văcari, apoi se gîndiră să viziteze oraşul. În ghidul pe care, ca buni turişti, îl luaseră cu ei, era menţionat un tablou de maestru dintr-o biserică din secolul al şaptesprezecelea. În biserică lîncezea plictiseala, afară era un soare viu şi înlăuntru parcă ploua; eroii noştri zăboviră două nesfîrşite minute în faţa tabloului, fără să scoată o vorbă, apoi, pînă la urmă, găsiră că era de ajuns şi ieşiră afară. Vittoria şi fetiţele erau foarte dezamăgite că în oraş nu se găseau vitrine frumoase, cu o sumedenie de lucruri de privit şi de cumpărat. Erau obosiţi şi somnoroşi, fiecare tînjea după Colonnata şi după masa cea mare din salon. În timpul drumului de întoarcere au moţăit. După douăzeci de zile se duse la oraş numai Silvano, cu autobuzul, să ia cărţile de la legătorie; nu mai erau atîţia boi, se întoarse acasă în după-amiaza aceleiaşi zile, nerăbdător să aşeze volumele la locul lor. Vittoria nu era acasă. Silvano aşeză volumele, apoi, de la fereastră, chemă pe fetiţe, care erau în grădină, dar care îi răspunseră că sînt foarte ocupate. Atunci se duse la abatele Cle-

menti, să-l invite la rîndul lui să viziteze biblioteca de la Coronata. Abatele însă, din principiu, nu se ducea niciodată la nimeni.

Pe cînd se întorcea la Coronata, singur, cu sufletul gol, Silvano auzi că-l cheamă cineva. Se întoarse și văzu că alergau să-l ajungă Vittoria și Maurizio. Începură explicațiile : niște rude ale lui Maurizio, care aveau o vilă prin împrejurimi, sosiseră să-și petreacă acolo primăvara ; tînărul o însoțise la ei pe doamna, ca să i-i prezinte. Silvano spunea :

— Bine, bine.

Vittoria era foarte însuflețită, împrejurarea aceea i se părea că e un prim pas în cucerirea lumii ; pe cînd urcau toți trei agale către vilă, Vittoria descrise casa, îmbrăcămintea gazdelor, conversația. Făcea parte din familia aceea și o fetiță de vîrsta alor lor și se vorbise foarte mult despre școală. Ajunși la acest punct, toți trei într-un gînd, adică Maurizio și cei doi soți, conveniră că era vremea să se gîndească ceva mai serios la educația Dircei și a Norei ; după moartea Bătrînei lecțiile se răriseră, și acuma, din inerție, se pierduse un an. Maurizio știa de un colegiu de călugărițe elvețiene (erau foarte la modă pe atunci), nu departe de Colonna, frecventat de fetele celor mai bune familii din partea locului. Propuse să înscrie fetele acolo ca semi-interne, să cumpere o trăsurică, să le ducă în fiecare dimineață și să meargă să le aducă înapoi către seară. În vremea asta cei trei ajunseseră la poarta Coronatei și Silvano insistă ca Maurizio să rămînă la ei, dar el

făgăduise să se întoarcă la rudele sale și își luă cu părere de rău rămas-bun.

Rudele erau o mătușă, veri, verișoare, de toate vîrstele. La prînz, mătușa, vorbind cu Maurizio despre acea doamnă Vittoria, nu se reținu s-o numească „noua ta mare dragoste". Maurizio protestează, dar verii și verișoarele și toți cîți erau de față îi taie vorba și vădesc cea mai fermă convingere că Maurizio este amantul acelei docile frumuseți. În realitate lui Maurizio, într-un an întreg de prietenie strînsă, nu-i trecuse prin cap așa ceva ; acum, schimbul acesta de vorbe îl convinse că lucrul era necesar ; poate Vittoria așteaptă și, în taină, se mîhnește de purtarea lui rezervată. La Silvano nu se gîndi de loc.

Cînd, a doua zi, o revăzu pe Vittoria, gîndurile serii din ajun i se părură fără noimă ; și așa, zile după zile, de cîte ori era singur, se întorcea la gîndul acela, dar apoi, cînd se afla din nou în prezența ei, nu știa ce să-i spună. Cît despre mine, cred că lui Maurizio nu i-ar fi fost de loc greu să străbată măcar o parte din drumul imaginat, pentru că sînt aproape sigur că sufletul ei era însetat și mai mult decît pregătit, și dacă în purtarea lui ar fi fost o undă de dragoste, lucrul acesta ar fi înălțat-o pînă la stele ; îmi dau totuși seama că povara întregului ei trecut, tinerețea ei sufocată, viața ei searbădă, au alcătuit de bună seamă în jurul ei o aură de inaderență. După ce zăbovea cinci minute cu ea, Maurizio privea în jur, căutînd copilele.

Dirce și Nora clocoteau de nerăbdare în așteptarea școlii. Au vorbit de ea vara întreagă. Vittoria

nu mai revăzu pe rudele acelea ale lui Maurizio decît în două sau trei rînduri ; pînă și speranța de a începe să-și lărgească astfel lumea în care trăia se irosea în tăcere. Luna septembrie fu plină de lucruri importante : fetele au fost înscrise la școala elvețiencelor ; fu cumpărată cabrioleta și găsiră un vizitiu care veni să locuiască la Coronata și pe care îl chema Petronio.

Ce fericire pe fetițe în primele zile cînd se duseră la școală. Călătoria era foarte scurtă ; după ce străbăteai satul și ieșeai pe poarta de sud, în douăzeci de minute soseai la un drum comunal, apoi, pe el, în alte cinci minute, la colegiu, printre pajiști pe care se așterneau tot mai dese frunzele moarte ale platanilor, în lumina unui soare blînd. Un grilaj roșu încinge alte pajiști, tăiate de garduri vii de mirt ; și, în fund, e clădirea, foarte albă, joasă, precedată de un portic, cu cîte o terasă de o parte și de alta, pe care, pentru că începea să le fie frig, se lăsau vrăbiile. Alături, singura clădire despărțită de corpul principal, capela hexagonală cu acoperiș roșu ascuțit. Călugărițele făcură copilelor o primire încîntătoare.

Și programul stabilit începu să fie îndeplinit cu punctualitate. În fiecare dimineață, la șapte și jumătate, Dirce și Nora, coborînd, găsesc în fața grilajului cabrioleta albastră și călutul șarg cu picioarele și cu coada negre ; și pe Petronio cu șapca în mînă, care asistă la urcarea lor. Dirce se lasă ajutată, Nora sare singură în cabrioletă. După două zile însă, dori să meargă pe capră, ca atunci, în trăsura închiriată ; și din ziua aceea locul ei a rămas mereu acolo sus, și nu l-ar fi cedat nimănui. Prin urmare, Dirce era singură stăpînă pe bancheta din spate și se tolănea pe ea cu fața în sus, ocupînd-o toată ; în timpul drumului nu vedea decît nori. Nora ar fi vrut să învețe să mîne calul, dar Petronio, de neînduplecat, nu-i îngădui în ruptul capului să pună mîna pe hățuri.

— O să vă învăț, domnișoară, cînd o să-mi dea domnul poruncă.

El a fost prima persoană care i-a spus Norei domnișoară.

— Pentru a învăța să mîi caii, declară sentențios Petronio cu alt prilej, trebuie să ai cel puțin cincisprezece ani, dacă e vorba de o femeie.

— Dar un bărbat ?

Petronio chibzui o clipă, apoi răspunse :

— Un bărbat, la optsprezece ani. Pentru o vreme această sentință o consolă.

Amîndurora Petronio le impunea nițel, punctual cum era, cu bărbia lui pătrată, cu ochii lui de metal.

Sosirea fetelor la ora prînzului era o sărbătoare pentru Vittoria și pentru Silvano, dar trecea într-o clipită. Serile petrecute în jurul mesei din salon continuară (eu cred că ultimele cuvinte ale Bătrînei creaseră o ordine atît de strictă, fără ca nimeni să-și fi dat seama). Vittoria se întreba : „Cum e oare lumea pe care n-o cunosc ? Unde e ? Cum se ajunge acolo ?“ Pe cînd Silvano se întreba în ce an murise Aldo Manuzio[1]. Maurizio voia

[1] *Aldo Manuzio* (1447—1516), mare editor, tipograf și elenist venețian, fondator al unei celebre tipografii și al *Academiei Aldine*. Un anumit caracter de litere — așa numitele *aldine* — se mai păstrează și astăzi în tipografie, amintind de vestitul tipograf.

să-şi rărească vizitele, dar nu izbutea. Zi cu zi aerul Coronatei îşi pierdea tot mai mult culoarea. Iarna trecu pentru toţi trei goală, înceată, ceas după ceas, dar cînd băgară de seamă că a trecut, li se păru că fusese nespus de scurtă.

Primăvara se vesti cu trei zile de ploaie torenţială peste întregul ţinut.

Timp de optzeci de ore Coronata, satul, cîmpia cît vezi cu ochiul şi munţii din spate părură că se destramă şi se scurg şi că astfel lumea întreagă se iroseşte. Chiar ziua văzduhul era întunecat. Potopul începu într-o după-amiază de luni şi Vittoria se îngrijoră tare, dar fetiţele sosiră voioase, aproape uscate, neatinse de ploaie sub păturile cu care le acoperiseră călugăriţele (de rîndul acesta Nora nu călători pe capră). Povestiră că prima parte a drumului părea un fluviu şi că din cînd în cînd căluţul se poticnea, gata să alunece, şi despre impasibilul Petronio. Trei zile fetele fură nevoite să rămînă acasă. Vittoria era foarte mulţumită. Încerca să le distreze punîndu-le să povestească tot felul de amănunte despre şcoală, despre profesoare, despre colege, despre capela de pe pajişte. Le puse pînă şi s-o înveţe jocurile lor de cărţi (Maurizio plecase pe Riviera în dimineaţa zilei în care începuse potopul) dar nu izbutea, spre marea ciudă a Dircei; cufundaţi mereu în ropotul nemărginit al ploii care cădea peste cîmpie.

În seara de joi observară că răpăitul nu se mai auzea aproape de loc; priviră prin geamuri şi văzură, pe un petec negru de cer, o stea mică; deschiseră ferestrele şi văzură trei-patru fîşii negre

de cer, înstelate; nu se mai auzea altă apă decît aceea care se scurgea şiroaie de pe acoperişuri şi din copaci. Văzduhul era negru, dar nu mai era tulbure, strălucea, începea să se simtă în el o adiere călduţă. În dimineaţa următoare, primăvara izbucnise pe drumurile sclipitoare. Nora îşi reluă locul pe capră, dar Dirce nu se mai întinse pe banchetă: privea şi ea în jur, la tot. Petronio nu mai era chiar atît de ţeapăn, ba chiar avea un fel de neastîmpăr, pocnea din bici cu smucituri bizare, ca acelea pe care le făcea căluţul cu capul.

Şi iată — mai erau poate doar cinci minute pînă să ajungă la colegiu — văzură pe drum, puţin spre dreapta, un cîine care se tîra, cu blana năclăită de noroi, cu una din coapse sfîşiată de o rană sîngerîndă; deşi în halul acela, se vedea că e un copoi frumos; de bună seamă se rătăcise în zilele de ploaie şi acuma îşi căuta casa.

În acel punct drumul era puţin stricat şi trăsurica mergea încet. Dirce văzuse cea dintîi forma aceea care şchiopăta şi spuse:

— Uite, Nora.

Copoiul, auzind zgomotul roţilor, se opri şi îşi întoarse grumazul şi capul cu o privire îndurerată care spunea „ajutaţi-mă să urc".

— Opreşte, să-l luăm cu noi, îi strigă Nora lui Petronio. Petronio abătu puţin cabrioleta nu pentru a feri cîinele, ci pentru a face o curbă în direcţia lui.

Cînd fu însă aproape, iar cîinele şi fetiţele credeau că se va opri, cu o mişcare bruscă a hăţurilor Petronio făcu calul să se smucească, izbi cîinele cu una din roţi, trîntindu-l la pămînt, trecu peste

el şi cu cealaltă roată şi se află din nou în mijlocul drumului. Se auzi urletul cîinelui, ţipătul fetiţelor, şi chiar din pieptul lui Petronio scăpă un strigăt, dar era de bucurie, de voluptate. De spaimă, Nora se strînse o clipă lîngă Petronio, dar îndată, îngrozită, se smuci de lîngă el, se ridică în picioare, începu să-l lovească peste braţ şi peste gît cu pumnişorii ei ; Dirce privea năucită. Petronio opri calul şi izbucni în rîs înălţînd capul, cu un rîs rece, printre dinţii lui foarte albi ; dar se opri brusc din rîs, se făcu roşu, apoi foarte palid. Nora sărise în spate şi, strînsă lîngă Dirce, priveau pe omul acela feroce, mute de groază. El însă îşi revenise deja, era ca întotdeauna şi porni calul mai departe cu un îndemn. Atunci Nora se calmă puţin ; Dirce îşi venise în fire înaintea ei, ba chiar, văzînd-o încă palidă, îi spuse în şoaptă :

— Tu care rupi în două viermii din grădină.

Nora îşi aţinti ochii asupra ei cu o spaimă intensă şi, cu mîinile strînse la piept, murmura doar :

— Nuu, nuu...

Dirce începu să reflecteze şi, după un răstimp, spuse :

— Era de vînătoare, preţuia cel puţin trei sute de lire.

Nora o privi fără să înţeleagă. Ajunseră astfel la şcoală, unde colegele, care nu le văzuseră de atîtea zile, le primiră cu mare bucurie.

Seara, trecînd iarăşi pe la locul acelei scene crude, şi Dirce şi Nora, cu inima bătînd mai iute, priviră în drum aproape pe furiş, dar nu mai era nici urmă de cîine. O ciudată pudoare le împiedică şi pe una şi pe cealaltă să povestească acasă întîmplarea, care în scurt timp li se şterse din amintire.

Maurizio scrise din Monte Carlo o scrisoare pe care Silvano o citi cu glas tare. Era plină de locuri comune, febra aurului, marea impasibilă la dezastrele oamenilor, povestea chiar că într-o noapte întrezărise în grădina casei de joc silueta neagră a tradiţionalului spînzurat, legănîndu-se într-un copac (sînt sigur că nu văzuse nimic). Dar în mintea Vittoriei, cînd se culcă, imagini fastuoase începură să se învîrtejească cu dorinţe vagi şi obsedante ; dimineaţa o certă rău pe Nora pentru că nu era pieptănată ca lumea, pe Dirce pentru că-şi pătase rochia cu un strop de cafea ; apoi le îmbrăţişă nebuneşte ca s-o ierte. Mai puţin scurtă a fost o furie intensă care o cuprinse împotriva lui Silvano. Nu izbucni o ceartă adevărată, totul se mărgini la o trecere nemiloasă în revistă a unor stări de spirit. În vorbele ei, la un anume moment, era gata să apară Bătrîna ; atunci Silvano începu să vorbească, se scuză, se acuză. Cînd apele se mai potoliră puţin, Silvano îi propuse soţiei lui să o ducă să vadă Roma. Pe Vittoria, la auzul acelui nume, o străbătu un fulger de bucurie, aerul din preajmă i se ilumină şi sări, cu un strigăt, de gîtul lui Silvano, îmbrăţişîndu-l, cum făcuse cu Nora şi cu Dirce.

Găsiră de cuviinţă să aştepte înapoierea lui Maurizio, care, în timpul absenţei lor, ar fi putut ţine din cînd în cînd tovărăşie fetiţelor. Cînd au plecat, strălucea luna mai.

Iar Vittoria, apropiindu-se de Roma, e cuprinsă de un avînt pătimaş către pini, către apeducte; coborînd se simte păşind pe un pămînt al libertăţii ; în timp ce Silvano predă biletele, Vittoria pătrunde năvalnic în piaţă, aşa cum intri într-o viaţă nouă. Vittoria văzu la Roma nenumărate biserici şi palate şi monumente şi grădini, îşi dădu seama că aerul e mai sclipitor şi că oamenii păşesc cu mîndrie : dar iat-o că nu izbuteşte să se entuziasmeze, aleargă mereu, aşteptînd, şi ştie tot mai puţin ce aşteaptă, nu mai înţelege nimic, în fiecare zi ceva din ea o roade mai adînc ; şi de aceea la înapoiere Vittoria se simţi absentă şi înfrîntă, departe de toate şi de ea însăşi, simţi că viaţa o învăluie ca un gol fără ţărm şi că nu ştie de ce anume trebuie să te agăţi ca să nu cazi în nimicul nemărginit. Într-adevăr, pentru a ne simţi vii, avem nevoie de mult mai mult şi de mult mai puţin decît de Roma.

Cînd s-au înapoiat la Coronata au dat fetiţelor darurile aduse de la Roma.

Nora întrebă dacă e adevărat că Tibrul este galben, cum învăţase ea la şcoală. Dirce întrebă cît cheltuiseră în acele zece zile de călătorie. Maurizio ţinuse mult timp tovărăşie micuţelor lui prietene. Viaţa îşi reluă cursul ca înainte, trecu vara şi veni iar toamna.

În prima zi cînd trebuia să se întoarcă la colegiu, pe Dirce o durea capul. Nora se duse singură, şi drumul i se păru tare lung. Spre seară, cînd ieşi de la şcoală, găsi cabrioleta, şi căluţul legat cu căpăstrul de grilaj ; portăreasa îi spuse că Petronio se dusese pînă la o casă vecină şi că

o rugase pe ea să dea o fugă să-l cheme cînd va fi timpul de plecare. Portăreasa porni într-acolo. În timp ce Nora aştepta, mîngîind calul pe cap, sosi o colegă a ei, care era nou venită la colegiu, şi o întrebă :

— A cui e cabrioleta ?

— A mea, răspunse Nora cu mîndrie, şi calul.

— Ale tale ? dar ce, tu ştii să mîni o trăsură ?

Nora şovăi o clipă, era umilitor să spună că nu ştie. Răspunse fără ruşine.

— Bine înţeles.

Cealaltă o privi cu un zîmbet neîncrezător. Nora, aţîţată, începu să dezlege calul ; acum se temea să nu sosească Petronio, se grăbi să urce şi să ia frîiele în mînă. Căluţul se urni, Nora îl întoarse cum trebuie şi, salutîndu-şi colega cu glas tare — la revedere, la revedere — luă colţul la perfecţie şi dispăru. Era speriată şi încîntată de îndrăzneala ei. Observase de atîtea ori mişcările lui Petronio, instinctul o ajuta de minune, căluţul era ascultător şi îşi amintea drumul ; într-o stare de exaltare nebună, Nora coti din nou şi intră în drumul mare. Un căruţaş se opri uluit de privelıştea acestui elegant atelaj condus cu atîta îndemînare de o fetiţă de zece ani. „Zece, se gîndea Nora în goană, cu ochii sclipitori, cu cinci mai puţin decît zicea Petronio că trebuie să aibă o femeie ca să înveţe".

Traversă cîmpia, care la ora aceea era pustie, sosi la grilajul Coronatei. Ca adesea în zilele frumoase, erau acolo, afară, aşteptînd-o, Vittoria şi Silvano ; Vittoria dădu un strigăt, Silvano înălţă braţele cînd văzură sosind şi oprindu-se scurt

lîngă ei cabrioleta condusă de fetiţă. Nora era îmbujorată şi fericită, îi păru rău că nu era acolo şi Maurizio s-o vadă. Povesti cum se petrecuseră lucrurile, părinţii o certară şi o îmbrăţişară, Dirce clătina din cap în semn de dezaprobare. După un ceas sosi, cu un car, Petronio, neliniştit peste măsură.

Despre eroica escapadă a Norei se vorbi la Coronata zile în şir, şi chiar prin sat ; abatele Clementi o consemnă în jurnalul său.

— La zece ani ! exclama Silvano ; şi se gîndea că el la vîrsta aceea nu făcuse singur nici douăzeci de paşi, niciodată, nici măcar pe jos. Zece ani, şi încă neîmpliniţi.

Într-adevăr, Nora nu-i împlinea decît două săptămîni mai tîrziu, la şase noiembrie. Şi, sub puterea acelei vorbe de-atîtea ori repetată în zilele acelea, „la zece ani", se întîmplă că aniversarea Norei fu de data aceasta sărbătorită mai solemn decît în anii trecuţi, fetiţele nu trebuiră să meargă la şcoală, Maurizio invită în numele Vittoriei cîţiva băieţi şi fetiţe din sat (Vittoria nu-şi închipuie desigur ce se va întîmpla astă seară) : toţi îşi petrecură acolo toată ziua, se jucară, întoarseră pe dos grădina şi cămara, primiră fiecare cîte un dar, cînd se lăsă amurgul plecară morţi de oboseală şi de fericire. Dirce se arătă foarte jignită că anul trecut, cînd împlinise ea zece ani, nu se făcuse nimic asemănător. Au încercat s-o consoleze şi să se justifice amintindu-i că pe atunci erau încă în mare doliu (Dirce se născuse în iunie) şi promiţîndu-i cîte şi mai cîte pentru anul următor. Dirce încheie discuţia :

— Pentru sărbătoarea Norei aţi cheltuit cel puţin cincizeci de lire, daţi-mi cincizeci de lire şi gata povestea. Cele cincizeci de lire ceru să-i fie puse pe un carnet la Casa de Economii.

În vreme ce culca fetiţele, grijă pe care nu voise niciodată s-o încredinţeze femeilor din casă decît în răstimpul bietei sale călătorii la Roma, Vittoria se gîndea la ziua aceea îndepărtată cînd se născuse Nora. Avea pe atunci douăzeci de ani, aşadar acuma are treizeci. (Pe vremea aceea păreau mulţi, era un număr de răscruce care le înfricoşa pe femei : treizeci.)

Se înapoie în salon ; îl găsi acolo pe Silvano, în picioare, cu o carte în mînă, şi pe Maurizio cufundat într-un fotoliu. Silvano spuse :

— Mă bag în pat să frunzăresc aceste *Rime ale lui Luigi Groto, orb din Hadria,* tipărite la Veneţia de fraţii Zoppini în o mie cinci sute optzeci şi şase ; mi-a sosit azi. Şi văzînd că Maurizio îşi proptea mîinile pe braţele fotoliului ca un om care se ridică să plece, se grăbi să adauge : Te rog să rămîi, dacă-ţi face plăcere ; e încă devreme.

Îi dădu mîna, apoi, trecînd, îşi mîngîie uşor soţia pe obraz şi ieşi.

Vittoria şi Maurizio auziră paşii urcînd scara. Erau înceţi. Tot la două-trei trepte pasul acela greoi se oprea, căci fără îndoială Silvano, în timp ce urca, îşi răsfoia cartea. Apoi auziră cum se închide uşa de la etaj, şi în toată casa se aşternu o adîncă tăcere.

În tăcerea aceea, Vittoria se apropie de fotoliul lui Maurizio ; se aplecă asupra lui şi îl sărută pe buze.

Tînărul dădu să sară în picioare, dar nu putu să se ridice, ea rămase o clipă sprijinită pe obrazul lui, apoi se îndreptă. Maurizio era teribil de jenat de gestul ei atît de neaşteptat, de sărutarea aceea smintită, fără voluptate. Se gîndi iute că trebuie să vorbească ; murmură :

— Vittoria... şi nu mai găsi nici o vorbă ; se mulţumi să mai îngîne încă o dată : Vittoria... încercînd să-şi pună în glas un sentiment lent, infinit.

Vittoria, în picioare, dinaintea lui, îi spuse, privindu-l :

— Nu ştiai ?

Maurizio îşi plecă ochii în timp ce îi răspundea :

— Ba da.

Şi îi luă mîinile, care erau foarte reci. Îi învălui o stînjeneală de gheaţă. Maurizio îşi aminti brusc de vorbele de atunci ale verişoarelor sale cu privire la presupusa lui iubire (cînd a fost asta ? e mai bine de un an). Şi rosti :

— Era scris să fie aşa.

Ea fu mulţumită de vorba aceasta şi îi zîmbi. Se depărtase puţin de el, ţinută mereu în felul acela de amîndouă mîinile. Tînărul se ridică, dar brusc începu să asculte atent şi să privească îngrijat în sus. Vittoria îl linişti spunîndu-i cu o umbră de amărăciune :

— Nu-i nici o primejdie ; acum însă, du-te, du-te, îţi mulţumesc ; pe mîine. Şi încă o dată, îl sărută potolit şi îndelung pe buze ; de data aceasta Maurizio răspunse sărutării.

Acest eveniment fără noimă nu avu nici o urmare asupra vieţii zilnice de la Coronata, doar atît că adesea Vittoria nu izbutea să doarmă. În rest, totul mergea mai departe neschimbat. În curs de cîteva luni cei doi s-au găsit singuri de trei, poate de patru ori, de fiecare dată puţine minute : cîteva cuvinte patetice şoptite în grabă, cîteva sărutări cu inima speriată ; iar să se vadă în altă parte nici vorbă nu putea fi. (Cred însă că Maurizio nu depunea nici un zel, prefera să se simtă dus de împrejurări.) Să aştepte. Vittoria nu avea deocamdată remuşcări limpezi. Adesea simţea în ea stranii elanuri de afecţiune pentru Silvano. Să aştepte, cum aştepţi la un colţ de stradă. Dar chiar la colţul străzii, cînd aştepţi de atîta şi atîta vreme, vine o clipă cînd nu-ţi mai aminteşti cine trebuia să vină şi de ce.

Trecură veacuri aşa. Iarna aceea, apoi vara, şi o altă iarnă cu vara ei (Dirce şi Nora cresc, sufletele lor se colorează, capătă dimensiuni) şi încă o a treia, cu primăvara ei. Vittoria îi spuse într-un rînd lui Maurizio :

— Sîntem ca doi logodnici.

În alt rînd vorbi Maurizio şi ieşi următoarea frază :

— Dragostea noastră e prea mare ca să devină un lucru oarecare.

— Da, da, aprobă pierdută Vittoria ; şi el reluă : Şi atunci e mai bine...

Cred că avea de gînd să încheie spunînd „mai bine să renunţăm“, dar nu ştiu cum să-şi sfîrşească fraza. Iar ea, gîndindu-se noaptea la vorbele lui, fu convinsă că voia să spună : „atunci trebuie să fugim ca să ne ducem undeva să trăim împreună“. O bucată de vreme nu-l mai întîlni

singur şi, pe măsură ce timpul trecea, imaginea aceea devenea uriaşă. Trecură aşa alte luni şi veni vremea vacanţei.

Abia atunci Vittoria înţelese dintr-o dată că a fugi însemna să-şi piardă fetiţele.

Începu o tortură adîncă, mai chinuitoare decît exaltarea dinainte. Nu-ţi poţi părăsi fetiţele. Şi totuşi, într-o zi le va pierde, într-o zi nu vor mai fi fetiţe ; şi în ziua aceea nu va mai pleca cu Maurizio, pentru că vor fi trecut prea mulţi ani şi viaţa va fi irosită. O, cum îţi poţi oare părăsi fetiţele ? Cum au făcut toate mamele care au făcut asta ? Nu-şi poate da un răspuns, nu-şi mai aminteşte nici una. Nu, nici una n-a făcut asta. Dar viziunile frenetice ale unei vieţi cu Maurizio, singură cu Maurizio, cu Maurizio într-o ţară de departe, săpaseră deja temelii prea multe. Tot gîndindu-se izbuti să potolească visul. O vreme Maurizio, deşi era un slab observator, întrezări în ea ceva preocupat, şi mulţumit, şi iminent. Nu ştia la ce să se aştepte, privea atent, prudent.

Vara e mai uşor să stai de vorbă cu cineva între patru ochi, ajunge să te plimbi cu el prin grădină şi să te îndepărtezi puţin. E august. Stau în faţa unui răzor şi ea face semne cu mîinile întinse ca pentru a-i arăta florile ; în timpul acesta, cu glas scăzut, îi explică :

— Am muncit zece zile, am izbutit. I-am amintit lui Silvano nervozitatea călătoriei noastre la Roma. Vina mea, spuneam. Şi că mă chinuie dorinţa de a vedea Veneţia ; i-am vorbit de două-trei ori despre asta, pregătindu-l, şi pînă la urmă mi-am luat inima-n dinţi, l-am rugat să mă lase

să plec singură cinci sau şase zile, am admis că e o trăznaie romantică... a fost mai uşor decît credeam. Acuma, gata. Plec singură. Mi-am pregătit tot.

Ochii îi scînteiau. Maurizio fu bucuros s-o vadă atît de însufleţită. Spuse :

— Bravo. Apoi îi veni brusc gîndul că trebuie să manifeste oarecare nemulţumire şi adăugă : Şase zile fără să te văd ; or să fie lungi.

Vittoria se întunecă, smulse cu violenţă corola unui bujor, zvîrli petalele pe un gard viu. Apoi se stăpîni :

— N-ai înţeles ? după două zile pleci şi tu, vii după mine.

Maurizio se simţi de-a dreptul îngrozit.

— Bine, dar vor înţelege îndată cu toţii.

— Găseşte un pretext, pregăteşte-l... şi la urma urmei ce importanţă are ? Eu nu-mi bat capul cu atîtea lucruri, mă gîndesc numai ce frumos are să fie, Maurizio... De ce nu spui nimic ?

Pronunţase ultimele vorbe cu glasul încordat, acuma părea gata să izbucnească în lacrimi. Maurizio privi iute în jur. Fetiţele nu erau departe, încercau, sărind, să apuce o cracă de stejar, ca s-o tragă în jos. Erau întoarse către Maurizio ; Maurizio se grăbi să făgăduiască Vittoriei că o să meargă după ea la Veneţia.

— Şi apoi, pentru totdeauna ?

Maurizio mai privi o dată. Fetiţele renunţau la stejar. Vittoria explică în şoapte grăbite :

— Plec, sîmbătă, tu poţi să vii... Maurizio se gîndi o clipă :

— Poate marţi, e bine aşa ?

Strigătele fetițelor se apropiară ; și Nora dădu fuga la Maurizio întrebîndu-l :

— Ce puneți la cale ?

Vittoria plecă sîmbătă, așa cum anunțase, Maurizio veni la Coronata să-și ia rămas bun :

— Te rog să vii zilnic să vezi fetițele — îi recomandă Vittoria, și așteptă să răspundă așa cum îl învățase ; iar el, fără șovăială :

— Firește ; ba chiar, deoarece și eu trebuia să plec zilele acestea la Milano cu o treabă, am scris cerînd o amînare de opt sau zece zile ; atunci vă veți fi înapoiat, nu-i așa ?

Atunci interveni cu solicitudine Silvano :

— Mai devreme, mai devreme ; de azi într-o săptămînă, sîmbătă, e comemorarea..

— Adevărat, bîlbîi Maurizio cu un aer mîhnit, a cincea comemorare.

— Și ar fi foarte trist, adăugă Silvano, ca Vittoria să nu fie cu noi ; ba chiar a promis să se întoarcă joi, pentru că vineri e bine să se odihnească.

— Să mergem, să mergem, strigă Nora.

Vittoria telegrafie imediat de la Veneția : „Călătorit bine îmbrățișări", apoi nu mai trimise decît ilustrate : laguna, palatele. Maurizio avea intenția să-și țină promisiunea, dar îi fu foarte peste mînă să continue cu ficțiunea călătoriei de afaceri la Milano. Luni, în timp ce la Veneția Vittoria începea să numere cu nerăbdare ceasurile, Maurizio nu izbutise încă să-i spună nimic lui Silvano ; trebuia să-i explice că, neobținînd amînarea cerută, era silit să plece, dar nici atunci nu avu curajul s-o facă, fetițele erau atît de vesele, pînă

la urmă amînă din nou pe a doua zi. A doua zi se duse într-un sat vecin și de acolo îi telegrafie Vittoriei : „Survenit obligații silit să întîrzii" (fără să spună cîte zile va întîrzia). Vittoria văzu un nor de plumb lăsîndu-se peste Canal Grande, palatele scufundîndu-se. Cînd își veni în fire, scrise cîteva rînduri lui Silvano : „Veneția e prea frumoasă, nu mă pot despărți de ea, voi mai rămîne încă o zi sau două, iartă-mă". Silvano calculă că două zile însemna să sosească tocmai în ziua comemorării, dar nu îndrăzni s-o cheme imediat acasă cu fermitate, se gîndi să-l aștepte pe Maurizio ca să-i ceară sfatul. De data aceasta Maurizio veni seara, la o oră cînd telegraful din Collonna e închis. Iată-ne deci vineri, acum nu are rost să mai telegrafieze, spune Silvano (și Maurizio se gîndește : „acum e prea tîrziu să mai plec"). Vittoria s-ar putea să sosească mîine dimineață, sigur sosește mîine dimineață, e un tren la zece, la timp pentru parastas : singura zi în fiecare an cînd ne mai amintim că a existat cîndva Bătrîna. (Eu cred însă că ea nu v-a lăsat în voia voastră nici măcar o clipă.)

În seara de vineri, Silvano urcă în bibliotecă să așeze în raft ultimele cărți sosite.

Operația aceasta îl absorbea întotdeauna atît de mult încît îl apăra de orice alt gînd. Uneori adăugarea de cărți noi îl obliga să mute cîte un șir din cele vechi. Așa se nimeri și în seara aceea ; deplasarea trebuia făcută tocmai pe peretele unde cu patru ani în urmă așezase generosul dar al abatelui Clementi. Cele patruzeci și două de fascicole, legate în șapte tomuri, ale primilor doi ani

din *Civiltà Cattolica,* foarte rare, de negăsit. Coborînd de pe scara mobilă, cu tomurile sub braț, gîfîia ; le depuse pe podea și se așeză în fotoliul alăturat ca să-și tragă sufletul o clipă. Lăsă în jos un braț, luă un volum la întîmplare și începu să-l răsfoiască ; era al treilea, cuprinzînd fascicolele din octombrie pînă în decembrie 1850. Citea cîte o frază răzleață. Nu citea pătrunzînd sensul, citea ca bibliofil ; cel mult urmărea desfășurarea unui pasaj. Întîmplarea îi aduse sub ochi această frază :

„Dacă, dimpotrivă, ne dăm seama că pentru a armoniza acțiunile ființelor libere (care, perfecționîndu-se, nu-și pierd libertatea) o autoritate supremă e întotdeauna necesară ca centru al întregului organism sochebuzele împotriva armatei, striga..."

Se întrerupse ; nu are sens ; ce e aceea „sochebuzele". Citi încă o dată. Perioada începea la sfîrșitul unei pagini din stînga, ultimele ei cuvinte erau : „o autoritate supremă e întotdeauna necesară ca centru al întregului organism so-", și pe pagina următoare, din dreapta, continua : „chebuzele împotriva armatei, striga, la o parte, adunătură de lași, că de nu vă ciuruim cu gloanțe". Reluă, privi cu atenție, verifică numerele paginilor... ; Dumnezeule mare, la stînga e pagina 560, la dreapta 625. Răsfoi volumul : nu încape îndoială, lipsesc paginile de la 561 la 624, șaizeci și patru de pagini, patru coli tipografice de cîte șaisprezece pagini.

Își aminti de ziua cînd încredințase legătorului prețioasele fascicole, în orașul acela plin de boi.

Dobitocul, de bună seamă a legat fascicolele în altă parte, legătura asta va trebui desfăcută și refăcută. Răsfoi, pagină cu pagină, și celelalte volume ; nimic ; bine, dar atunci nu sînt legate greșit, paginile sînt pierdute, nu mai e nici o îndoială. Și existaseră ; la legător, își amintea el, verificase minuțios unul cîte unul fasciculele, care erau toate netăiate. Le-a pierdut. Și sînt extrem de rare, de negăsit.

O mîhnire obsedantă îl cuprinse. Trebuie neapărat să dea fuga imediat mîine dimineață la legătorul acela nemernic ; cine știe, răscolind prin toate cotloanele poate le mai găsește. Dar au trecut patru ani ; Silvano nu mai dăduse pe acolo de cînd abatele Clementi îi recomandase un legător mai bun dintr-un sat vecin. Mîine dimineață. Brusc, își amintește că mîine dimineață e parastasul. Și înainte de asta, la zece, trebuie să se ducă la gară în întîmpinarea Vittoriei. Toate acestea îl copleșeau ; în noaptea aceea somnul lui fu zbuciumat și amăgitor (cum fusese de atîtea ori somnul Vittoriei după declarația de dragoste).

În dimineața următoare, la zece, nu sosi nici Vittoria, nici vreo știre de la ea. La slujba de la unsprezece Silvano era frămîntat de neliniște. Vedea față în față cele două numere : 560—625. (Maurizio nu înțelegea ce are Silvano și bănuia tot felul de lucruri.) Cîțiva colonezi veniră să-i strîngă mîna și fură nedumeriți de privirea lui rătăcită. Abia se isprăvi slujba că dădu fuga în bibliotecă și se încuie acolo ; din nou, cu extremă atenție, parcurse cele șapte volume. Coborî la prînz să ia masa cu fetițele care se uitau una la

alta speriate ; nu mîncă. Trimise după Petronio și îi porunci să înhame fără întîrziere calul la cabrioletă :

— Venim și noi, tăticule, imploră Dirce.

Silvano răspunse un „nu“ aspru, care le făcu să tresară. Dar Nora, cu glasul plin de lacrimi, îl tot ruga :

— Nu te duce, tăticule, nu-i bine să te duci.

El însă porni în goana mare. Pe drum îl silea pe Petronio să mîne calul în zbor. Cînd au sosit în piața mare, îi ordonă :

— Mă duc singur, așteaptă-mă aici.

Petronio înlemni și el, nimeni pe lume nu cunoscuse un Silvano Medici poruncitor.

Silvano își amintea bine ; intri pe strada aceea largă, apoi o iei la stînga, deasupra penultimei prăvălii înainte de colț e scris : „Legătorie“.

Sosi, dar nu văzu nici o legătorie ; poate n-o luase la stînga. Se întoarse pe unde venise, refăcu drumul cu mai multă atenție. Aceea era, nu greșise. Numai că în loc de „legătorie“ sta scris CĂLCĂTORIE. Un moment : își concentră memoria și revăzu limpede, parcă ar fi fost atunci : aici era un tutungiu (intrase la el Maurizio), acolo un zarzavagiu și între ei legătorul. Uite tutungeria, uite zarzavageria ; și între ele : CĂLCĂTORIE.

Simți că asudă, apoi îl luă cu frig.

În atelier se mișcau de ici colo patru fete cu șorțuri albe, cu brațele goale, cu fețele roșii ; despletite și cu ochii strălucitori ; în timp ce lucrau vorbeau tare, fiecare mînuia cîte un greu fier de

călcat și din cînd în cînd una sau alta și-l apropia de obraz : CĂLCĂTORIE.

Una dintre fete ieși în prag cu fierul în mînă să se uite afară ; se opri o clipă și privi cu curiozitate văzînd pe domnul acela care stătea în mijlocul străzii, cu pălăria în mînă și fruntea asudată și picioarele puțin prea depărtate unul de altul, și contempla : CĂLCĂTORIE. Fata se întoarse înlăuntru, spuse ceva tovarășelor ei, care, acolo în atelier, se întoarseră spre Silvano ; una rîse și ieși să-l vadă mai bine, dar o cuprinse sfiala și se întoarse imediat înlăuntru, se apucă să miște cu rîvnă fierul de călcat pe o scîndură acoperită cu pluș și așezată punte pe două mese. O clipă lucrară toate patru în tăcere, apoi începură iar să ridice capul, să privească, să vorbească, dar Silvano nu deslușea cuvintele ; una îi zîmbi fără să-și dea seama ce face, apoi își plecă din nou capul.

Silvano își făcu pe neașteptate curaj. Trecu în sfîrșit strada și, tot cu pălăria în mînă și înfierbîntat, ajunse în prag și întrebă :

— Nu era aici mai demult o legătorie de cărți ?

Se opriră toate din lucru ; cea care ieșise întîi îi răspunse :

— Era, dar de o bucată de vreme nu mai este. Noi sîntem aici de doi ani.

— O... legătorul unde s-a dus ?

— A murit, acum trei ani.

— Da. Da... dar a lăsat ceva ?

— O, nu, aici doi ani a fost închis.

Alta adăugă :
— A lăsat gîndaci negri ; şi toate izbucniră pînă la urmă într-un rîs gălăgios.
— Iertaţi-mă, iertaţi-mă.
Le privea pe fete, călcătoria, cu mintea goală ; apoi dintr-o dată :
— Şi Vittoria ?
Fetele se uitară unele la altele, apoi se întoarseră spre el, dar între timp, speriat, se corectă :
— Iertaţi-mă, nu voiam să spun asta.
Făcu un pas înapoi şi îşi mai aţinti o dată privirea pe arcul uşii : CĂLCĂTORIE. Salută grăbit :
— Bună ziua.
Clătinîndu-se pe picioare, fără să mai vadă nimic, ajunse cine ştie cum în piaţă, la trăsura lui. Petronio îl întrebă :
— Vă simţiţi rău, domnule ?
— Nu, nu, cîtuşi de puţin, cît despre doamna... Vreau să spun, acasă, să mergem imediat acasă.
În timpul drumului, Petronio se întorcea din cînd în cînd cîte o clipă să-l privească. Stătea pe marginea banchetei cu o mînă pe braţul ei, ca la fotograf, cu privirea fixă şi lucioasă.
Nu se clinti din atitudinea aceasta ; cînd cabrioleta trecea peste vreo groapă, sărea ca un lemn, ţeapăn, inert.
Fetiţele fuseseră timp de cinci ceasuri foarte agitate şi Maurizio se căznise să le calmeze. La şase şi jumătate erau la poartă şi, văzîndu-l coborînd cu o faţă atît de rătăcită, nu cutezară să-i sară de gît. Silvano întrebă precipitat :
— Vittoria ?

— N-a scris, se grăbi să răspundă Maurizio, deci mîine va fi aici.
— Fireşte, fireşte, să mergem chiar acum la abate.
— Nu, tăticule, stai cu noi.
— Nu înţeleg ce legătură are abatele cu toate acestea. Domnule Silvano, dacă nu soseşte mîine, îţi făgăduiesc să mă duc la Veneţia s-o caut.
— Eu însă nu le-am găsit, nu mai sînt, nu mai sînt.
— Ce anume ?
Izbutiră să-l convingă să se culce. Dar cînd vorbiră de medic, strigă „nu" cu autoritatea care cîteva ore înainte îl uluise pe Petronio.
— Aici începe să lipsească orice reazem, ce rost are medicul ?
Adăugă apoi, dintr-o dată calmat :
— Mi-e tare somn.
Abia culcat şi a şi stins lumina. Femeile avuseseră grijă să tragă obloanele, camera era aproape în beznă. Stătură cîteva clipe să tragă cu urechea la uşă, apoi coborîră să spună lui Maurizio şi fetiţelor că domnul era liniştit.
Aşa şi era. Întins în pat, cu faţa la tavan, unde tremura o vagă lucire din lumina amurgului, simţi cum, încet, încet, o căldură binefăcătoare îi urcă spre obraji şi îl inundă. În întuneric, ochii începură să vadă ici-colo corpuscule luminoase, rătăcind, venind, rotindu-se, şi efortul de a le urmări chema în horă altele şi altele, o învîrtită infernală de fulguraţii minuscule într-un zumzet fără răgaz ; în învălmăşeala aceea apărură şi se amestecară cele din urmă imagini ale vieţii lui, fetele cu

şorţ alb, braţe goale, rîzînd, „560—625". O vedere din Veneţia şi pe pod e Vittoria. Vittoria care nu mai soseşte, podul creşte în sus şi se contopeşte cu cerul ; şi acuma abatele Clementi, căruia îi ies de sub beretă o buclă-două de păr alb : „560—625" ; trebuie să se ducă la abate, să-i dea în cap cu un fier de călcat şi să-i ia *Civiltà Cattolica,* dacă era aici Vittoria, ne-am fi dus imediat la abatele Clementi, dar Vittoria nu se întoarce, şi ea se fărîmiţează, se prăvăleşte printre bolovanii care se duc la vale cînd fetiţele se joacă de-a prăpastia ; bietele fetiţe ; unduirea petelor de lumină se iroseşte în dangătul lin al înserării. Sărmana Dirce, sărmana Nora ; totul se duce departe, tace şi se stinge. Atunci, din adîncul umbrei, din adîncul tăcerii, fulgeră chipul Bătrînei şi Silvano nu mai simţi nimic.

III

VITTORIA

Vittoria a suferit enorm, la Veneţia, şi niciodată scurta ei existenţă n-a fost mai vie decît în zilele acelea.

Trecea, iarăşi şi iarăşi, de la exaltare la disperare. Vedea lucruri noi şi nu izbutea să le privească şi le simţea luminoase şi înalte cum nu-şi imaginase niciodată nimic în lume. Respira lumină, se aşeza în bătaia soarelui. Se gîndi la Roma, pe care n-o înţelesese şi care, dintr-o dată, de departe, în amintire, o orbi cu splendoarea ei. Plînse de mai multe ori trîntită deznădăjduit pe pat, ca şi cînd în jurul ei lumea ar fi dispărut, apoi dădea fuga afară şi sufletul ei pornea la luptă împotriva violenţei culorilor. Au fost ceasuri cînd se simţea o făptură infernală, altele cînd nu era decît un animal bătut.

La început, pe cînd era încă toată numai aşteptare, avu puterea să respire cu desfătare libertatea. Chiar dacă din cînd în cînd inima ei striga : „Maurizio, vino, nu mai pot", pe neaşteptate, dintr-o cută a minţii ei se ivea un gînd ciudat : „Dacă n-aş fi atît de disperat de îndrăgostită, viaţa de aici m-ar face să înnebunesc de bucurie". În holul hotelului sau înaintea cafenelelor, unde îi plăcea să şadă cînd soarele ardea mai tare, întot-

deauna singură, observă că e privită de bărbați; asta nu i se mai întîmplase niciodată, îi stîrnea mîndria și totodată făcea mai vie dragostea ei fără țărm.

O atît de exaltată stare sufletească nu dăinui pură decît primele trei zile. Într-a treia nu era surprinsă că Maurizio nu sosise încă. Dar cînd se făcu marți începu să se întunece; primi telegrama: cuvintele „silit să întîrzii" i se părură tulburi, o descumpăniră. Îi scrise lui Silvano acele cîteva rînduri de amînare, apoi căzu într-o apăsătoare letargie. În jurul ei Veneția devenise o lume greoaie și ștearsă.

Sîmbătă hotărî să plece de acolo a doua zi fără a mai da nimănui nici o veste despre ea; să plece spre necunoscut, indiferent unde, probabil spre o moarte ușoară care s-o ajungă cine știe unde, cine știe cum, și pe care o accepta inertă. Dar spre seară primi o nouă telegramă.

Zăbovi o lungă clipă înainte de a găsi puterea s-o deschidă. I se încețoșă vederea cînd citi: „Silvano grav bolnav vino imediat. Maurizio."

Prima ei impresie a fost că Maurizio minte, ca s-o facă să se întoarcă, și o durere ascuțită o sfîșie; dar scuturîndu-se, cu un efort, de gîndul acesta, își dădu seama cît era de absurd. Avu intuiția clară că Silvano murise. Brusc le văzu în închipuire pe Dirce și pe Nora. Își strînse lucrurile în grabă, mai avea un tren, plecă; în dimineața următoare, la zece, îl găsi în gara din Colonna pe Maurizio îmbrăcat în negru.

Își îndeplini cu multă demnitate, în ziua aceea și în următoarele, toate îndatoririle. Nu-și mai

simțea nici trupul, nici sufletul. Nu mai știa dacă simte durere (întotdeauna e foarte greu să știi ce e și ce nu e cu adevărat durere), dar în scurtele clipe cînd această amorțire din adînc slăbea, simțea o nesfîrșită milă pentru Silvano.

Cînd, cu trecerea zilelor, inerția aceea înghețată, care, să mai fi durat încă puțin, ar fi omorît-o, se topi cu totul, avu senzația că se mișcă într-o lume goală; se născu atunci în ea, mai mult decît dorința, hotărîrea dîrză de a însufleți golul acela, de a arunca înlăuntrul lui un număr de sunete, de întîmplări. Dirce și Nora erau de nemîngîiat.

Se poate spune că abia atunci Vittoria își îndreptă cu adevărat gîndul spre Maurizio. Revăzînd în închipuire nebunele ceasuri de la Veneția, nu reușea să le înțeleagă. Cîteva zile se feri să rămînă singură cu el.

Ciudat este că noua stare a Vittoriei semăna în parte cu însuflețirea ei de acum cinci ani, după moartea Bătrînei. Și totuși, bietului Silvano nici prin vis nu-i trecuse s-o domine, nici măcar s-o sprijine. (Dar nu-ți dai seama oare că Bătrîna a plecat abia acum? A stat între voi pînă mai ieri, trebuia să-și supravegheze fiul.) Și tot ciudat e faptul că nici măcar o licărire de sentiment religios nu i-a înfățișat moartea soțului ei ca pe o pedeapsă divină a păcatului iminent, sau ca pe un crud ajutor divin venit ca să-l împiedice. Dar ceea ce era mai absurd era că dragostea Vittoriei pălise atît de brusc în clipa în care încetase să mai fie o vină.

Poate o licărire de astfel de gînduri o făcu să treacă în scurt timp de la sfiala ei față de Maurizio (ca și cînd s-ar fi simțit, cine știe de ce, vinovată față de el) la dorința de a-l înfrunta. Jena dintre ei sporește zi de zi, e bine deci să fie risipită. Într-o seară, o seară caldă de sfîrșit de septembrie, lăsă fetițele în salon și coborî coasta grădinii în întîmpinarea lui Maurizio. Cum îl văzu, îi spuse așa :

— Măcar o dată trebuie să stăm de vorbă, Maurizio.

Bărbatul își pierdu cumpătul o clipă. Era gata să accepte orice soluție, fie să reia, fie să pună capăt definitiv îndepărtatei lor aventuri de dragoste. I-ar fi fost însă cu neputință să aibă el inițiativa unei hotărîri.

Groaza lui nu dură decît un moment, pentru că Vittoria continuă :

— N-au trecut decît treizeci și opt de zile, le-am numărat bine, dar îmi amintesc de lucrul acela ca de ceva foarte îndepărtat, parcă din copilăria mea ; da, treizeci și opt de zile de cînd am început să te aștept, la Veneția. Acuma nu mai știu dacă a fost vina mea sau a dumitale, a survenit nenorocirea și a șters tot, nu mai putem ști a cui a fost vina ; să rămînem prieteni și să ne întoarcem gîndul cu dragoste către fetițe, asta e important. De acord ?

Se opriseră, ea îi ținea ușor bratul cu o mînă. Așteptă, voia ca celălalt să răspundă.

Ciudată inimă omenească. Maurizio, care totuși nu fusese niciodată foarte îndrăgostit de Vittoria, simți, din vanitate, un soi de dezamăgire auzind

vorbele acelea atît de răspicate. Conduita lui discutabilă în povestea cu Veneția o uitase în deplină bună credință.

Important acum era să găsească un răspuns. Răspunse, luîndu-i o mînă și sărutîndu-i-o cu mare respect.

— Acum să mergem, spuse Vittoria, ne așteaptă fetițele.

Porniră ; în umbra grădinii, Vittoria se gîndea : „Gata". Maurizio se gîndea : „Aș fi putut să-i propun s-o iau de soție, n-am fost pregătit ; mai e vreme".

Spusese bine Vittoria : „Să le iubească pe fetițe, asta era important". Și pentru ele, mai ales pentru ele, viața din jur trebuie umplută de sunet și de întîmplări, pentru ca viața lor să n-o ia razna. Dirce are patrusprezece ani, e brună și slabă, ochii ei pătrund și scapă, iar o persoană adultă se simte, la început, cînd stă de vorbă cu ea, oarecum intimidată. Nora e cu un an mai mică dar se mișcă cu un elan mai bogat al formelor. Ochii ei mari și limpezi sînt inocenți ca cerul.

Li se întîmplă însă ceva foarte urît.

Într-o seară de sîmbătă, (trei luni de la moartea lui Silvano, un fapt care pare acuma foarte îndepărtat) sosi Maurizio cu fața veselă și, fără măcar să mai salute, vesti :

— O mare noutate, mîine plec la Fornace — o localitate apropiată, loc cunoscut de vilegiatură — să cumpăr ceva. Ghiciți ce.

Nora exclamă :

— Un cal

— Aproape ai nimerit. Mai mult decît atîta nu puteți ghici. Un automobil.

Uimire, entuziasm ; nici fetițele, nici Vittoria nu văzuseră niciodată un automobil.

Unul din cei care își fac vilegiatura la Fornace, un bogătaș din Milano, are o soție neurastenică și rămîne la țară pînă la Crăciun. Zilele trecute, soțul îi face soției sale o surpriză, îi aduce de la Milano un automobil, un Phaeton, cu un șofer excelent. Mare bucurie pe doamna, ce frumoasă e mașina, hai s-o încercăm imediat. Se urcă, domnul la spate, ea în față lîngă șofer, și îi dau drumul pe șosea. Abia au ieșit dintre case că șoferul începe să gonească : mașinile acestea merg ca fulgerul, treizeci, treizeci și cinci, pînă la patruzeci de kilometri pe oră, ceea ce pe drum liber, fără șine, face de bună seamă o impresie teribilă. Simțind că viteza sporește, doamna începe să tremure, apoi să țipe „oprește, oprește", i se agață de braț și puțin lipsește să nu-l răstoarne în șanț ; sărmanul om nu isprăvise bine să oprească și ea sărise deja jos, urlînd de spaimă ; a preferat să se întoarcă pe jos, numai să nu se mai urce, i-a interzis și soțului ei să mai pună piciorul în vreo mașină, acuma sau altădată. Așa că el vrea să se descotorosească de ea, de mașină bineînțeles, s-o vîndă urgent ; o cedează la un preț ridicol. Mîine dimineață la opt trebuie să fiu la Fornace, și o iau.

Cu noi explozii de bucurie, se avîntară într-un mare program de călătorii, se duseră să caute reviste cu fotografii de automobile. Dintr-o dată Nora strigă :

— Am o idee. Te duc eu mîine dimineață la Fornace, cu cabrioleta ; mîn eu.

După vitejia ei de acum trei ani mai condusese în cîteva rînduri, sub supravegherea atentă a lui Petronio.

— Nu mergem cu toții ?

Vittoria refuză, nu voia încă să vadă lume. Mai ciudată a fost comportarea Dircei. Plecînd ochii :

— Nu, răspunse, am promis, după slujbă, să petrec duminica aceasta în casă.

Nora dădu din umeri ridicîndu-și ochii la cer, în timp ce Maurizio întrebă :

— Ai promis ? Cui ?

Dirce răspunse cu smerenie.

— E o juruință.

Au fost silite să-i explice lui Maurizio că la călugărițe te învață să faci juruințe, acte de renunțare spontană la o mică plăcere pentru a dobîndi har. Dirce luase lucrul cu multă seriozitate : într-o seară renunța la fructe, într-o zi își impunea să rămînă în banca ei tot timpul recreației, și altele de felul acesta. Nora pufnea. Trimiseră după Petronio să pregătească docarul pentru șapte dimineața.

— Nu înhăma calul, îi recomandă Nora ; eu îl mîn, eu vreau să-i pun hamul și tot.

Grajdul era la poalele povîrnișului grădinii, îndată cum intrai pe poartă. În dimineața următoare Maurizio sosi cu cîteva minute înainte de șapte. Și stînd în fața porții, auzi ieșind din grajdul închis un țipăt sfîșietor. Se repezi la grajd, izbi cu putere în ușă, auzi alte strigăte, dar mai înăbușite ; se izbi cu putere de trei-patru ori în

canaturi şi broasca, rău închisă, cedă : dădu buzna înlăuntru strigînd : „Nora !“, la timp ca să-l vadă pe Petronio trăgîndu-se brusc înapoi, aluneca izbindu-se cu spinarea de zid, apoi de pămînt, în vreme ce Nora, lipită de cabrioletă, cu faţa contractată, cu braţele înălţate, nu mai putea striga pentru că, de groază, glasul i se sugrumase. Îşi agită de două-trei ori mîinile spre Maurizio ca pentru a-i arăta pe Petronio, dar tînărul se şi năpustise asupra lui şi, punîndu-i un genunchi pe piept, îi apucase şi-i strîngea braţele ; celălalt sta nemişcat, ţeapăn, ochii lui holbaţi păreau că nu văd nimic, între dinţii sclipitori scrîşnea o vibraţie metalică. Maurizio slăbi după o vreme strînsoarea, dar omul rămînea nemişcat, totuşi tremurul lui începea să se potolească. Nora, care îşi recăpătase brusc glasul striga „vrea să mă omoare, să mă omoare“. Maurizio se întoarse la ea, cu o mişcare iute o ridică în braţe şi o aşeză în cabrioletă, liniştind-o „nu te teme“, se duse din nou la celălalt, care zăcea acolo inert ; se aplecă asupra lui, îl scutură, îl săltă cît era de greu apoi îi făcu vînt înainte, spre uşă, afară, în brînci pe pavaj : strîngînd din dinţi începu să-l lovească cu piciorul, să-l stîlcească mereu fără ca celălalt să facă altceva decît să-şi acopere faţa cu coatele şi să scoată din cînd în cînd un geamăt cu gura întredeschisă.

Treceau cîţiva ţărani şi s-au oprit, femei despieptănate au apărut la ferestre, de pe străzile cele mai apropiate se vedeau oameni dînd fuga într-acolo ; Maurizio se întoarse repede înlăuntru, abia se putu feri de o lovitură de copită a căluţului care, legat cu botul către iesle, voia să se întoarcă şi era neliniştit, luă din nou pe Nora în braţe şi o puse în picioare, încercînd să-i dea curaj. Ea, de spaimă, şi de o nelămurită ruşine, tremura încă toată, bîlbîia, albă ca varul, „nu... nu“.

— Să mergem, Nora, nu s-a întîmplat nimic, să mergem în casă. Dar stai puţin.

Îi aranjă puţin părul, încercă să-i netezească puţin hainele rău boţite, ici-colo sfîşiate. Apoi, în sughiţuri de plîns, Nora începu să păşească, sprijinită de tînăr, ieşiră din grajd şi, intrînd grăbiţi pe poartă, o luară în sus. Nora simţea că în spatele ei sporeşte zvon de oameni şi nu se întorcea.

Într-adevăr, în scurt timp piaţa se umplu de bărbaţi şi de femei : cu o grabă răutăcioasă intuiseră ce se întîmplase şi, zbierînd, îl înconjurau tot mai strîns pe Petronio ; care între timp izbutise să se ridice şi privea împrejur atît de ameninţător încît la început le fu frică de el. Cu un potop de înjurături, doar îşi agitau pumnii către obrazul lui ; prima care a avut curajul să ducă lucrurile la capăt a fost o femeie care, înveninată, cu fălcile tremurînde, ajunse la el şi pe neaşteptate îl scuipă în obraz ; Petronio ridică un braţ şi atunci un bărbat îi repezi o palmă îndesată care îl făcu să se clatine pe picioare. Petronio înţelese că exemplul acesta era pe cale să-i dobîndească altele douăzeci ; zbătîndu-se din răsputeri, cu o morişcă violentă a braţelor pocni celor mai apropiaţi cîteva zdravene dosuri de palmă, profită de învălmăşeală şi se năpusti cu capul înainte să străpungă mulţimea şi alergînd cît îl

țineau picioarele izbuti să se repeadă în prima ulicioară, să cotească de două-trei ori, să ajungă la marginea unui desiș de tufe și să dispară. Lumea, pe de altă parte, după ce aruncă la întîmplare cîteva pietre în hățișul acela, nu-și mai bătu capul să-l urmărească, văzînd că urmărirea devenea complicată ; găsiră că ajunge să se indigneze între ei și curînd piața principală din Colonna se umplu de localnici care continuară în tot cursul dimineții să se agite și să facă zarvă în jurul oribilului atentat.

Nu se găsesc cuvinte pentru a zugrăvi spaima sărmanei Vittoria cînd văzu că cei doi sosesc acasă în halul acela. Nora nu izbuti să explice, în sughițuri de plîns și vorbe gîtuite, altceva decît că în timp ce aduna harnașamentul auzise ușa dîndu-se de perete, se întorsese să privească și atunci Petronio sărise asupra ei ca un diavol, o prinsese în brațe, o făcuse s-o doară, umblînd cu mîinile peste tot, gata s-o strivească.

— Cine știe de ce voia să mă omoare, dacă nu sosea Maurizio sigur mă omora.

Medicul, chemat în mare grabă, nu-i găsi decît vreo cîteva vînătăi și ieși din cameră liniștit, în timp ce Nora continua să spună „cine știe de ce" ; căci mai ales în privința misteriosului mobil nu izbutea să se liniștească.

Știrea urîtei întîmplări fu dusă abatelui Clementi și înregistrată de el în marele jurnal, tocmai în timp ce și el se ocupa în felul lui de familia Medici. Cum am spus la timpul potrivit, abatelui îi plăcea să recitească uneori pasaje mai vechi pentru a adăuga pe marginea lor scurte

comentarii cu ton, i se părea lui, metafizic. Acum de pildă, medita în fel și chip asupra unei coincidențe pe care n-o observase imediat : atît Bătrîna, cu cinci ani în urmă, în o mie nouă sute, cît și, acum trei luni, Silvano, amîndoi, mamă și fiu, muriseră în douăzeci și șase august. Această coincidență era unul dintre cazurile cele mai apte să intereseze pe abate, care se apucase să consulte tot felul de texte, îndîrjit să găsească exemple de familii în care morțile survin de preferință într-o zi anumită a anului. Nu cred că va fi găsit nimic adecvat tezei sale, ceva din care să poată deduce cine știe ce lege astrală. O lege mult mai feroce era el menit să descopere, cîțiva ani mai tîrziu, în destinele acelei familii.

Incidentul din grajd avu două consecințe imediate.

Prima : că Maurizio rămase deocamdată fără automobil, pentru că, ducîndu-se la Fornace, luni după-amiază, constată că milanezul, care nu-l văzuse în dimineața din ajun, după cum conveniseră, găsise imediat alt cumpărător. Nora fu foarte mîhnită, simțea că parcă ar fi fost din vina ei. În schimb, Dirce raționă în felul următor :

— N-aveți cum ști dacă n-a fost un noroc ; să presupunem că Maurizio ar fi cumpărat-o și că astăzi am fi ieșit cu ea și am fi avut un accident grav, acuma am fi toți morți sau cu capul spart ; vedeți, ar fi cazul să-i mulțumim lui Dumnezeu și de bună seamă e mai bine chiar să-i și mulțumim.

Nora se enervă:
— Tot stînd să-i mulţumim lui Dumnezeu şi făcînd juruinţe, n-am mai duce la capăt nimic.
Dirce se simţi jignită de acest atac direct şi îi ripostă soră-si cu o nemaiauzită cruzime:
— Da, ieri dimineaţă, dacă ai fi rămas cu mine, n-ai fi păţit ce-ai păţit.
Norei i se tăie răsuflarea, apoi izbucni într-un plîns convulsiv. Răutăcioasa de Dirce.
Altă consecinţă a întîmplării: date fiind puţinele resurse ale satului şi repulsia Vittoriei de a căuta un alt surugiu, fetiţele nu mai aveau cum să se ducă regulat la şcoală. Renunţară aşadar, pentru anul şcolar care abia începuse. Dirce era neagră de supărare. Hazardul îndreptă lucrurile.
Venise în toamna aceea să se stabilească la Colonna o familie aristocratică, Della Volpe, alcătuită din doi soţi bătrîni şi bogaţi, un fiu de treizeci şi cinci de ani şi un nepoţel de zece. Erau proprietarii unei mari moşii de prin părţile acelea; pretextul venirii lor era faptul că bătrînul domn fusese cuprins de o subită patimă pentru agricultură şi voia să trăiască de acum înainte lîngă pămîntul lui, pentru a-l administra personal cu ajutorul fiului său. Motivul real şi secret era că fiul acesta, rămas văduv de doi ani, avea ambiţii politice; pentru a-şi pregăti circumscripţia electorală găsea că e foarte util să petreacă un an-doi în ţinut. Aduseseră cu ei un preceptor cu care băieţaşul urma să facă primii doi ani de liceu. Prin mijlocirea rudelor lui Maurizio, de care a mai fost vorba, şi a abatelui Clementi, care îi cunoştea bine pe noii veniţi, Vittoria Medici fu

pusă în legătură cu familia Della Volpe; după cîteva săptămîni, Vittoria i-a convins fără greutate să încuviinţeze ca profesorul adus de ei să dea lecţii în anul acela şi Dircei şi Norei.
Pentru anii următori, Vittoria sugeră o idee: să plece şi să se stabilească într-un oraş mare, de pildă Milano.
Acest plan le entuziasmă. Acuma toate trei aveau impresia că încă o iarnă şi o vară la Colonna ar fi o veşnicie. Biata grădină a Coronatei se cufunda pe zi ce trece mai mult în tristeţea unei atît de mari indiferenţe şi ingratitudini.
Dar după ce trecură cele zece luni, lucrul fu amînat în deplină linişte cu un an. Această schimbare de dispoziţie a avut diverse motive.
În ce-o priveşte pe Vittoria, se pare că destinul ei a fost să nu trăiască altfel decît în închipuire: aşa cum singura pasiune din viaţa ei se secătuise în cele şase zile arzătoare şi pustii de la Veneţia, la fel în cursul acelei ierni ea îşi imaginase atît de intens întreaga lor viaţă nouă, sufletul îi era de pe acum atît de plin de ea, încît după cîteva luni începu să obosească şi să se golească văzînd cu ochii.
În jurul ei însă, viaţa pînă atunci atît de goală de la Colonna începea să se complice în mod neaşteptat. Familia Della Volpe făcea parte din acea categorie de oameni mondeni care atunci cînd dintr-un motiv sau altul nu locuiesc la oraş, fac oraşul să vină la ţară. Viaţa la Colonna (aveau o vilă, mult mai modernă decît Coronata, în cealaltă parte a ţinutului, unde începe şesul cel mare) le-ar fi fost imposibilă dacă n-ar fi avut casa

mereu plină de oaspeți care vin, pleacă, se întorc, dispar, în trăsuri, călare, în automobile (pînă la urmă Colonna a văzut și ea automobile) pe biciclete, stoluri de biciclete. Uneori Vittoria, adesea Dirce și Nora (nu mai putem spune fetițele, au cincisprezece și patrusprezece ani) luau parte la acele reuniuni agitate, jocuri, serbări, viață fosforescentă. Iar Nora a învățat să danseze : cine s-o mai clintească din Colonna ?

A învățat să danseze și Dirce, dar pentru ea plăcerea e mai mică. Își dă seama că se deosebește de fetele astea. Cuvintele „bărbat", tînăr", n-o fac să-și iasă din minți. Cuvintele „soț", „măritiș" îi trezesc imaginea unui zid înalt, alb, fără ferestre. Cuvîntul „dragoste" nu i se pare, cum li se părea celorlalte, un cuvînt tropical.

Pentru toate motivele acestea și pe băieți îi amuza mai puțin să danseze cu ea decît cu Nora : Dirce simțea un mare dor de școală, de călugărițe. Cînd — era în toamna lui o mie nouă sute șase — văzu că planul de a se stabili la Milano e din nou amînat, insistă atîta pînă cînd, la începerea anului școlar fu trimisă la colegiul elvețian ca internă și nu mai venea la Coronata decît duminicile.

Și mai era Maurizio. Se întîmplă că de la bun început Maurizio legă oarecare prietenie cu Lando Della Volpe (viitorul reprezentant al poporului), apoi îi intră în cap, cine știe de ce, că acestuia începe să-i surîdă ideea de a lua pe Vittoria de soție ; atunci își spuse „da, dar mai sînt și eu pe-aici" și astfel se întoarse la un gînd care îi străfulgerase o singură clipă după dispa-

riția lui Silvano. Acum era însă greu să reconstituie, între el și Vittoria, atmosfera de atunci. Mai era timp.

Deoarece Dirce nu venea la Colonna decît duminica, toată lumea aceea o primea cu mari manifestări de afecțiune. Într-una dintre primele duminici ale primăverii, pe cînd își petreceau cu toții după-amiaza prin saloanele casei Della Volpe, cîțiva dintre tinerii de acolo o întîmpinară pe Dirce cu mare zarvă și unul dintre ei spuse :

— Dirce, îți vorbesc în numele nostru, al tuturor. S-a făcut un pariu. Vrem să știm care dintre noi îți place cel mai mult.

Dirce îl privi țintă cu o calmă uimire. Apoi se înălță să se uite în jur la celelalte grupuri, ca pentru o examinare rapidă. Fără să-și piardă cumpătul, proclamă :

— Dintre toți cei de aici singurul care îmi place este Lando. Izbucni un strigăt de indignare :

— Bine, dar ar putea să-ți fie tată.

O lăsară acolo și se risipiră care încotro cu țipete, să repete surprinzătorul răspuns. Lando rîse împreună cu ceilalți.

Seara, înțeleptul bătrîn Della Volpe, înainte de a merge la culcare, își luă fiul de o parte și, amintindu-i întîmplarea, îl dăscăli :

— Nu-i de rîs. E o sugestie care trebuie luată în seamă. Peste doi ani Dirce va avea optsprezece ani, tu treizeci și șapte.

— Tocmai, e caraghios.

— Nu, e o proporție excelentă, iar unirea unei părți a proprietății Medici cu ale noastre ne face stăpîni ai ținutului.

Lando primi sfatul fără să-i acorde vreo importanţă. Dar, în dimineaţa următoare, se trezi cu el în minte, viu, parcă s-ar fi gîndit la el toată noaptea, ceea ce îl plictisi. „E o prostie, se gîndea începînd să se îmbrace, pentru a deveni stăpînul ţinutului nu-i nici o nevoie să mă sacrific."

Puţin după aceea, continuînd să rumege în minte, răspundea nu ştiu cărui contrazicător lăuntric : „Fireşte, să mă sacrific. Aş fi ridicol. Nu mi-au plăcut niciodată puştancele. Grozav gust."

Era gata, şi ieşi din cameră fredonînd „grozav gust" pe diferite tonuri.

Timp de două zile Lando nu luă parte la viaţa tineretului care se învolbura în jurul vilei pentru că plecă să facă un turneu prin satele vecine, să facă vizite unor proprietari mai mărunţi, să stea de vorbă cu vechili şi cu ţărani etc. A doua din aceste zile fu ocupată aproape toată cu un prînz care i-a fost oferit la o fermă din cîmpie : prînz de ciclopi, care a început la unsprezece şi s-a isprăvit la cinci. Se întoarse acasă cu mintea cam tulbure. Aerul era cristalin, cerul, obosit de lungul iernat, nu voia să se întunece şi doar de-a lungul crestelor se colora cu un tiv violet, dar deasupra întinderii largi era luminos ca la amiază. Lando îi găsi pe tineri pe terenul de tenis. Îl luară în rîs pentru obrazul lui roşu şi pentru ochii strălucitori, el îi făcu să rîdă descriindu-le formidabilul ospăţ. Apoi tinerii se risipiră ca un stol. Printre ei era şi Nora. Văzînd-o aşa, fugind, Lando îşi aminti de sfatul tatălui său cu privire la Dirce. „Uite-o pe soră-sa" se gîndi, şi întoarse

spatele. Se mai uită odată la Nora, care reluase partida de tenis. „Sînt nişte mici făpturi graţioase, de bună seamă, dar nu sînt femei." Porni să se plimbe de-a lungul terenului. O minge rătăcită i se încurcă printre picioare.

Se aplecă s-o ridice, între timp Nora sosi în goană :

— Bravo, ai reuşit să te apleci.

Îi luă mingea din mîini şi o luă din nou la fugă.

Iar el îşi reluă gîndul : „Nu sînt femei încă, dar se fac curînd. Astă seară nu, dar poate mîine dimineaţă da ; sînt gata, aproape să dea în floare, ca mugurele acesta umflat (era acolo un gard viu de păducel încă verde tot, neînflorit) care mîine dimineaţă are să fie poate înflorit. La fel şi fetişcana asta de colo ; ia priveşte."

Nora juca cu elan, se avînta, avea mişcări vehemente care dădeau relief tuturor formelor ei, cînd înălţa braţul, întinzîndu-şi subsuoara stîrnea vîrteje în aerul care îi înfăşura trupul.

„Ceva mai mult decît un mugure", se gîndi Lando scoţîndu-şi pălăria ca să-şi răcorească fruntea.

Acum lumina începea să scadă şi tinerii îşi întrerupseră partida, o luară înspre el, porniră cu toţii spre casă. Lando îşi petrecu un braţ pe sub braţul Norei şi urmară grupul cu paşi înceţi.

— Sprijină-te, bietul de tine, spuse Nora, dar vezi ce ruşine e să te dedai plăcerilor gurii ?

El se opri o clipă, îşi trase braţul de sub al ei şi i-l petrecu în jurul mijlocului ; Nora continuă în toată nevinovăţia să vorbească şi să-l ia în

zeflemea. Ceilalți ajunseseră la hol și intraseră. Lando se mai opri o dată.

— Sărmanul de tine! exclamă Nora privindu-l; iar el, pe neașteptate, o strînse cu putere de el și o sărută pe gură.

— Au, strigă Nora zbătîndu-se cu violență, dar își sugrumă singură strigătul în timp ce cu amîndouă mîinile întinse îl împingea de zid. Avea un aer atît de înspăimîntat, încît Lando, care își venise în fire, o mustră:

— Doamne, nu se poate face nici o glumă? Ce te-a apucat?

Nora se înroși pînă în vîrful urechilor:

— Ai dreptate, scuză-mă...

Lando curmă:

— Să mergem, să mergem, ne așteaptă, și cu mare stăpînire de sine o luă vesel de braț și intrară să-i ajungă din urmă pe ceilalți.

El uită imediat; Nora însă se mai gîndi în seara aceea mai mult de un ceas, singură în pat, pe întuneric, înainte de a izbuti să adoarmă. Îi era foarte rușine că se purtase în felul acela cu un prieten mai mare care glumise și el puțin. Și nu-i putuse explica, n-o să-l poată face niciodată să înțeleagă de ce a făcut așa; nu va putea niciodată să-i spună că în clipa aceea văzuse dintr-o dată deasupra feței ei dinții albi ai lui Petronio, că simțise apăsarea trupului lui Petronio; nu strigase din pricina lui Lando; strigase și se speriase din pricina lui Petronio.

Se mai gîndi la asta și a doua zi, cu mai mult calm; și trase cu seninătate încheierea: „Sînt, fără îndoială, o proastă. Mi-am amintit de întîmplarea aceea pentru că m-a luat prin surprindere, am văzut aievea zidul grajdului, căpăstrul și botul căluțului, tot. E însă o prostie; sau atunci toată viața, de cîte ori o să mă îmbrățișeze cineva, o să-mi amintesc de Petronio?" Rîse în gînd de ideea asta, apoi o trecu un fior. „Trebuie să fii prevenită cînd te îmbrățișează cineva. Cine știe cînd o să mi se întîmple iar?" O, Nora, ce primejdioasă întrebare. Acum nu mai putea vedea apropiindu-se de ea pe vreunul dintre băieți fără să se gîndească: „Te pomenești că are de gînd să-mi facă gluma!"

Într-o zi urcau în grup muntele ca să ajungă la un platou de unde se vedea cealaltă vale. La un moment dat se iscă o discuție între Nora și un băiat de vîrsta ei care se numea Guido. Nora spuse deodată:

— Ciudat că de atîtea zile nu plouă și totuși au ieșit ciuperci.

— Ce ciuperci? întrebă Guido, eu n-am văzut nici una.

— Ba da, la poalele fagului lîngă care te-ai oprit să-ți strîngi un șiret de la pantof.

— Nici pomeneală, nu erau ciuperci, erau niște cocoloașe de hîrtie.

— Vrei să spui că nu pot să deosebesc o ciupercă de o bucată de hîrtie?

Se încăpățînară amîndoi.

— Ne întoarcem să vedem?

— Ne întoarcem.

Ceilalți se așezară pe marginea potecii să-i aștepte, Nora și Guido porniră în jos, fără să înceteze să se ciorovăiască.

— Să pariem, propuse Guido.
— Să pariem ; pe ce ?
Guido se opri să reflecteze, apoi spuse :
— Nu știu, spune tu.
Și Nora se gîndi puțin, apoi propuse :
— Dacă am dreptate eu, îți dau o palmă.
— Bine, și dacă eu sînt cîștigătorul ?
— Dacă învingi tu, te las să mă îmbrățișezi.
— Perfect, acceptă Guido mulțumit.
Sosiră lîngă fag.
— Asta e ?
— Da, uite.
Nu erau ciuperci, erau petece de hîrtie.
— Ai cîștigat, spuse Nora rezămîndu-se de trunchiul fagului.
Guido o îmbrățișă și chiar o sărută cum știu el mai bine, pe un obraz.
— S-a făcut, murmură Nora ; și porniră din nou în sus, la ceilalți. Dar Nora nu se simțea la largul ei. Îmbrățișarea asta ușoară n-o făcuse să simtă nimic. E cu totul altceva decît îmbrățișarea lui Petronio. Oare ce s-o fi ales de Petronio ? Poate și el doar glumea. Poate l-au băgat la închisoare ; după aceea, cînd ieși din închisoare, e greu să găsești un post. Nora ar vrea să-l poată ajuta.
(Nora e cu totul inocentă, chiar cînd l-a invitat pe Guido cum l-a invitat. Dirce n-ar fi făcut-o, pentru că e mai șireată : spovedaniile frecvente, întrebările tulburătoare ale confesorilor, o făcuseră să descopere multe lucruri.)
Așa cum bătrînul îl sfătuise pe fiul său să ia de soție peste doi ani pe Dirce (dar nu insistă), tot

așa mătușa lui Maurizio își vîrîse în cap ideea să-și convingă nepotul s-o ia de soție pe Vittoria. Motivele acestor sfaturi ale oamenilor cu experiență sînt întotdeauna de natură inferioară. Maurizio nu avea nimic împotrivă, dar amîna de pe o zi pe alta ; viața dimprejur tindea să devină cotidiană și simetrică, așa cum e detestabila ei tendință.
Cînd Dirce împlini optsprezece ani, se puse din nou pe tapet planul ca familia Medici să se mute la Milano. Atunci Maurizio se hotărî. După ce lăsă să treacă trei-patru zile fără să se arate (poate pentru a da un pretext convorbirii pe care o avea de înfruntat), într-o după-amiază luă drumul Coronatei cu un frumos discurs gata pregătit. I se spuse însă că de două zile Vittoria e bolnavă. Accese alternative de febră și de sfîrșeală o ținuseră în pat săptămîni în șir, astfel că ea trebui să-și amîne plecarea la Milano, iar el propunerea matrimonială. Acest destin care ține o parte din personajele noastre țintuite la Coronata e trist și ridicol. Se va schimba.
O dată cu venirea iernii, starea Vittoriei păru să se îmbunătățească. „Feste ale nervilor“ spune medicul. Primăvara, accesele de febră reveniră ; se îmbolnăvi grav. Atît de grav, încît abatele Clementi îi spuse nepoatei sale într-una din primele zile de august :
— Carmela, să fii atentă la ziua de douăzeci și șase.
(Mă tem că n-am spus la timpul potrivit că abatele, după cele mai bune tradiții, ținea în casă o nepoată urîtă care îi servea de auditoare cu gura

căscată, de cobai pentru descoperirile lui de mare efect).

— Carmela, fii atentă la ziua de douăzeci și șase. Stelele nu greșesc. Bătrîna a murit în douăzeci și șase august, fiul ei de asemeni! Doar în evul mediu am găsit pînă acuma trei cazuri de familii în care morțile, sau nașterile, ceea ce e același lucru, au loc la aceeași dată. Corespund unor conjuncțiuni astrale al căror ritm îmi scapă încă. Să nu sufli o vorbă nimănui.

Nici o familie din Colonna nu dăduse atîta de lucru Jurnalului Clementi, cît au făcut Medicii noștri. Acum Carmela ieșea de cîteva ori pe zi să se informeze, fie direct de la Coronata, fie prin diverși intermediari, despre sănătatea Vittoriei. Spre mijlocul lui august boala se înrăutăți, în ziua de 23 starea Vittoriei era gravă, în 24 staționară. Abatele Clementi își străbătea în lung și în lat camera, printre hărți, ca un general care așteaptă știri din prima linie. În 25 sosi de la oraș un alt medic, pentru un consult, sfîrșiră prin a cădea de acord că trebuie să lase lucrurile în voia naturii. În 26 spre amiază, Vittoria începu să delireze, și deliră și abatele la știrea aceasta. Apoi Vittoria ațipi.

Seara la zece Carmela aduse unchiului ei, abatele, știrea că Vittoria se trezise, dar se zicea că nu mai vede, nu vorbește, agonizează.

Abatele, care de mulți ani nu putea să vegheze mai tîrziu de ora aceasta, se duse la culcare obosit și cu sufletul împărțit între orgoliul științific și omenească milă la gîndul nefericitei care mai avea de trăit cel mult două ore. În dimineața următoare se trezi ca de obicei la cinci și primul lui gînd fu: „gata, a murit". Și consemnă în Jurnal sfîrșitul Vittoriei Medici, care a avut loc în ziua aniversară a morții soacrei și mătușii ei, 26 august 1900, și a vărului și soțului ei, 26 august 1905. Amînă pe mai tîrziu comentariul metafizic și, îndată ce Carmela se sculă, o trimise să se informeze asupra funeraliilor.

Nepoata se întoarse după douăzeci de minute gîfîind, și mai năucă decît de obicei, cu știrea că în timpul nopții Vittoria avusese o criză binefăcătoare; de două ore stătea liniștită, fără febră.

Febră avu abatele Clementi, în care acum savantul biruia pe om. Fu obligat să șteargă însemnarea: prima ștersătură din Jurnalul Colonnez.

Vittoria intră în convalescență; sau, mai exact, continuară accesele alternative de febră și de sfîrșeală. În răgazurile de calm, chipul ei căpăta o limpezime nouă, ochii îi străluceau, luminoși. Într-o zi, în unul din aceste răstimpuri, Maurizio, șezînd lîngă patul ei, îi spuse dintr-o dată:

— Vindecă-te, Vittoria, apoi o să ne căsătorim.

Vittoria, din pat, îl privi întîi cu o mirare aproape întunecată; apoi chipul ei se îmblînzi, răspunzînd:

— Bine, dacă o să mă vindec.

— Firește că o să te vindeci. Să le spunem chiar acuma fetelor?

Dar nici de data aceasta planurile de dragoste ale Vittoriei și ale lui Maurizio nu erau menite să se împlinească.

În ultima seară a anului, pe cînd Vittoria era într-unul din ceasurile ei de oboseală și în jurul

patului ei stăteau Dirce și Nora și Maurizio, cu gîndul să aștepte miezul nopții pentru urările de an nou, brusc chipul ei se învăpăie: — îmi revine febra — spuse ducîndu-și o mînă la cap, și toți voiră să simtă cu mîna lor cum arde; dar ea strigă pe neașteptate: — plecați de aici, plecați de aici — și, ridicîndu-se să șadă și agitîndu-și brațele, intră într-un rapid delir; i se zgîlțîia tot trupul, glasul îi urcă pînă la ascuțimi de țipăt în timp ce vorbele ei se făceau tot mai greu de înțeles; pînă cînd se amestecară într-un bolborosit de silabe fierbinți, tot mai lîncede, și Vittoria căzu pe perne încheindu-și, cu delirul, și viața.

IV

CINCI ANI

Dirce și Nora au rămas singure. Își petreceau zilele acelea fără sfîrșit plîngînd, îmbrățișate. Tinerii cu care se împrieteniseră au venit de cîteva ori, la început, să le vadă; erau însă groaznic de stîngaci, priveliștea nenorocirii îi sperie pe băieții care își petrec zilele fără griji. Așa că le e puțin rușine că n-au avut și ei de îndurat o nenorocire și, la fel, Dirce și Nora par să se simtă rușinate de a fi ieșit din rînduiala obișnuită, și de a provoca atîta tulburare.

Cu cinci ani în urmă le fusese mult mai ușor să se consoleze; acuma se gîndesc mereu la trecut, le cuprinde mîhnirea. Tristă e viața.

— Trebuie să ne hotărîm să plecăm.

— Da, Dirce, trebuie să plecăm.

Într-o zi, mai devreme sau mai tîrziu, vor pleca. Deocamdată nu sînt în stare decît să izbucnească din nou în plîns.

O bucată de vreme Colonna trimise zilnic spre Coronata bogate unde de compătimire. Poate Dirce și Nora nu le simțeau venind.

Una dintre persoanele cele mai îndurerate a fost abatele Clementi. Simțea o mare remușcare pentru că, cu cîteva luni înainte, se gîndise atît de intens la moartea Vittoriei. (Își aminti pînă și de

Silvano, care avusese atîta simpatie pentru el și pentru cărțile lui și pe care, abia dus, îl uitaseră toți.) Dar din adîncul compătimirii și al neliniștii sale mijea pulpana rău ascunsă a unui gînd grotesc ; netoata aceea de nepoată a lui, Carmela, i-l scoase la iveală întreg într-o bună zi în chipul cel mai nerușinat. Auzindu-l că suspină „Sărmana Vittoria", spuse dintr-o dată :

— Dacă tot trebuia să moară, să fi murit în douăzeci și șase august.

Abatele se înfurie și se căznea să respingă cu oroare gîndul acela trăsnit. Se întreba cum să facă să le ajute pe cele două orfane.

Se produse un du-te vino între muzeul Clementi și vila Della Volpe, Maurizio se agita, toți se ocupau de fete : nu puteau continua, în starea lor, să locuiască la Coronata și erau prea lipsite de experiență pentru a putea merge să locuiască singure la Milano. Ideea de a o folosi pe Narcisa îi veni abatelui. Narcisa era o doamnă de vreo patruzeci și cinci de ani, care nu de mult fusese timp de două săptămîni musafira familiei Della Volpe. Trăia singură și modest la Milano, absolvise universitatea, ceea ce, în vremea tinereții ei, puține femei ajunseseră să facă ; în cursul celor două săptămîni îl vizitase în cîteva rînduri pe abate, ca să consulte cărți vechi. Familia Della Volpe o invită, abatele luă asupră-și sarcina de a o convinge să meargă cu fetele Medici la Milano, pentru a le conduce casa și a le ține tovărășie. Maurizio o scoase la capăt cu fetele. În cele din urmă, Narcisa se mută din vila Della Volpe la Coronata.

— Doamnă Narcisa, iată grădina, acum cinci ani era în puterea vieții, în cinci ani a devenit o bătrînă.

Norei Narcisa îi plăcu imediat, dar Nora era expansivă și se atașa ușor. Dirce nu reuși deocamdată să o cîntărească exact. Narcisa era bondoacă, îngrijită, puțin închisă ; își îndeplinea îndatorirea cu multă inteligență.

— Cînd doriți să vă stabiliți la Milano ? O să plec puțin înainte, ca să găsesc o casă.

— La sfîrșitul lui martie ?

— Foarte bine.

Narcisa și Maurizio se duseră la abate ca să-i aducă la cunoștință hotărîrea luată.

Numai că nepoata abatelui nu voia să-i lase să intre. Își luă un aer tainic și bosumflat :

— Adineauri am bătut la ușa cabinetului, mi-a strigat „pleacă" parcă-aș fi un cîine.

Cei doi rămaseră nedumeriți. Dar abatele, auzind vorba, se arătă :

— Ce e ? Intrați.

În spatele Narcisei și al lui Maurizio intră și Carmela. Toți băgară de seamă că abatele e foarte agitat.

— E adevărat, și am dreptate să fiu așa. Gîndiți-vă.

Se duse lîngă masă, fără să se așeze. Puse în formă de trepied, trei degete pe fila unui caiet deschis, trei degete tremurătoare. Ochii lui albaștri treceau cu mare neliniște de la Maurizio la Narcisa, apoi se întoarseră brusc spre Carmela :

— Închide ușa.

Începu să se plimbe prin cameră vorbind :

— Ce-o să vă spun să rămînă între noi. Gîndul acesta m-a străfulgerat cel mult acum cincisprezece minute. Pînă acum cincisprezece minute eram foarte liniştit.

Şi cum nu mai spunea nimic, Maurizio îl îndemnă :

— Va rămîne între noi, fireşte ; ce s-a întîmplat ?

— Nu s-a întîmplat nimic, faptele sînt tot acelea. Faptele sînt aici. Se întorsese lîngă masă şi apăsă cu palmele deschise pe caietul Jurnalului : Ceea ce e important, ceea ce mă tulbură nu sînt faptele, toţi le ştiu ; sînt raporturile, corelaţiile, interpretarea ; e aici, şi cu arătătorul lung şi uscat, care părea un băţ, ciocănea pe marginile caietului, acoperite cu note scrise foarte mărunt cu cerneală roşie.

Maurizio îşi aminti de elucubraţiile în legătură cu douăzeci şi şase august, pe care Carmela i le povestise la vremea lor, şi respiră. Carmela izbucni într-un rîs tont, dar abatele o fulgeră cu privirea. Narcisa rămînea rece şi atentă. Pentru că în clipa aceea privirea febrilă a abatelui căzuse asupra ei, spuse, cu un ton ţeapăn :

— Întrucît mă priveşte, vă promit cel mai riguros secret.

— Iată ; mărturisesc, m-am înşelat atunci, cînd am descoperit coincidenţa aceea de date... n-are importanţă. Instinctul meu e însă sigur, instinctul meu mă prevenise că este ceva, ceva mai presus de om, ceva astral, un ritm care trebuie înţeles, în afara cauzalităţii dezordonate a morţilor obişnuite. Aveţi aerul că nu înţelegeţi. Veţi înţelege îndată.

Se repezi aproape alergînd la fereastră, care era întredeschisă. O închise zgomotos. Apoi, rămînînd acolo, se întoarse strigînd.

— Şi ştiţi toţi, ştiu toţi, şi n-a dat nimeni importanţă lucrului. Mie însumi mi-a trebuit atîta timp. E de necrezut.

Ceilalţi erau acuma speriaţi şi foarte atenţi la emfaza aceea dementă.

— Nu luaţi în seamă zilele. Nu luaţi în seamă zilele. Luaţi în seamă anii. Se întoarse la masă şi citi : „Bătrîna, după ce al doilea fiu al ei a fugit de acasă şi a murit, fără îndoială curînd după aceea, a venit în 1888 să se stabilească la Colonna cu primul ei fiu, Silvano : Bătrîna moare în o mie nouă sute, Silvano moare în o mie nouă sute cinci, la cinci ani după mama sa ; Vittoria, nepoata ei, moare în o mie nouă sute zece, la cinci ani după vărul şi soţul ei". Cinci ani, cinci ani, cinci ani ; la fiecare cinci ani moare cineva din familia Medici. Cinci ani.

Urmă o tăcere perplexă ; după care Maurizio se încumetă să murmure :

— I-adevărat.

— Nu e o coincidenţă, e un ritm. L-am observat abia adineaori şi n-am făcut încă cercetări. Dar există exemple, simt, ştiu, o să vi le găsesc, astăzi, la noapte, îşi roti în jur privirea şi gestul, îmbrăţişînd cu ele filele cărţilor pînă la tavan, sînt sigur că istoriile sînt înţesate de exemple : un ritm, un destin familial, precis, implacabil.

— Dar atunci... exclamă Maurizio pălind, și nu avu curajul să continue.
— Tocmai: atunci. E acest crîncen „atunci". Văd că dumneata m-ai înțeles.
Narcisa, care sta ghemuită pe scaun cu ochii în jos, ridică privirea și spuse cu simplitate:
— Și eu am înțeles. Cîți din familia Medici mai trăiesc încă?
— Cîți mai trăiesc? Abatele vorbea acum ca de la catedră, urmărind cu degetul pe o foaie cu însemnări:
— Era Bătrîna cu fiul ei rămas în viață; după ce dispare Bătrîna, începe teribilul ritm; moare și Silvano; nu mai aveau alte rude decît o vară, Vittoria, fiică unică, orfană: s-a dus și ea. Acum mai rămîn... doar...
— Dirce, Nora, declamă Carmela ca o somnambulă.
Abatele lăsă să-i cadă brațele; vocea lui, stridentă pînă atunci, deveni flască și îndepărtată, ca o mașină pe cale să se oprească:
— Nora. Dirce. Cinci. Cinci.
Maurizio și Narcisa ieșiră de acolo copleșiți. Un timp merseră tăcuți și nu prea știau ce să facă, nici unde să se ducă.
Dar cînd sosiră la o răscruce de unde trebuia s-o ia fie spre munte, către Coronata, fie spre cîmpie, către vila Della Volpe, se opriră și priviră în jur. Aerul liber și geros, și mai ales faptul că nu se mai găseau în sfera contagioasă a abatelui îi calmase. Narcisa întrebă:
— E nebun?

— Firește, răspunse Maurizio, dar vreau să-i spun lucrul acesta lui Lando.
Se duseră deci la vila lui Lando (cu un an înainte avuseseră loc alegerile, Lando nu fusese ales dar rămăsese în ținut ca să se pregătească pentru alegerile următoare). Lando, după ce auzi teoria abatelui, ridică din umeri, și o demontă pe loc cu această observație:
— E o singură coincidență. Și nu se poate deduce din ea o lege. Nu sînt decît două perioade de cinci ani. Abatele se gîndește la trei morți, dar perioadele de interval nu sînt decît două: de la mamă la fiu, de la acesta la soția lui. Adică o singură coincidență, unică, nerepetată: prin urmare pură întîmplare, cum pură întîmplare a fost coincidența zilelor în care au murit mama și fiul, coincidență care, din cîte îmi spuneți, îi făcuse atîta impresie, dar care nu s-a repetat. Gata, gata, nu vă mai gîndiți la asta. Și tu ce cauți aici?
Întrebarea aceasta era adresată fiului său (Marco, băiat mare acuma) pe care nu-l observaseră și care stătuse acolo să asculte tot.
— Oricum, recomandă Narcisa, să fim atenți să nu spunem nimic fetelor.
— Da, adăugă Maurizio, mai ales că mîine chiar vor veni să te viziteze.
— Și tu, Marco, ai înțeles? Gura!
Marco făgădui, dar era foarte răscolit.
Ideea lui era, se pare, că promisese să nu spună nimic doar Dircei și Norei, pentru că celorlalți

prieteni ai lui le spuse imediat, şi lucrul îi tulbură pe toţi din cale-afară de mult.

Din pricina aceasta, a doua zi, Dirce şi Nora nu se simţiră de loc la largul lor în vila Della Volpe. Băieţii le primiră cu afecţiune şi sfială. Se uitau la ele ca la nişte rarităţi. Lăsau să le scape fraze al căror sens ele nu-l înţelegeau deplin, dar în care simţeau o culoare ciudată ; se înapoiară acasă foarte triste. Două zile mai tîrziu a fost şi mai rău. Pe cînd jucau cu toţii nu ştiu ce jocuri de societate, Dirce observă că le lăsau de fiecare dată să cîştige. Apoi dansară, şi Guido, mai la fiecare pas se oprea s-o întrebe pe Nora :

— Eşti obosită ?

— Nici gînd, răspundea ea agasată.

— Eşti niţel nervoasă, sărăcuţa de tine.

Mazurca se isprăvi şi Guido o însoţi cu solicitudine pînă la un scaun şi spuse :

— Nora e palidă.

Marco, de lîngă el, răspunse :

— Dirce mi se pare mai palidă, şi le examina comparîndu-le.

Puţin mai tîrziu, Dirce îi spuse Norei în şoaptă :

— Plecăm ?

— Da, da.

La plecare voiră foarte mulţi să le însoţească, dar ele nu acceptară. Maurizio, observînd toate acestea, era foarte îngrijorat. Se temea mai ales de vreo necugetare a Carmelei, care tot umbla vorbind mult de profeţia, cum îi zicea ea, a unchiului său abatele ; din fericire fetele nu avură prilejul s-o întîlnească. Maurizio grăbi demersurile a căror sarcină şi-o luase împreună cu

Lando : familia Della Volpe cumpără tot terenul stăpînit de Medici, fetelor le rămase vila şi grădina. Maurizio fu desemnat tutore, ceea ce îl făcu să rîdă puţin.

Înainte de sfîrşitul lui martie se înapoie pe neaşteptate Narcisa :

— Am găsit locuinţă. Cînd vreţi să plecaţi ?

— Chiar acum.

Înainte de a pleca, Dirce şi Nora se duseră la vechiul lor colegiu. Să-şi ia rămas bun de la călugăriţe. Erau pline de suavitate, dar oarecum reci ; se despărţiră de ele, chiar Dirce, fără mare părere de rău. Într-una din primele zile ale lui aprilie încuiară bine vila, încredinţară cheile grădinarului. Devotatul Maurizio le însoţi la Milano ; după ce le văzu instalate în frumosul apartament pregătit de Narcisa, se întoarse. Avea inima grea, nu-şi putea închipui cum avea să fie noua lor viaţă pentru fetele acestea atît de lipsite de experienţă.

Narcisa dovedise mult zel. După cîţiva ani de trai sărăcăcios, în locuinţe pitoreşti şi neconfortabile, profita de ocazie pentru a-şi realiza un vechi ideal, care era apartamentul acesta amenajat fără cusur, după ultima modă. Era una din multele case construite în serie : camere mici cu pereţi subţiri, trepte cu dalaj sclipitor, pereţii tapisaţi în culori delicate. Îi fusese puţin teamă că fetele, obişnuite cu amploarea şi nobila vechime a Coronatei, se vor simţi stingherite în spaţiul acela zgîrcit. Dimpotrivă însă, lucrul le-a amuzat, îşi închipuiau că deveniseră iarăşi fetiţe, se jucau prin camere cum făceau cu zece ani în urmă prin-

tre arbori, la Coronata. Într-o zi le intră în cap că odaia lor era prea aproape de scară și că acolo ar fi mai la locul lui salonul; profitînd de un ceas cînd Narcisa ieșise după treburi, schimbară mobilele, la înapoiere Narcisa le găsi cu cîte o basma înnodată pe cap, înfierbîntate, și foarte bucuroase de uimirea ei. Narcisa era mare amatoare de muzică, Dirce și Nora îi făcură o surpriză, într-o bună zi găsi în casă un pian. Numai că nu se gîndiseră dinainte unde să-l pună; pentru a-l așeza în camera Narcisei fură silite să scoată patul, pe care pentru moment îl lăsaseră în anticameră; Narcisa, întorcîndu-se acasă și dînd de pat, crezu întîi că a greșit etajul.

Fetele se distrau mult în parc, dinaintea coliviilor cu păsări exotice, sau hoinărind dintr-un cartier într-altul ca să privească vitrinele, să învețe străzile și piețele; erau încîntate cînd se rătăceau puțin în drum spre casă. Dirce își trecea o parte din timp brodînd și Nora gătind din cînd în cînd. Totuși, în fiecare dimineață cînd se trezeau le venea să plîngă și aveau un sentiment oribil de gol.

Narcisa, neputînd încă să le ducă la teatru, pentru că respectau cu strictețe doliul, le duse să asculte nu știu cîte conferințe literare, frecventate de un public tern. Cînd fetele nu mai avură ce să întoarcă pe dos în orînduirea casei, începură s-o găsească plicticoasă. Narcisa le povesti că înainte locuia într-un apartament de la etajul șapte, de unde se vedeau toate acoperișurile din Milano și șesul fără margini, așa cum îl văzuseră într-o zi din înaltul Domului; pentru că o cunoștea pe chiriașa care îi succedase, le duse acolo pe Dirce și pe Nora. Era o cameră mare cu o bucătărie mică de tot și cu mici terase amețitoare, acoperite de frunziș. Nu mai putură de dragul ei, nu avură pace pînă ce Narcisa, tot umblînd, nu găsi pe o stradă de lîngă Porta Volta o locuință la etajul șase; părăsiră apartamentul lor cu confort modern și se instalară acolo. Dar înainte de a se muta își găsiră de lucru o lună întreagă cu lucrările de reparație; Dirce cosea perdele, Nora îi ajuta pe zugravi să văruiască pereții. Era august. Narcisa se temuse că or să vrea să-și petreacă vara la Coronata și, în ciuda neplăcerii de a abandona locuința lor modernă, fu bucuroasă că se ivise ceva care le reținea la Milano. Suferea însă groaznic de căldură; fetele n-o simțeau.

În anul următor nu mai avu de ce să se teamă, pentru că fetelor le venise un mare chef să se ducă la mare, pe care n-o văzuseră încă. A fost o descoperire uriașă. Altă noutate și descoperire a fost opera, teatrul, au auzit la Scala *Aida*, la Manzoni pe Ermete Novelli [1]. Noua lor casă era ciudată; ajungeai pe o mare terasă; pe una din laturile ei era o sufragerie imensă cu o bucătărie și o cămăruță; într-un colț al terasei se înălța un turnuleț scund și îndesat cu o scară scurtă care ducea la două camere din care făcură o baie. Deasupra mai era o cameră mică pentru fata în casă pe care și-o aduseseră cu ele de la Coronata

[1] *Ermete Novelli* (1851—1919), unul dintre cei mai mari actori ai teatrului modern italian.

şi care tînjea de dor. De pe terasă se vedea Domul, dar din perspectiva aceea părea cam urît, şi prea şters.

Într-adevăr, fără să observăm, au trecut de la moartea Vittoriei alţi trei ani şi jumătate; Dirce avea să împlinească în curînd douăzeci şi trei, Nora douăzeci şi doi. E groaznic.

Să nu se creadă cumva că Maurizio le uitase. Scria din cînd în cînd, veni la Milano în cîteva rînduri pe două-trei zile, îi cunoscu pe noii lor prieteni (nici unul încă prieten adevărat şi statornic); într-o primăvară, le însoţi el la San Siro, unde Nora se pasionă, iar Dirce se deprinse să parieze pe cîştigătorii primelor locuri. Cînd fetele îl întrebau de Coronata, Maurizio era evaziv, nu voia să le vină ideea să se întoarcă deocamdată, pînă nu avea să se risipească vorba aceea absurdă şi plăsmuită de închipuirea bolnavă a abatelui Clementi.

În primăvara lui nouă sute patrusprezece Maurizio le scrise din Paris minunăţii. Nora îşi băgă în cap că era vremea să cunoască puţin lumea şi hotărîră să meargă la Paris în toamna următoare, măcar pentru o lună. Dar în timpul verii izbucni războiul în Europa, apoi la noi primele acţiuni în vederea intervenţiei [1]. Nora se avîntă cu

[1] Primul război mondial a început la 23 iulie 1914, dată la care Italia figura nominal ca membră a Triplei Alianţe. Italia s-a declarat întîi neutră (2 august 1914), ca să negocieze, ca să cîştige timp. Timp de zece luni, cît a durat neutralitatea, întreaga Italie, de la guvernămînt pînă la oamenii de rînd, s-a zbuciumat în mijlocul unor mari tulburări, între ideea păstrării neutralităţii şi aceea a intervenţiei. Partizanii intervenţiei au organizat manifestaţii de stradă, cerînd guvernului să rupă alianţa cu puterile centrale şi să declare războiul.

foc, salonul şi terasa deveniseră loc de adunare pentru tinerii înflăcăraţi, ea însăşi coborî de mai multe ori cu ei în piaţă. Pe Dirce toate acestea o intimidau. Narcisa avea inima plină de ardoare, dar nu se hazarda ca Nora. Într-o seară Nora participă la o manifestaţie de tineri: rupseră cordonul de poliţişti care înconjurau Consulatul General al Austriei, Nora fu dusă, spre marea ei veselie, la arest, nu se putu întoarce decît a doua zi dimineaţa acasă, unde le găsi pe celelalte două în culmea spaimei. La 24 mai [1] terasa era plină de drapele, în ziua aceea Domul li se păru mai puţin şters. Peste scurtă vreme băieţii plecară toţi, unul după altul. Dirce şi Nora luară parte la lucrările de asistenţă, scriau fără încetare prietenilor lor de pe front. Norei însă toate acestea nu-i ajungeau: într-o dimineaţă se trezi cu ideea că ar fi posibil să amenajeze Coronata în spital. Încercă să se informeze, dar nimeni nu ştia să-i spună nimic; atîta se agită pînă o convinse pe soră-sa s-o însoţească şi, la sfîrşitul lui noiembrie (spre marea neplăcere a Narcisei), plecară la Colonna. După aproape cinci ani revedeau Coronata.

Nora nu se lăsă biruită de tristeţea nemărginită care mustea din toţi pereţii, din masa oblongă a jocurilor de iarnă, acum de mult trecute, din cotoarele jerpelite ale cărţilor lui Silvano. Ramurile grădinii plîngeau lin.

Înfruntă autorităţile civile şi militare, veni în contact cu instituţiile birocratice (care, pînă şi

[1] Ziua în care Italia a declarat război Austro-Ungariei.

în ţinuturile mărunte, cum era Colonna, trimit fascicole de fire uscate, să pătrundă în toate lucrurile vii), fu bine primită de toţi pentru că toţi o priveau cu simpatie ; totuşi, după trei săptămîni nu ajunsese la nici un rezultat. Familia Della Volpe nu mai venea la Colonna. Lando fusese ales deputat şi era acum pe front, voluntar.

Fetele locuiau din nou în vechea lor cameră. Nora, dezamăgită, voia să se întoarcă la Milano. Dirce însă îi propuse :

— Acuma nu mai sînt decît douăsprezece zile pînă la sfîrşitul anului ; aş dori tare mult să rămînem pînă atunci, ca să ne ducem la cimitir de ziua mamei.

În ziua de Crăciun, Maurizio (care avea acum automobil) le duse pînă la un lac, vizitară insulele cu vaporaşul. Datorită lui Maurizio, ziua trecu fără prea multă tristeţe. Săptămîna care urmă fu lungă. Îi scriseseră Narcisei să mai aibă răbdare cîteva zile şi că urmau să plece din Colonna în dimineaţa de anul nou, la ora nouă. Ultima după-amiază a anului, după dorinţa exprimată de Dirce, fu dedicată morţilor lor ; nu primiră invitaţia lui Maurizio, duseră multe flori la cimitir şi rămaseră acolo pînă în amurg.

Întorcîndu-se prin umbra umedă la Coronata, se gîndeau la viaţa lor ; le reapăru viziunea foarte îndepărtată a Bătrînei, în pat, apoi rînd pe rînd multe, multe lucruri, pînă la noaptea cumplită cînd mama lor murise în delir.

Peste cîteva ore, la miezul nopţii, se vor împlini exact cinci ani.

În Largo Sottomonte, aproape lîngă poarta lor, o zăriră trecînd prin întuneric, strînsă într-un şal lung, pe Carmela. Devenise şi mai mizeră. Nora n-o văzuse imediat. Dirce, care o zărise, încercă instinctiv s-o evite ; şi n-a fost bine, deoarece Carmela observă şi se simţi jignită. Se proţăpi în calea lor şi, privindu-le pe sub sprîncene, le atacă :

— Nu salutaţi ? şi le întinse mîna.

— Bună seara, Carmela, răspunse Nora luîndu-i mîna, dar nu izbuti să-şi reţină un fior de repulsie la contactul cu degerăturile Carmelei.

Dirce o salută cu un semn din cap. Carmela le privi ţintă, pe rînd, apoi spuse :

— Veniţi de la cimitir, ştiu. De ce n-aţi rămas acolo, de vreme ce una din voi două tot trebuie să se ducă acolo mîine pentru totdeauna ?

Chipul i se ilumină văzînd uimirea celor două fete, care nu înţelegeau ; Carmela merse pînă la capăt, continuînd :

— Nu încape îndoială ; e profeţia unchiului meu ; acuma însă ştiu toţi că tot la cinci ani moare unul din familia voastră şi n-aţi mai rămas decît voi două şi cinci ani se împlinesc la noapte, la miezul nopţii. Aşadar, cui i-a venit rîndul, gata cu el. Şi văzînd că fetele continuă să tacă : Duceţi-vă să auziţi ce spune lumea ; la *Cocoş* se fac pariuri, al cui rînd e, al Dircei sau al Norei... Acu, rămas bun şi an nou fericit celei care rămîne.

Cu un rîs brutal o zbughi.

Fără să fi putut încă scoate o vorbă, se strînseră una într-alta şi stăteau împietrite în aerul umed şi rece. Apoi Nora gemu :

— Dirce... în timp ce cealaltă implora :

— Dumnezeule mare, Dumnezeule mare, cu glas sumbru.

Brusc se desfăcură și, parcă înțelese, o luară la fugă în sus pe povîrniș, intrară în casă, închiseră ușa și o zăvorîră ca și cînd urma să fie asediată. Se dezmeticiră trîntite pe pat, albe de spaimă, privindu-se.

— Dirce, Dirce ! striga Nora, spune-mi că nu-i adevărat. Dirce, cu ochii mari, privea fix peretele cenușiu și silabisea :

— Bunica, o mie nouă sute ; tata, nouă sute cinci ; mama, nouă sute zece...

— Nu-i adevărat, nu-i adevărat ! mai strigă o dată Nora ca ieșită din minți, și pe neașteptate stinse lumina.

— De ce-ai stins-o ?

— Nu știu, ai dreptate, nu trebuia.

Acum însă nici una nu mai îndrăznea s-o aprindă din nou.

— Nu e cu putință să murim, spuse Nora cu glas coborît, și se strîngea înfrigurată de sora ei, îi lua mîinile și i le răsucea, ca și cînd intrînd una într-alta ar fi fost mai puternice împotriva soartei ; Dirce nici nu simțea durerea fizică, atîta spaimă era înlăuntrul ei, dar se smulse și cu o răceală disperată spuse :

— Și dacă ar fi adevărat, cine ? Eu sau tu ? și cu o mișcare bruscă se îndepărtă de Nora.

— Nu, nu, nici eu nici tu ! țipă biata Nora, repezindu-se lîngă Dirce. Acum amîndouă își descărcară imensa groază în hohote de plîns sălbatice, prelungi, apoi din ce în ce mai rare, cum din ce în ce mai slabă se făcea îmbrățișarea lor.

Trecură ceasuri peste ele, simțurile lor erau rătăcite, auzul plin de sunete îndepărtate. Era beznă deasă. Din cînd în cînd se dezmeticeau o clipă, își dădeau semn una alteia cu un geamăt. Într-o clipă, cînd deveni mai conștientă, Nora murmură lin :

— Dirce, trebuie să murim.

Dirce spuse impulsiv :

— Nu, nu, eu nu... și îndată amîndouă fură cuprinse de un tremur la vorba aceea rea.

Mai tîrziu :

— Ce oră e ? întrebă Nora.

— Nu știu.

— Uită-te.

— Mi-e frică.

Cuvintele se stingeau, reîncepea coșmarul, în inimile lor reveni o inconștiență tulbure, care le învăluia. Istovite de groaza aceea funestă, totul în ele deveni întuneric amorțit.

Mai trecură ceasuri.

Și aproape deodată deschiseră puțin ochii și văzură o lucire mișcîndu-se leneș pe perete.

— Uite.

— Lumina !

Săriră din pat, apoi li se făcu deodată frică să se simtă așa, în picioare, dar își reveniră îndată și dădură fuga să împingă obloanele.

Muntele era încă negru, dar înspre vale cerul era plin de brazde strălucitoare ; și în timp ce

Dirce şi Nora stăteau cu ochii aţintiţi la ele, lumina, clipă cu clipă, se răsfira, umplea tot cerul, cobora, se lăsa pe ramuri ; vîntul îngheţat şi fericit al dimineţii le învălui.

— S-a făcut ziuă.

— Nu era adevărat ! strigară ; şi, îmbrăţişate, bîlbîiau, plîngeau, rîdeau ; se iubeau, nebune de bucurie şi de eliberare.

PARTEA A DOUA

V

EMIGRANTUL

Sunete flămînde, sunete mîhnite, sunete extatice alunecă unul peste altul. În muzica lor dansează, pe o suprafață mică, multă lume, printre care și Nora. Dans fluid și abandonat, mereu cu alții. După fiecare dans, partenerul n-o mai conduce pînă la scaunul ei, cum se obișnuia înainte de război, ci o lasă și se duce într-ale lui. Totul împrejur unduia lent, ca inelele unui șarpe, și nu se vedea mare lucru.

Tinerii aceștia cu umerii înguști își făcuseră obiceiul, invitînd-o pe Nora la dans, s-o interpeleze așa :

— Dumneata, care ai făcut războiul...

În timpul unui dans ceva mai rapid, care în jargonul vremii se numea *one-step,* privirea Norei fu atrasă de chipul unui ins în uniformă de ofițer care ședea singur și absent în dreptul ferestrei și care îi părea cunoscut, fără să-și dea seama de unde. La al treilea tur o privi și el și avu o clipă de ezitare, apoi un gest de surpriză ; atunci Nora își aminti dintr-o dată, își părăsi brusc partenerul și, făcîndu-și loc printre perechi și printre mese, ajunse la ofițerul care se ridicase : era un locotenent din artileria de cîmp.

Mai să se îmbrățișeze de bucurie.

— Bine, dar nu te-am văzut niciodată îmbrăcat ofițer.
— Nici în civil. Nu m-ai văzut decît, întîi, în haine de muribund, apoi de simplu bolnav.
— Și aproape de convalescent. Cînd am părăsit spitalul din Codroipo începeai să te ridici ca să șezi în pat. Apoi...
— În anul următor am reușit să fiu trimis din nou pe front. La Spresiano...
Începură una din acele evocări pe nerăsuflate, ca între oameni întorși din război, care din nouă sute nouăsprezece încoace sînt una dintre cele mai mari plăceri pentru cei doi interlocutori și una dintre cele mai cumplite plictiseli pentru ascultători.
În cazul de față nu erau ascultători. La început mai venea cîte unul s-o invite : „Dumneata care ai făcut războiul..." dar Nora îi expedia fără menajamente și pînă la urmă au lăsat-o în pace.
— Cum de nu te-ai eliberat încă ? N-ai observat că războiul s-a isprăvit de aproape un an ?
— M-am eliberat de acum patru luni, dar n-am găsit încă fondurile necesare să-mi cumpăr un costum civil.
— Bietul de dumneata, ești fără ocupație ?
— Nu mai sînt fără ocupație. De luni mă duc să lucrez ca secretar într-un birou. Atunci o să-mi fac un costum bleu.
— Secretarul cui ?
— Al sergentului meu de pe vremea cînd eram ofițer de legătură la Fornaci Fessa. După armistițiu a avut strălucita idee să cumpere monopolul pentru recuperarea fierului vechi pe întreg frontul diviziei 48. Spune că ideea i-a venit înainte de a se întoarce acasă ; îl umplea de tristețe să vadă atîta sîrmă ghimpată și să se vadă nevoit s-o părăsească pentru totdeauna.
— Și de ce nu te-ai gîndit dumneata la asta ?
— Pentru că eu îmi terminasem liceul. El nu. L-am întîlnit săptămîna trecută, era în civil, un costum gri, o frumusețe. A deschis un birou și ține să aibă un secretar bacalaureat.
— Și pînă luni ce faci ?
— Mă duc să privesc dansatorii.
— Nici pomeneală. Pînă luni o să te plimbi cu mine ; acuma vino să iei masa cu noi. O să ți-o prezint pe Dirce.
— Dumnezeule, cine e Dirce ?
— O vei cunoaște și pe Narcisa.
Lămpile violacee se vedeau acuma tulbure de atîta fum, aerul era apăsător ; și pe estrada de dans orgia de sunete începea să lîncezească, perechile care mai dansau încă poate muriseră de febră lentă fără să bage de seamă, pe ușa turnantă intra din cînd în cînd, cu o învîrtitură și un vîjîit, un palton și un crîmpei de ceață.
— Hai să plecăm.
Afară, în schimb, e plăcut să te înfunzi în ceață. Strînși la braț, ca doi inseparabili [1], Nora și Dario, în loc să se ducă imediat s-o cunoască pe Dirce, ajunseră la Canal și merseră de-a lungul lui pînă la San Marco, făcură un lung ocol

[1] Ca substantiv, e numele unor specii de papagali care umblă numai perechi.

pînă la Porta Nuova, lăsară ceața să-i rătăcească de două sau trei ori.

Cine-și putea închipui că au să-și spună atîtea doi oameni care cîteva ore mai devreme abia se recunoscuseră ? Cine știe cum au făcut, acuma însă se tutuiau.

Au ajuns acasă tăind peste grădini (de un an prietenele noastre locuiesc pe strada Vivaio). Acasă găsiră o atmosferă de furtună. Era nouă, un ceas întîrziere, și Dirce e teribil de precisă în aceste privințe. Mai rău, Nora a uitat că în seara aceea au un invitat, Giuliano. Dirce, Giuliano și Narcisa așteptaseră jumătate de oră înainte de a se așeza la masă. Acum au isprăvit, uite-l pe Giuliano într-un fotoliu, fumînd ; Narcisa, în alt fotoliu, cu pisica pe genunchi, își luase un aer indiferent. Acum Narcisa are peste cincizeci de ani și ține să fie imperturbabilă și să cînte Bach cu pisica pe genunchi. Acum nu cîntă pentru că lui Giuliano nu-i place muzica. Giuliano poate-o iubește pe Dirce, poate pe Nora, nu s-a lămurit încă bine, dar nu se grăbește, vine cu plăcere la cină și să-și petreacă seara acolo.

Dirce, la intrarea Norei, tocmai era gata să izbucnească ; dar în spatele Norei mijea silueta artileristului și Dirce se stăpîni : prezentarea n-a fost prea cordială. În schimb Giuliano îi strînse mîna cu căldură și începu să vorbească imediat despre dezordinea din serviciile publice. Nora îi întrerupse :

— Nouă ne e foame ; Zelinda, adu tot ce-a mai rămas.

La masă, trei locuri se vedeau răvășite și pîngărite, ca pretutindeni unde omul a stat să se hrănească. Locul Norei era imaculat.

Auzind-o pe Nora vorbind de masă, Dirce fu gata să se dezlănțuie împotriva ei ; dar Zelinda, camerista, care o proteja pe Nora, le porunci, surîzînd cu un aer împăciuitor :

— Hai, dumneavoastră treceți dincolo, aici în zece minute o să fie totul cum trebuie.

În timp ce toți, cu supunere, treceau dincolo (adică, traversînd coridorul, într-o mare sală care era un arhipelag de măsuțe, divanuri și fotolii de tot felul de forme și culori), Zelinda se duse la bucătărie ; fu întreruptă de sunetul soneriei de la intrare. Dădu fuga să deschidă și introduse alți doi musafiri : un tînăr medic și încă cineva. Medicul strigă :

— E aici Giuliano, perfect, se poate face un pocher.

Dircei îi scînteiară ochii. Dar Narcisa protestă :

— Fusese vorba că facem ședința.

— Dumnezeule, spuseră în cor Dirce și noii veniți.

Narcisa făcea de o vreme puțin spiritism și îi intrase în cap că tînărul medic e un bun mediu.

— Noi, declară Nora, nu stăm nici la ședință, nici la pocher. Și fără a mai aștepta răspuns, îl scoase de acolo pe Dario : Hai la bucătărie să supraveghem.

Dario se amuza de toate astea. Nu trecu mult și Zelinda vru să-i alunge, dar o alungară ei, silind-o să se ducă la culcare. Nora propuse :

— Hai să mîncăm aici, nimic nu-i mai amuzant decît să mănînci la bucătărie și pe mine nu mă lasă niciodată.

Dario se așeză pe singurul scaun care se găsea acolo, Nora îl servea, și așa, agitîndu-se și vorbind, mînca și bea și ea. Erau aproape gata cînd, din greșeală, răsturnară un vas plin de nuci și porniră amîndoi în patru labe să strîngă nucile care se dădeau de-a dura. În timpul acestei operații se găsiră de două-trei ori cu capetele aplecate și cu obrajii foarte aproape, dar nu se sărutară pentru că amîndoi știau că au gurile unse cu ulei de la salată. În vreme ce Nora spărgea nuci, Dario puse cafeaua la încălzit : i se părea că s-a întors la bateria lui.

Între timp, dincolo, în arhipelag, Narcisa încercase zadarnic s-o convingă pe Dirce și pe cei trei bărbați să se așeze în jurul măsuței cu trei picioare și să evoce pe morți. Ca să se răzbune, se așezase la pian și cînta în surdină toate marșurile funebre care-i veneau în minte.

Cînd pisica se sătură de marșuri funebre și începu să dea semne de neastîmpăr, Narcisa o luă în brațe și se duse la culcare aruncînd o privire disprețuitoare celor patru, care ședeau în jurul mesei de joc și nici n-o băgară în seamă ; erau cu toții încordați și nu rosteau decît vorbele scurte necesare jocului. Dirce era o jucătoare atentă și dornică de cîștig, izbutea să nu piardă aproape niciodată și cînd pierdea, nu plătea. Giuliano în schimb, era puțin distrat.

Trăgea cu urechea la zgomotele de dincolo. Patima jocului înăbușise în Dirce indignarea pentru

dezinvoltura Norei, Giuliano o redeșteptă. Într-un moment cînd, fiind în pasă proastă, stătea degeaba, puse dintr-o dată întrebarea :

— Și ce-au făcut pînă la urmă cei doi ?

Dirce, care era pe punctul să piardă partida, azvîrli cărțile exclamînd :

— Dumnezeule, uitasem, dau fuga să văd, și se ridică în grabă.

Doctorul însă tocmai se pregătea să-și arate cărțile și să cîștige partida ; protestă :

— Fii atentă la joc, am spus „plătesc“, uite un full.

— Of, nu mai știu ce aveam, spuse Dirce și era deja la ușă.

Giuliano ajunsese acolo înaintea ei și voia s-o oprească :

— Lasă, mă duc eu.

Ieși, dar Dirce se luă după el. Coridorul era în întuneric. Giuliano ajunse în sufragerie și deschise ușa.

Nora și Dario nu-i auziseră. Cu puțin înainte plecaseră din bucătărie și acum, cu cafeaua înainte, nu mai aveau nici un motiv să nu se sărute. Uitaseră că în jurul lor universul mai există. Nora stătea pe genunchii lui Dario.

Giuliano fu discret, spuse doar :

— Sînteți aici ?

Numai că rosti această simplă întrebare cu prea multă căldură, glasul îi tremura. Dirce simți căldura și tremurul și o străbătu o văpaie de gelozie.

— Nora, țipă ea, să-ți fie rușine.

Nora sări în picioare, se roși și strigă :

— Tu ce te amesteci ?

Se ridicase şi Dario, dar nu ştia ce să facă, pentru că nu izbutea să ia lucrul în tragic.

Pentru că Dirce făcuse între timp doi paşi către Nora, Giuliano găsi de cuviinţă s-o reţină apucînd-o de braţ. Atunci Dirce se întoarse spre el ca un şarpe :

— Mă mir de dumneata că o aperi.

La cuvintele acestea toţi tăcură şi se opriră o clipă ; apoi Nora şi Dario se priviră în ochi şi pufniră în rîs.

Giuliano nu ştia bine dacă trebuie să se simtă ofensat sau nu. Între timp Dirce începu să se lase mai greu pe braţul lui ca şi cînd i-ar fi venit să leşine, şi el, înspăimîntat, uită pe loc dilema ; iar Nora, din nou serioasă, îi spuse ferm lui Dario :

— Aşteaptă-mă ; se duse fuga în cameră, îşi luă din scrin poşeta şi, cu o pălărie în mînă şi cu o manta pe braţ, se întoarse imediat dincoace, unde rămăseseră ceilalţi, încremeniţi.

— Dario, hai să plecăm, vino cu mine ! strigă Nora punîndu-şi în grabă pălăria ; şi înainte ca ceilalţi să-şi fi revenit, îl luă de mînă şi îl tîrî afară pe palier, apoi pe scări în jos, în stradă.

Închiseră poarta în urma lor, apoi se opriră ; el o luă de braţ şi o strînse ; ascultară atenţi. Dar nu se luase nimeni după ei.

Pînă aici Nora făcuse totul cu mare avînt. Acum îl privi senin pe Dario şi el o întrebă :

— Unde ne ducem ?

— Unde vrei tu.

— Să mergem într-o cafenea.

Ceaţa se destrămase, noaptea era plină de stele strălucitoare. În cafenea era lume multă ; după ce

se aşezară la o masă, Nora şi Dario se simţiră, în mijlocul acelei mulţimi, minunat de singuri şi de apăraţi.

Dario dădu să spună :

— Îmi pare rău că din cauza mea... dar ea îl întrerupse :

— Nu începe şi tu să vorbeşti ca ei. E-aşa de bine. Du-mă cu tine. Pînă mîine. Unde stai ? Ai un fotoliu în camera ta ? Tu o să dormi în pat şi eu în fotoliu.

— Da, ca la spitalul din Codroipo.

— Şi mîine dimineaţă o să mă întorc acasă şi o să mă amuz enorm de ce-o să spună Dirce şi de spaima pe care a tras-o.

Dario întrebă :

— Nu vă puteţi suferi ?

Nora se arătă surprinsă şi aproape consternată :

— Nu, Dario. Nici gînd. Ne iubim. Dar uneori, aşa, din senin, ne pomenim învrăjbite. Apoi ne trece îndată. Înţelegi, nu avem aceeaşi fire.

Rămase absorbită cîteva clipe, apoi îşi isprăvi gîndul :

— Sînt sigură că mîine dimineaţă are să fie foarte afectuoasă.

Numai că a doua zi dimineaţă (cînd s-au trezit era foarte tîrziu) cei doi erau atît de îndrăgostiţi, încît ideea de a se întoarce acasă i se păru Norei îngrozitoare. Se simţea uşoară şi parcă imaterială, păşea fericită prin cămăruţa lui Dario şi nu se simţea atingînd pămîntul, i se părea că e făcută din substanţa norilor. Încercară să stea de vorbă serios despre ce aveau de făcut. Îşi numărară fon-

durile, apoi Nora îl ajută pe Dario să facă valiza. Se duseră la gară și pe drum discutară dacă în octombrie e mai frumos la Sirmione sau pe Riviera. La gară aflară că un tren spre Veneția pleca înaintea unuia către Genova ; îl luară pe primul, sosiră la Desenzano și de acolo, cu vaporașul, la Sirmione. Cînd coborîră la hotel, li se păru că pătrund într-o imuabilă eternitate.

Nora, ca să alunge gîndul la Dirce, care amenința să-i umbrească fericirea, spuse :

— O zi-două nu are cum să se nelinișteasă prea rău, va crede că sînt nebună, dar nu se poate speria că mi s-a întîmplat ceva grav. Mîine îi scriu, dar o să punem scrisoarea la poștă în altă parte, nu vreau să știe nimeni unde sîntem.

(În registrul hotelului Dario scrisese după numele lui „și doamna".)

Dario și Nora făcuseră calcule precise ; aveau cu ce trăi cîteva luni fără nici o grijă.

— Și cu sergentul tău ce faci ?

— Dau eu de el și mai tîrziu ; sau găsesc altul. Mai sînt.

(Nu-mi îngădui nici un comentariu cu privire la conduita Norei. Știu însă sigur că un lucru de felul acesta i se întîmpla pentru întîia oară.)

Dirce, în seara fugii, spusese cu dispreț prietenilor care voiau să intervină :

— Ce atîta vorbă, lăsați-i să plece.

Totuși, în noaptea aceea n-a prea izbutit să doarmă. Dimineața îi povesti Narcisei ce se întîmplase și începură amîndouă să aștepte cu neliniște. După-amiază Dirce începu să plîngă cu hohote. Mai tîrziu avu loc un soi de consiliu de

familie cu prietenii din ajun, care veniseră după știri. Cei trei bărbați le liniștiră pe cele două femei. Dar în ziua următoare femeile începură din nou să fie neliniștite ; îl chemară la telefon pe Giuliano, care veni neîntîrziat.

— Trebuie s-o găsim, să întrebăm la Chestură.

— Cum îi zice locotenentului ăluia ? întrebă Giuliano.

— Dario... Doamne, nu i-am reținut numele de familie.

— Nici eu. De artilerie. Măcar ai văzut pe chipiu numărul regimentului ?

— Nu.

— În condițiile astea nu e cu putință să facem cercetări. Să așteptăm.

Așteptară două zile, din ce în ce mai speriate. A treia zi Dirce primi următoarea scrisoare :

„Dragă Dirce, aș fi fericită dacă nu m-aș teme că ești neliniștită în privința mea. Acuma poți să te liniștești, iar eu o să fiu complet fericită. Nu sînt în locul de unde vine scrisoarea aceasta. O să-ți scriu curînd și o să-ți explic totul cu amănuntul, apoi îți voi mai scrie din cînd în cînd. Dar peste cîteva luni o să mă întorc, din păcate. Spun din păcate, deși aș dori așa de mult să te văd și să te îmbrățișez. Salut-o pe buna noastră Narcisa. A ta, Nora."

Această scrisoare îi lăsă pe toți și mai nedumeriți ca înainte, atmosfera era apăsătoare și junele medic nu îndrăznea să propună un pocher, iar Narcisa nu îndrăznea să propună o ședință de spiritism. După ce trecură cîteva zile fără ca scrisoarea promisă de Nora să sosească, Dirce

aproape își ieși din minți. Își imagina cele mai romanțioase lucruri despre artileristul acela diabolic. Căzu iarăși într-o criză de practici religioase ; practici care n-o împiedicau, întoarsă acasă de la confesional, s-o tortureze pe Narcisa care i se părea prea liniștită ; apoi se retrăgea în camera ei pentru multe ceasuri ca să se roage, fără să îngăduie nimănui să o vadă, în special lui Giuliano, pentru a-și face un merit în fața Providenței care trebuia să-i aducă sora înapoi. Giuliano și prietenii lui, cînd se vedeau astfel obligați să rămînă numai cu Narcisa, se plictiseau și plecau repede.

Pînă la urmă, după vreo douăzeci de zile de la prima scrisoare, sosi alta :

„Dirce, scumpa mea, îți scriu din nou, așa cum ți-am promis, nu am nimic deosebit să-ți spun decît că ne e atît de bine ; acuma sînt în altă parte, dar aici sau altundе e tot una, important e să nu știe nimeni unde, altfel fericirea se duce ; de aceea și de data asta o să ne ducem unde s-o nimeri să punem scrisoarea la poștă ; așa dar nu te necăji dacă nu scriu mai des, dat fiind că e atît de complicat să le expediez. Te îmbrățișez tare de tot și de asemenea pe Narcisa și pe pisica ei, și la fel pe toți prietenii noștri ; à propos, aș dori să te măriți cu Giuliano (sau cu altul), aș fi tare, tare bucuroasă. Multe alte îmbrățișări și te sărut ; a ta, Nora."

Noua scrisoare descărcă atmosfera ; Dirce, îndată după ce o citi cu glas tare, își sprijini o clipă capul pe umărul Narcisei ; apoi o tîrî rotind-o prin tot salonul ; îi telefonară lui Giuliano, care veni seara să le ia la teatru. În timpul pauzelor Dirce întîlni cîteva cunoștințe mai vechi, făcu altele noi, după spectacol se duseră, o ceată întreagă, să ia cina la „Hagy". Cîte cineva întreba de Nora, Dirce răspundea „a plecat într-o călătorie", și nu mai întrebau nimic ; găseau că Dirce se face o femeie destul de atrăgătoare, nu arată de douăzeci și opt de ani cît are. În seara următoare, Dirce, Giuliano, doctorul și celălalt amic au pus puțin în mișcare măsuța de spiritism, ca s-o mulțumească pe Narcisa, apoi au trimis-o la culcare și s-au cufundat într-o foarte serioasă partidă de pocher.

După ce s-au potolit astfel apele, Dirce începu să simtă golul lăsat de Nora ; în zilele dinainte, golul fusese umplut de neliniște. Narcisa se apropie acuma mai mult de Dirce. Simțea totuși că-i lipsește ceva important ; pentru a-l dobîndi, trebuia să iasă din acele tărîmuri închise ale ei unde erau stăpîni planul astral, pisica și *Clavecinul bine temperat.*

Cele două femei își făcură obiceiul de a vorbi despre Nora lor, departe acum, în chip ordonat și sistematic. Petreceau așa după-amieze întregi. Narcisa o punea pe Dirce să-i povestească anii copilăriei ei la Coronata. Amintirea morții Bătrînei se făcuse, în mintea fetei, de piatră, dobîndise o culoare de basm și de pustietate. Imaginea tatălui lor apărea ca o mîhnită fantasmă gîrbovită, chipul Vittoriei strălucea : atît de ciudat lucrează în noi amintirea. În galeria aceasta intrau și cîțiva străini : Maurizio (care de doi sau trei ani nu mai dăduse nici un semn de viață) rămă-

sese în mitologia personală a Dircei ca un geniu bun înveșmîntat în gri.

Dar figura dominantă în aceste povestiri era Nora, Nora mică, Nora adolescentă. Nora mînînd cabrioleta (întîmplarea cu Petronio Dirce n-a mai povestit-o), Nora dansînd. Cînd trecea pe planul întîi viața lor de școală de la călugărițe, Nora intra oarecum în umbră și, pentru puțin timp, protagonistă devenea Dirce însăși. Viața mondenă din casa Della Volpe nu avu în povestirile ei nici un relief, cu excepția faptului că Lando căpăta proporții aproape eroice, dar dispărea imediat. Noaptea cînd a murit Vittoria apărea adesea în evocările acestea ca o temă tot mai chinuitoare.

În povestirile ei, Dirce nu făcu niciodată aluzie la zănaticile calcule ale abatelui Clementi, nu scoase o vorbă despre cealaltă noapte cumplită, ea și Nora pe patul de la Coronata, cînd își închipuiau că asupra uneia sau celeilalte sta să sosească moartea. Și așa Narcisa putu să creadă că fetele ignorau năzărirea aceea primejdioasă.

Dirce nu știa că Narcisa, în fiecare seară înainte de a se culca, scria într-un caiet tot ce-i povestise ea. Pe Narcisa o cuprinsese din nou ambiția literară din anii ei de demult, voia să scrie romane și între timp aduna cu sîrg documente vii. (Nu-mi pot închipui ce soi de roman ar fi putut alcătui cu materialul acela.)

În seara de treizeci și unu decembrie sosi o telegramă cu cuvintele : „An nou fericit — Nora“ și atît ; era din Livorno. Puțin mai tîrziu veniră cei trei prieteni ca să întîmpine împreună cu ele

anul nou. Doctorului, telegrama Norei, cine știe de ce, i se păru ciudată. Seara n-a fost gălăgioasă, ci a trecut într-o atmosferă de senină intimitate. Puțin după miezul nopții musafirii plecară. Dirce fusese tăcută ; mai mult decît în alți ani, o apăsa, acum că Nora nu era lîngă ea, gîndul că noaptea aceasta de sărbătoare a întregului pămînt este aniversarea exactă a morții mamei lor. Ceilalți nu se gîndiseră la asta. Dirce, așa rezervată și puțin deprimată, părea mai frumoasă. Giuliano își dădu seama că, hotărît, pe ea o iubea.

Își promise să-i spună cît de curînd, propunîndu-i s-o ia de soție. Prilejul potrivit nu se ivi imediat. Dirce nu ieșise încă din tristețea ei, care o învăluia ca un nor și făcea din ea o ființă mai rară. Încet, încet începu din nou să se frămînte pentru soarta Norei. În prima ei scrisoare, Nora scrisese „peste cîteva luni“ și, uite, e sfîrșitul lui ianuarie, au trecut aproape patru luni. Dirce își dăduse seama de sentimentele și de intențiile lui Giuliano și asta îi dădea o plăcere liniștită, lipsită de orice dorință de a le vedea manifestîndu-se, înfăptuindu-se.

În dimineața de 20 februarie Dirce se trezi dintr-un vis ciudat.

Cineva, în vis, venise s-o anunțe că Giuliano a murit. Ea îi spune îndată Norei (care se înapoiase sau poate nu plecase niciodată, asta nu se mai știe) „să mergem la el“, dar Nora și Narcisa nu vor, și ea pleacă în grabă, singură ; și pe drum întîi alerga, apoi își încetinea mersul, cuprinsă de o îndoială ; rătăcea pe străzi necunoscute ca să

ajungă la casa lui Giuliano şi tot mergînd aşa îndoiala ei, mereu sporită, era aceasta : „Oare trebuie să-i spun, lui, că ştiu că a murit ? Dacă mă fac că nu ştiu ar putea crede că îl consider un prost ; dar nu se ştie niciodată, se poate prea bine ca el să aibă slăbiciunea asta, de a nu vrea să se ştie, să se ştie că a murit." Ideea aceasta fixă devenea atît de apăsătoare, încît găsindu-se dintr-o dată în faţa unei biserici, intră în ea. Din spatele unui confesional ieşea un artilerist uriaş, iar ea, privind în sus, se întreba : „Morţii voştri, în război, se simţeau ofensaţi dacă le daţi de înţeles că aţi observat că sînt morţi ? Te rog să-mi spui, te rog să-mi spui..." dar artileristul dispăruse după palatul din colţul unei străzi, iar ea, cu multă trudă, căuta pe strada aceasta casa lui Giuliano şi repeta cu încăpăţînare : „Să-i spun ? Sau să nu-i spun ?" şi aşa, mereu mai zbuciumată şi mai obsedată, asudată de chinul acesta, se trezi. Către prînz veni Giuliano, iar Dirce, cu gîndul la vis, îl primi foarte jenată, parcă vinovată, dar el nu observă, pentru că era tulburat ; îi spuse imediat :

— Am impresia că l-am văzut.

— Pe cine ?

— Pe locotenentul acela de artilerie.

Dirce înălţă braţele strigînd :

— Cu Nora ? !

— Nu, singur, dacă el era. În piaţa Cordusio erau multe maşini, aşteptam să pot traversa, dintr-o dată mi s-a părut că-l văd, pe partea cealaltă ; era o forfotă de lume, şi el se îndrepta spre strada Maravigli ; cînd am reuşit să traversez, dispăruse după palatul din colţul străzii ; am

intrat să-l caut la Poştă, la Oficiul telegrafic, pe sub porticuri...

Dirce îşi ieşi din fire ; uite-o din nou pe Dirce cea aspră care părea că dispăruse de cîteva săptămîni. Începu să se mişte prin cameră repezit, din colţ în colţ, cum făcea în momentele ei cele mai rele, şi strigă :

— Trebuia să-l ajungi ! Ţi-a fost frică să traversezi o piaţă ?

Giuliano, uluit, plecă ochii, murmură :

— Poate nu era el, ăsta era mai înalt... şi mai mult nu putu spune.

Dar rostise aceste cuvinte cu un glas atît de neobişnuit şi de copilăros, încît Dirce, din colţul unde ajunsese, se întoarse ; văzînd pe chipul lui năucirea aceea îndurerată, simţi brusc că se calmează, mai făcu doi-trei paşi înceţi prin odaie şi începu să se apropie de el ; faţa ei nu mai era îmbujorată de furie, era blîndă cînd se opri în faţa lui Giuliano şi-i spuse, ca să-l consoleze :

— Nu era el, simt, sînt sigură ; acum însă, linişteşte-te.

Atunci Giuliano, într-un avînt de emoţie, îi luă mîinile şi spuse precipitat :

— Dirce, Dirce, pe dumneata te iubesc, cred că ţi-ai dat seama, vrei să ne căsătorim ?

Mîinile Dircei răspunseră la strîngerea mîinilor lui Giuliano, ochii Dircei scînteiară cu o afectuoasă maliţie şi, foarte mulţumită, răspunse :

— Asta-i altă poveste, putem s-o reluăm, acuma lasă-mă, ne vedem mîine, vino pînă nu se face seară, Giuliano.

Abia după ce spuse aceste cuvinte, care fuseseră pline de surîs, mîinile ei își slăbiră strînsoarea și se desprinseră cu gingășie.

Nu era cîtuși de puțin tulburată. Puțina ei feminitate era pe deplin satisfăcută. Abia ieșise Giuliano că și începu să se gîndească la întîlnirea pe care i-o povestise. Nu era absolut sigură că artileristul întrezărit de Giuliano nu fusese Dario ; din cînd în cînd i se părea că aude soneria și îi bătea tare inima gîndindu-se că are să se deschidă ușa și Nora o să i se repeadă în brațe. Cum o fi arătînd ? Făcu socoteala că n-o mai văzuse de o sută treizeci și două de zile și se întreba „cum o fi arătînd ?" ca și cînd ar fi trecut ani de cînd era departe. Dacă s-ar fi întors și ea, de bună seamă ar fi venit imediat acasă. Dar dacă acela era artileristul, și era singur, atunci ce-a făcut cu Nora ? Dirce începu să simtă din nou tortura neliniștii.

O auzi pe Narcisa înapoindu-se și își ascunse tulburarea. Fără să știe de ce, de data aceasta nu voia să-i împărtășească spaimele ei. Dădu fuga să se închidă la ea în cameră, ca să reflecteze dacă trebuia să-i spună măcar de declarația lui Giuliano. După cîteva minute însă reveni în salon. Narcisa o întrebă de cum intră :

— Ce e cu tine ?

Dirce își dădu seama că fața ei era de bună seamă răvășită, nu ceru explicații, se mulțumi să răspundă :

— Nu știu, sînt neliniștită, am presimțiri.

O cuprinsese o lene să vorbească, nu pomeni nici măcar de vizita lui Giuliano. Pentru că și după prînz rămăsese taciturnă, Narcisa o anunță :

— Mă duc la Conservator, ai nevoie de ceva ? și o lăsă singură.

În cursul după-amiezii neliniștea Dircei spori. Născocise povestea cu presimțirile ca să scape de o discuție, acum însă simțea că o cuprinseseră cu adevărat. Cînd se lăsară primele umbre ale amurgului, nu avu chef să aprindă lumina. Se duse la fereastră, dădu la o parte perdeaua, se sprijini de pervaz și își lipi fruntea de geam ; vedea ramurile desfrunzite ale unei grădini desträmîndu-se în aerul sur printre reflexe verzi.

Își aduse aminte de visul din dimineața aceea. Și dintr-o dată, cu o undă de groază, i se păru că observă stranii concordanțe între ce visase și unele amănunte ale întîlnirii pe care cu puține ore după aceea i-o povestise Giuliano. Încercă să strîngă de aproape amintirea visului, ca să-l cerceteze bine ; auzi soneria de la intrare, se scutură, porni într-acolo și se pomeni spunînd cu glas tare :

— Iată.

Se sperie auzindu-se. Se întreba : „De ce am spus iată ?" Avea însă dreptate : era pe cale să primească vizita cea mai stranie și mai de necrezut. Intră Zelinda, aprinse lumina fără să mai întrebe și apropiindu-se spuse cu precauțiune :

— E la ușă cineva care vrea să vă vorbească. Nu-i tocmai un domn, e unul așa... Nu a spus cum îl cheamă, spune că poate nu vi-l mai amintiți.

— Doamne, vine din partea Norei.

— Nu, pentru că a spus : „Aş dori să vorbesc cu domnişoara Dirce, dar nu cu domnişoara Nora".

Dirce simţea un amestec de nelinişte, de curiozitate şi un dram de vanitate pentru importanţa misterioasă a lucrului.

— Pofteşte-l înlăuntru, porunci cu o voce fără voia ei tremurătoare.

Înfăţişarea persoanei pe care Zelinda o lăsase să intre şi rămăsese în prag nu dezminţi preliminariile acestea misterioase.

Dirce se aşezase într-un fotoliu, jos, lîngă o măsuţă pe care îşi ţinea întins un braţ. Această insulă a arhipelagului se găsea în colţul din dreapta intrării şi de aceea cine intra nu putea s-o vadă pe faţă imediat.

Omul intră, şi, din prag, privi împrejur. Cum o văzu pe Dirce, făcu o plecăciune foarte umilă şi lentă, numai cu capul, apoi închise uşa după el, mai făcu un pas înainte şi se opri cu capul plecat. Încetineala acestor mişcări stîrni în Dirce o mare tulburare ; ca să şi-o stăpînească, îşi forţă glasul şi întrebă :

— Cine sînteţi ?

Omul arăta ca de patruzeci şi cinci-cincizeci de ani : era îmbrăcat cam ca un muncitor în zi de sărbătoare, rămăsese cu paltonul pe el, un palton negru şi închis pînă sub bărbie ; avea o barbă scurtă şi foarte deasă, neagră, dar presărată cu multe fire cenuşii, părul rărit pe frunte, ochii poate limpezi, dar ascunşi, cu priviri lăturalnice. Îşi ţinea cu amîndouă mîinile pălăria de bor.

— Nu mă recunoaşteţi ?

— Nu. Cine sînteţi ? Din partea cui veniţi ?

Omul oftă :

— Dacă nu mă cunoaşteţi, e mai bine, nu, vreau să spun că nu are importanţă pentru ce am să vă spun. E un comision, dar mi s-a încredinţat acum mai bine de patru ani, dar pentru că am fost după aceea prizonier în Austria, n-am putut să-l îndeplinesc. De fapt, de un an nu mai sînt prizonier, am fost la lucru în Silezia înainte de a mă întoarce în Italia.

În sufletul Dircei nu mai era nici urmă de nelinişte, ce-o stăpînea acum era curiozitatea. Se întrebase o clipă dacă e cazul să-l poftească să şadă, dar se gîndi instinctiv să-l lase cum este. Îl întrerupse :

— Mi-a spus fata în casă că doriţi să vorbiţi cu mine, nu cu sora mea. De ce ?

Omul se arătă foarte încurcat de întrebarea aceasta : îşi aplecă faţa, poate se înroşi, răspunse bîlbîindu-se :

— Dintr-un motiv special... o să vă spun după aceea şi o să înţelegeţi... Dar nu e important, vreau să spun pentru dumneavoastră. Trebuie să fac comisionul.

— Din partea cui ?

— Din partea unchiului dumneavoastră.

Dirce se încruntă, îşi încordă o clipă mintea ; şi spuse cu nerăbdare :

— Nu am nici un unchi. N-am avut niciodată.

— Ba da, doamnă. Nu mai aveţi pentru că a murit. Dar înainte era în viaţă. El mi-a spus să-i caut familia. Aveţi răbdare. Lucram în

America, am ajuns în tovărăşia acestui domn într-o fabrică (dar era deja în ultimii ani), într-o fabrică de caroserii pentru automobile ; eu eram şef de atelier, dînsul lucra ca muncitor de rînd, dar era o nedreptate, pentru că dînsul era mult mai instruit decît mine. Asta pentru că eu eram acolo deja de un an cînd a venit dînsul ; venea din Canada. Abia cînd am aflat, mai tîrziu, că se numeşte Medici, vă puteţi uşor închipui că l-am întrebat imediat din ce familie este... nu, nu vă puteţi închipui, pentru că nu ştiţi... dar să lăsăm asta. De altfel am aflat doar pe vapor, la înapoiere. Medici Livio, unchiul dumneavoastră.

Dirce era năucită. Întinzînd un braţ, îi făcu semn să aştepte ; închise ochii şi îi strînse, ca să evoce o amintire. Murmură printre dinţi : „Livio Medici... Livio..." Amintirea se anunţa ca un zumzet din depărtare, o frămîntare care nu izbutea să se concentreze ; ecoul unei atmosfere înalte şi inaccesibile, un parfum din copilărie ; fără îndoială o adiere de la Coronata, aer fabulos, pustiu, un fulger alb sclipitor, imaginea, uite, a Bătrînei ; dar dispare. Pe Dirce o trecu un fior. Ia fiinţă în faţa ei o fîşie mobilă care şerpuieşte : e un şir de ani, cel puţin douăzeci de ani ; se agită într-acolo o clipă, apoi, gata, se destramă şi ea, rămîne doar neliniştea amară. Totul se iroseşte înainte de a căpăta formă. Dirce deschise ochii. Lăsîndu-şi braţul să cadă, spuse cu mîhnire :

— Livio Medici... poate, o rudă ?

— Fratele tatălui dumneavoastră, al domnului Silvano.

Brusc, Dirce văzu mai limpede. Îndreptîndu-se din mijloc, strîngînd mîinile întinse, aproape strigă :

— Da, acuma da, fireşte ; am auzit vorbindu-se de el, apoi potolindu-şi glasul şi lăsîndu-se în voia gîndului, dar numai cînd eram mică ; mi-e greu să-mi aduc aminte... un moment, un băiat, care-a murit, fugit de acasă ; ăsta e, da, Livio.

— Nu. Să vă explic. Foarte mulţi dintre cei care se duc să lucreze în America îşi schimbă numele, şi eu m-am schimbat cu totul de atunci, vă asigur. N-are importanţă.

Dirce era acuma roasă de nerăbdare, dar înţelesese că era imposibil să-l constrîngă pe omul acesta să fie scurt şi precis. Nu-l mai întrerupse, încerca să extragă din vorbele lui încîlcite cîte o informaţie clară.

Povestea lui Livio Medici stă în putinţa noastră s-o spunem mai exact decît omul acela cu barbă deasă. Şi poate cititorul nostru îşi aminteşte mai bine decît Dirce anume cuvinte rostite de Bătrînă pe patul de moarte ; pe atunci Dirce era o fetiţă speriată. Cuvintele erau acestea : *Livio e fără îndoială mort de cine ştie cîţi ani.* Puţin mai tîrziu, în grădină, Silvano i le lămurise preotului (dar atunci Dirce şi Nora erau pe jumătate adormite) : *am avut un frate mai mic, a fugit de copil, cred că în Germania : toate cercetările au rămas zadarnice, de bună seamă a murit aproape imediat.* Poate nimeni din familie nu-l mai pomenise vreodată.

Bătrîna, care nu greşea niciodată, se înşela. Nici abatele Clementi nu avusese vreo bănuială, şi sub anul 1888 însemnase în Jurnal, printre altele, şi sosirea lui Silvano ca fiu unic al Bătrînei, protagonista.

La doisprezece ani, Livio Medici fusese marea înfrîngere a atotputernicei femei. Nesupus şi închis, simţea dispreţ pentru Silvano, fratele lui cu zece ani mai mare şi atît de slab de înger ; şi o dureroasă intoleranţă faţă de dominaţia îngheţată a mamei sale. A fost un miracol că a izbutit să fugă ; dar partea cea mai miraculoasă a lucrului a fost faptul că a reuşit să ascundă acelor ochi implacabili planul lui.

Era în clasa a doua de liceu. Vecinul său de bancă aducea la şcoală romane de aventuri, le citeau împreună pe ascuns în timpul orelor. Colegul acela şi acele cărţi au fost puterea ascunsă care într-o bună zi a anulat voinţa Bătrînei. Colegul pregăti fuga lui Livio din pur spirit de aventură ; el nu avea de gînd să fugă, trăia în mare libertate la un unchi bogat şi fără alte rude. Pregăti însă fuga colegului său în cele mai mici amănunte.

Livio venea la şcoală însoţit în fiecare dimineaţă de un servitor. În dimineaţa aceea, imediat ce intră şi rămase singur, se întoarse afară, împreună cu colegul său allergă pînă în port (locuiau la Genova), cu complicitatea unui bucătar fu ascuns în bucătăria unui vas de comerţ care urma să ridice ancora la nouă şi jumătate. Dispariţia lui Livio n-a fost cunoscută decît după unsprezece, cînd sevitorul veni la şcoală să-l ia acasă. Jumătate de oră după aceea mama lui primea o scrisoare în care băiatul cerea retoric iertare şi declara că a fugit în Germania din dorinţa de a-şi cuceri singur viaţa.

Bătrîna fu atît de copleşită de această rezvrătire, singura din atîţia ani de stăpînire absolută asupra tot ce o înconjura, încît nu-i veni în minte nici măcar că direcţia indicată era falsă ; prea puţin romanţioasă, nu se gîndi, cum ar fi fost uşor, la port şi la clasica fugă în America şi orientă spre Germania cercetările poliţiei care, fireştè, rămaseră fără rezultat. După o vreme imagină că băiatul de bună seamă murise în timpul fugii. Această ipoteză îi potolea într-un fel ciuda înfrîngerii ; rămînea durerea, aspră, o durere confuză, pe care a avut puterea s-o reprime ridicîndu-şi voinţa la o tensiune mereu mai mare. Totuşi, după mai puţin de un an, părăsi Genova aproape în ascuns ; refugiindu-se, cum ştim, în singurătatea de la Colonna.

Livio, în cele douăsprezece ore pe care le-a petrecut închis într-o cămară din dosul bucătăriei vaporului, s-a simţit liber. Cînd ieşi, se pricepu îndată să se facă util complicelui său, bucătarul, şi îşi făcu şi alţi prieteni care îl ajutară să nu fie descoperit. Călătoria dură douăzeci de zile ; din cînd în cînd Livio era obligat să se ascundă în mare grabă, petrecea ore nesfîrşite ştergînd vase sau curăţind cartofi, tot timpul ca beat de sentimentul unei libertăţi fără margini ; nici furtunile, nici răul de mare n-au putut micşora o clipă fericirea nouă a respiraţiei sale. Din fiinţa închisă şi ursuză care fusese, deveni expansiv şi foarte ac-

tiv. Nu spusese nici măcar noilor săi complici adevăratul lui nume ; cu ajutorul lor izbuti să debarce nesupărat la New York, unde găsi destul de curînd cu ce să-şi cîştige viaţa. Poveste străveche : *piccolo* de hotel, comisionar la o agenţie de ziare, ucenic într-o fabrică de acordeoane, figurant la teatru, contabil al unui ospiciu, şi cîte alte meserii : a manevrat ascensoare cu sutele, a deschis mii de cutii de conserve, a lipit afişe şi a înşirat un număr infinit de rotiţe ; adeseori fără ocupaţie, uneori înfometat, de trei ori la spital, haimana pe străzi desfundate şi slab luminate ; a întîlnit bărbaţi şi femei de toate soiurile, fără să se corupă prea rău, fără să se ataşeze de nimeni ; a dus-o aşa zece-doisprezece ani, aproape întotdeauna uşuratic şi mai mult distrat decît nepăsător. Situaţia lui deveni puţin mai complicată cînd ajunse de douăzeci şi cinci de ani şi an de an viaţa încerca să-l încleşteze mai rău, cum îi e obiceiul. Meseriile lui deveniră mai importante dar nu şi mai durabile, i s-a întîmplat chiar să se amestece în speculaţii riscate, cum ar fi licitaţiile sau alte afaceri prohibite de lege şi protejate de poliţie, agenţii de pariuri echivoce etc. Se însură şi îl părăsi soţia, mai tîrziu îşi luă altă soţie şi o părăsi el : aproape totdeauna în cartierele cele mai dubioase ale acelui oraş care creştea an de an în jurul lui, mereu mai uriaş, pe care n-a ajuns să-l iubească, dar de care nici silă nu-i era.

În primii ani se gîndi arareori la ţara lui, nu şi-o amintea decît sub chipul detestatei lui case materne. Abia mai tîrziu şi aproape brusc înflori

în el vie, limpede, imaginea Liguriei, unde se născuse şi din care nu ieşise niciodată înainte de a fugi ; şi o întindere de azur orbitor care rezuma în amintirea lui Italia întreagă.

Un sentiment mai precis al patriei Livio a început să-l dobîndească abia în anii războiului european. În toamna lui 914 se găsea în Canada (singura dată, mi se pare, cînd a ieşit din Statele Unite), încasator la o întreprindere care vindea mobile în rate. Erau foarte puţini italieni acolo. Ştirile despre război fiind sărace şi nesigure, la început Italia nu fu menţionată ; apoi se vorbi despre ea într-un ziar unde se spunea că luase armele alături de Puterile Centrale, un alt ziar dezminţi ştirea. În Livio se stîrnise o formă de interes, pentru prima oară simţea Italia ca pe o persoană vie. (Înainte de 1914 mulţi simţeau Italia doar ca pe un personaj istoric ; Italia contemporană însemna pentru ei doar rutina administrativă, viaţa cotidiană ; de ce făcea ea în fiecare zi nu se interesau decît politicienii ; şi trebuie să amintim faptul că Livio o părăsise la vîrsta de doisprezece ani.)

Dorinţa de a da formă deplină în el acelei imagini pe care în chipul cel mai neaşteptat începea abia acum, în pragul a patruzeci de ani, s-o întrevadă, îl determină să plece din Canada şi să se întoarcă la New York unde îşi căută de îndată compatrioţii şi ziarele cele mai bine imformate, pentru a afla şi a înţelege cît de cît ce se întîmplă.

Şi aici găsi veşti şi idei confuze. Ziarele se contraziceau, curiozitatea devenea la Livio teamă nelămurită. Către sfîrşitul anului intră ca muncitor

într-o fabrică de caroserii pentru automobile şi se mai găsea acolo în mai 1915. Dintre tovarăşii lui, la Melburry Street, cei mai mulţi erau indiferenţi, cîţiva, anarhici fără rezerve, condamnau Europa în bloc. Puţin mai tîrziu au început să circule printre ei nişte personaje surprinzătoare.

Erau membrii cei mai activi ai patronatelor, aleşi din toate patronajele italiene din America pentru a le explica acestor expatriaţi situaţia Italiei în război şi pentru a-i îndemna să se întoarcă şi să se înroleze.

La început muncitorii îi priviră cu neîncredere pe propagandişti, se aşteptau la acel soi de îndemnuri patriotice împotriva cărora maiştrii lui Paterson îi puseseră atît de bine în gardă. Dar propaganda aceasta avea cu totul alt ton. Li se promitea că imediat după înrolare vor fi făcuţi sergenţi, mai mult, că pe front nimic nu era mai uşor decît să ajungă ofiţeri şi astfel, la sfîrşitul războiului, să aibă dintr-o dată alt rang social. De altfel, în război se pot face şi afaceri, cu furniturile, cu sîrma ghimpată etc. : din toate marile războaie a ieşit o clasă nouă constituită din cei mai inteligenţi şi mai activi, oameni care înainte erau dedesubt şi acuma trec deasupra. Şi trebuie să se zorească, pentru că în cîteva luni războiul se va termina şi cine nu va fi ştiut să profite, cu atît mai rău pentru el.

Pe unii speranţele acestea i-au ademenit. Livio nu era printre ei ; şi nici nu s-a dus, ca alţii, din spirit de aventură ; nici, cum au făcut cîţiva, din simplă onestitate. Ce anume putere l-a împins, n-ar fi fost în stare să spună ; nu s-a priceput

să-i explice nici şefului său de echipă (ciudatul interlocutor de acuma al Dircei), care a plecat spre Italia o dată cu el şi, încă din primele zile ale călătoriei, i-a dovedit un bizar ataşament. Eu cred că în Livio, pe deasupra anilor pierduţi, de viaţă inferioară, au reacţionat dintr-o dată, cu putere, în faţa situaţiei neaşteptate şi excepţionale, rădăcinile îndepărtate, adolescenţa instruită, familia aleasă ; astfel a operat în el mai cu seamă mîndria de a-şi putea purta din nou numele, abandonat într-o zi de demult pe o bancă de clasă : numele adevărat, a cărui menire de la Dumnezeu este să fie pecetea unei persoane. Aceasta a fost, fără îndoială, chiar dacă el nu şi-a dat seama, adevărata chemare (chemare despre care abatele Clementi avea să spună mai tîrziu că a fost cadenţa unui ritm astral). Avea despre familia lui amintiri tulburi. În timpul călătoriei spre ţară mintea lui a fost un atelier de imagini reconstruite. Făcu socoteala că maică-sa ar fi trebuit să aibă cel puţin optzeci şi cinci de ani ; aproape sigur că nu mai trăia. Nu reuşea să-şi imagineze o întîlnire cu fratele lui, nici cum putea să arate : douăzeci şi cinci cu douăzeci şi şapte fac cincizeci şi doi. Calcule să te facă să-ţi ieşi din minţi. Şi nu-l interesa să-şi aducă aminte de alţii, nici măcar de colegul acela de şcoală care îi pusese soarta în mişcare, şi-i dăduse forma ei adevărată. De toate aceste amintiri de familie nu voia să-i vorbească deosebit de afectuosului său tovarăş de călătorie, care din cînd în cînd încerca discret să-l iscodească.

— Chiar atunci cînd am aflat că se numeşte Medici, ca dumneavoastră, domnişoară, şi ca sora dumneavoastră, dar eram deja pe vapor pentru că înainte purta nume american, şi deja îmi povestise toată viaţa lui din America de la vîrsta de doisprezece ani, şi l-am întrebat de unde îi era familia, el mi-a spus că ştia doar că ai lui locuiesc la Genova şi am înţeles că era aceeaşi familie pentru că la Colonna se ştia că bunica dumneavoastră venise din Genova, dar nu era chip să scoţi mai mult de la el ; şi aşa, adesea, pe mare nu găseai despre ce să vorbeşti, şi n-o duceam prea bine pentru că erau prea multe vite dar toţi eram deopotrivă de bucuroşi că ne întoarcem în Italia. Apoi, cînd am sosit, au început neplăcerile. Pînă una alta credeam că sosim la Genova, însă am sosit la Napoli, aşa că domnul Livio, care fără să mărturisească, tare ar fi vrut să afle îndată despre familia lui, n-a putut afla nimic ; apoi toţi cei care ne-am prezentat spunînd că am venit să mergem la război, mai întîi ne-au ţinut într-un ţarc, ca pe nişte boi, o zi întreagă, şi de aici ne-au dus să petrecem noaptea într-un hambar şi unii credeau că am nimerit din greşeală în altă parte şi că nu sîntem în Italia. Cînd am ajuns în cazarmă ne-a mers mai bine şi făceam instrucţie, dar nu se mai isprăvea şi mulţi se temeau că o să se termine războiul şi n-o să apucăm să ne facă nici măcar sergenţi.

Dirce nu mai asculta cu atenţie. pierduse unele dintre multele vorbe ale omului, dar nu-i păsa ; abia aştepta să-l vadă plecat, nu ştia cum să-l întrerupă. Fără îndoială, vorbele „prea multe

vite“ şi încă mai mult celelalte „într-un ţarc ca pe nişte boi“, vorbele acestea, pătrunse în urechea ei fără să-i deştepte atenţia, o împinseră înapoi către o amintire îndepărtată : o zi cînd, fetiţă, poate de zece ani, într-o zi însorită, se duseseră cu trăsura, ea cu ai săi şi cu Maurizio, să ducă un pachet de cărţi într-un oraş care, tocmai, era plin de boi. „Ce s-o fi ales de Maurizio ? Ultima oară l-am văzut cînd a venit la Milano, sînt cel puţin doi ani de atunci, poate trei, sigur, eram încă în cealaltă casă. Ce deosebire între Maurizio de aici şi Maurizio de la Colonna. La Colonna l-am văzut în dimineaţa cînd ne-a condus la gară, o, dimineaţa care a urmat după noaptea aceea, ultima noapte a lui o mie nouă sute cincisprezece, e o dată cumplită.“ Amintirea neaşteptată a nopţii de spaimă o făcu să tresară ; se îndreptă din mijloc, întinse braţele strîngînd pumnii şi dintr-o dată, pentru că celălalt văzînd-o se întrerupsese, îşi aminti de el, se reţinu, se reculese :

— Spuneţi, continuaţi.

Omul regăsi firul abia după o şovăială.

— Ne-au urcat în trenul militar, ne-au dat conservele de carne şi am călătorit trei zile cu o mulţime de opriri, pînă am ajuns la Udine. Acolo m-au pedepsit pentru că mîncasem carnea din conservă...

Pe Dirce o cuprinsese din nou nerăbdarea. Între timp el adăugă :

— Ne-au dus cu camionul la Grafenberg, dar prizonier m-au făcut abia doi ani mai tîrziu, la cota 174 est...

Ea, nemaiputînd îndura, îl întrerupse :

— Iertați-mă, mi-ați spus că aveți să-mi faceți un comision.

— Da, domnul Livio înainte de a merge în tranșee, mi-a spus : „Dacă o fi ca eu să mor și tu nu, caut-o pe mama, poate a murit, și pe fratele meu Silvano ; și să le spui că, neavînd copii, înainte de a muri am înțeles ce înseamnă asta și că am făcut rău cînd, copil, am plecat de acasă și să mă ierte" ; ba, mi-a dat și o scrisoare, în care spune că își iubește mama și pe fratele lui ; iat-o, e în plic și mai e și o declarație de deces pe care l-am pus pe căpitan s-o scrie în ziua de după acțiune ; și eu am sosit în Italia abia ieri și am trimis de îndată o copie după declarație primarului din Colonna, dar azi dimineață am izbutit să aflu că dumneavoastră locuiți aici și am venit îndată să vă aduc tot. Bineînțeles, cînd domnul Livio mi-a dat în seamă toate acestea, eu nu i-am spus că știu că mama dumnealui a murit și că am servit la domnul Silvano și că a murit și el ; de aceea am venit să vă fac dumneavoastră comisionul.

Dirce întindea deja o mînă să ia plicul pe care omul îl extrăgea încet-încet dintr-un buzunar ; uimită de ultimele lui cuvinte, îl întrebă :

— Dar dumneavoastră de unde știați că bunica și tata au murit ?

— Eu ? Eu...

Atunci omul aruncă plicul și pălăria și își acoperi fața cu mîinile. Dirce fu cuprinsă de o vie neliniște. El avu un soi de hohot de plîns, apoi își

luă mîinile de pe față și pentru întîia oară o privi pe Dirce drept în față :

— Știți cine sînt eu ?

Dirce văzu că fulgeră și se opresc în ochii ei doi ochi de metal ; fulgerul acela sfîșie un trecut de cincisprezece ani :

— Petronio !

Petronio își lăsă din nou privirea în pămînt, murmurînd :

— Da, mi-e tare rușine, dar sînt alt om, credeți-mă, au trecut cincisprezece ani și m-am gîndit mereu la rușinea din dimineața aceea.

Dirce se ridicase în picioare. Surpriza de a revedea pe omul acesta uitat de atîta vreme dură doar o clipă. După ce surpriza trecu, se găsi brusc golită de orice alt sentiment sau judecată cu privire la Petronio, se simți indiferentă. Își aminti de motivele pentru care venise ; cu un ton de distanță glacială îi spuse :

— Dă-mi așadar... ce era ?... declarația de deces în prizonierat a unchiului meu Livio.

— Nu, domnișoară, n-a murit în prizonierat, a murit aproape imediat. Uitați hîrtia : a murit, în noiembrie 1915.

Pe Dirce o învălui un ger și îi încremeni orice mișcare.

Abia după cîteva secunde Dirce înțelese de ce își simțise inima izbită așa, în plin.

Se strădui să se miște, și o buimăceală i se urcă în cap, încercă să-și apuce capul cu mîinile și căzu leșinată.

Petronio dădu fuga s-o cheme pe cameristă. Între timp se întoarse și Narcisa ; cele două femei

văzură de Dirce. Cînd își reveni, Petronio nu mai era ; în zăpăceala momentului nu observaseră plecarea lui.

La început Dirce crezu că a visat sau că doar și-a imaginat toată conversația aceea. Dar întorcîndu-și privirea în jur, văzu pe masă plicul. Fără să mai spere, îl deschise, nefericită. Înăuntru era biletul lui Livio și un altul pe care stăteau scrise aceste cuvinte : „Rudelor soldatului Medici Livio, subsemnatul, căpitanul său, declar că a murit făcîndu-și datoria, în cursul unei recunoașteri, în dimineața aceasta, 19 noiembrie 1915, la Podgora". Urma o semnătură.

Cu mișcări încete, Dirce puse cele două foi la loc în plic și-l așeză buimăcită pe masă. Narcisa și Zelinda o priveau îngrozite. Dirce nu putea încă vorbi. Creierul ei calcula, calcula cu încăpățînare, o mie nouă sute, o mie nouă sute cinci, o mie nouă sute zece, o mie nouă sute cincisprezece... Chipul odios al Carmelei îi apăru, rîsul ei idiot în timp ce se strînge în șalul ei lung și se pierde în umbra umedă ; și noaptea cea urîtă pe patul de la Coronata, cu Nora, zorile care le eliberează, mincinoasă eliberare, mincinoase zori, legea crîncenă descoperită de abatele Clementi se arăta din nou, de fier, să le amenințe. Mari văpăi îi aprindeau obrajii. Femeile o duseră în pat.

— Unde e Nora ? Chemați-mi-o pe Nora.

Dar oare ce-ar fi putut face pentru ea, sărmana Nora ?

VI

NEVINOVATA

Sărmana Nora are de îndurat o suferință, cred, și mai mare. Ar fi fericită să se întoarcă și n-are curajul : într-o bună zi n-o să se mai poată împotrivi marelui ei dor. Fără îndoială acum ar fi mai bine pentru ea s-o îngrijească pe Dirce bolnavă.

Dirce deliră toată noaptea, apoi febra îi scăzu ; totuși, rămase în pat și în ziua următoare, vlăguită, inertă.

În răstimpuri cîte un spasm o făcea să se zvîrcolească toată, în timp ce, cu o luciditate disperată, continua la infinit să-și graveze în gînd datele de neclintit ale osîndei.

Căută mîngîiere spunîndu-i pînă la urmă Narcisei tot ce se întîmplase cu o zi înainte, fără să omită vizita aceea extraordinară. Și toate lucrurile cîte le lăsase de-o parte atunci cînd îi evocase prietenei sale amintirile din copilărie — sumbra întîmplare cu Petronio, întîlnirea cu Carmela, noaptea de la Coronata cu Nora — acum era silită să i le mărturisescă și în felul acesta încerca și să se elibereze de ele. Și acuma venită din lumea de dincolo, adusă de cel mai straniu mesager care se poate imagina, iată că data cumplită a morții lui Livio reînvie certitudinea odioasă pe care o credeam risipită pentru totdeauna.

Narcisa se îngrozi descoperind că Dirce şi Nora cunoşteau funebra profeţie a abatelui Clementi. Povesti la rîndul ei cum a fost şi ea la abate cu Maurizio, mai ales se strădui să-şi amintească şi să-i expună frumoasele raţionamente sceptice ale lui Lando, care avuseseră cîndva puterea să-i alunge din suflet orice umbră de bănuială. Acum însă există confirmarea, există data aceasta nouă, moartea nefericitului de Livio, a cărui unică misiune în lume pare să fi fost aceea de a muri în o mie nouă sute cincisprezece. Şi Narcisa e prea slabă în faţa acestor lucruri, nu li se poate împotrivi cum trebuie.

Dirce o întrerupse ca să-i descrie mai în amănunt dureroasa noapte de la a cincea comemorare a morţii mamei lor :

— Acum cinci ani, Narcisa ; se împlinesc cinci ani peste unsprezece luni, dar acesta e al cincilea an. Şi Nora ? O, poate Nora...

O fixă pe Narcisa cu ochii holbaţi, în care părea că se înfiripă o nouă enigmă. Intră însă Zelinda şi risipi misterul. Zelinda îl anunţa pe Giuliano.

Dirce nu se mai gîndise la Giuliano, îl uitase cu totul pe Giuliano. Dintr-o dată îşi aminti că o ceruse în căsătorie. Cînd ? Ieri ? De necrezut. Se ridică brusc pe pat şi, şezînd, întinse braţele.

— Ce ai ? întrebă Narcisa foarte neliniştită.

— Taci, gemu Dirce, lasă-mă să pot înţelege. Narcisa o întrerupse.

— Giuliano aşteaptă.

Narcisa văzuse în sosirea lui Giuliano un sprijin neprevăzut. Dirce spuse precipitat cameristei.

— În salon. Să aştepte. Du-te.

Narcisa nu înţelegea. Dirce era încleştată de groază în faţa subitei sale neputinţe de a măsura timpul.

— Tu nu ştii, spunea ea cu un glas aproape nedesluşit (şi între timp se întinsese din nou pe pat, părăsită de puteri), nu ţi-am spus încă tot... Şi nu mai povestea acum pentru Narcisa, ci pentru ea însăşi, ca să-şi limpezească lucrurile : îi descria restul nesfîrşitei zile de ieri, dar nu reuşea să-şi vîre în cap că toate acestea se întîmplaseră cu adevărat ieri ; visul acela ciudat, vizita lui Giuliano, care, din cît spunea, îl văzuse pe artileristul Norei, apoi i-a făcut ei o declaraţie de dragoste, iar ea, Dirce, i-a răspuns : „O să vorbim de asta mîine“ (de aceea venise acum) ; apoi, aşa, pe neaşteptate, vizita lui Petronio, şi, iată, tot trecutul răscolit din temelii. Ieri. Ani, ani, ani. Anii sînt la fel, goi, şi pînă la urmă, vedem că au fugit repede, Dirce are douăzeci şi opt de ani şi totul n-a fost mai mult decît o adiere de vînt de la grădina Coronatei pînă ieri ; şi acest ieri, el singur, atît de plin, pare îndepărtat, întortocheat, imens. Timpul, aşternere de fapte mărunte ; dacă arunci în el o aventură intensă, îl înghesui şi îl răvăşeşti, îi tulburi ritmul, îi iei orice adevăr, e ceva groaznic. Dirce nu ştia toate acestea : dar simţea confuz ceva absurd şi, întinzîndu-şi braţele slabe, se zbătea în deznădejde.

Narcisei nu-i mai lipsea mult ca să-şi piardă răbdarea de tot. Era foarte mulţumită că Giuliano s-a hotărît : Giuliano e alături, de ce să-l facă să aştepte ? În mintea ei problema care pînă în momentul acela le chinuise atît de rău trecea

pe planul al doilea în fața nevoii grabnice de a da consistență propunerilor atît de serioase și de importante ale lui Giuliano. Își încorda auzul, îl auzea cum pășește prin cealaltă odaie, și nepăsarea Dircei i se părea o mojicie. De două-trei ori dădu să vorbească, dar Dirce, deși nu mai scotea o vorbă, îi impunea tăcere cu un gest, ca și cînd era pe cale să elaboreze cine știe ce gînduri dificile.

Brusc sări jos din pat.

Aprinse lumina ; își puse pe ea un capot, apoi și-l aranjă atent, cu grijă, în fața oglinzii. Se întoarse către Narcisa, care, puțin uluită, o privea fără să mai zică nimic. Dar după o clipă Dirce clătină din cap, îi venise altă idee :

— Nu, e mai bine să mă îmbrac. Tu du-te dincolo să-i ții de urît lui Giuliano ; peste zece minute vin și eu.

Narcisa fu mulțumită. Întrebă :

— Ce să-i spun ?

Dirce dădu din umeri :

— Spune-i ce vrei.

În loc de zece minute, a avut nevoie, ca să se îmbrace cum trebuie, de aproape o jumătate de oră. Cînd trecu dincolo o găsi pe Narcisa într-un colț cu fața în mîini, plîngînd tăcut, iar Giuliano se agita prin marea încăpere. Văzînd-o că intră, se opri intimidat ; era de partea cealaltă a arhipelagului.

Narcisa îi povestise tot lui Giuliano ; luîndu-și mîinile de pe față, mărturisi asta imediat, printre ultimele suspine de plîns. Dirce înțelese atunci tulburarea lui. Lucrul nu-i displăcea. O liniști pe

Narcisa cu o privire. Giuliano era totodată înspăimîntat de știrea aceea stranie și foarte încurcat pentru că nu știa ce să spună. Orice om, chiar atunci cînd se află într-o situație nouă, știe totuși așa, în general, cum au înfruntat-o alții înaintea lui ; de aceea există cam pentru toate întîmplările vieții un repertoriu gata făcut datorită căruia fiecare poate reacționa corect în primele momente, iar restul vine de la sine. Bineînțeles ce spun eu acuma nu micșorează cu nimic sinceritatea sentimentului ; doar atît că omului i-ar lipsi forma de exprimare dacă nu i-ar fi furnizată de o lungă tradiție. Să ne gîndim numai la starea chinuitoare a cuiva care ar fi primul om îndrăgostit de lume și ar trebui să spună asta, sau primul căruia îi moare o rudă sau îi fuge fata de-acasă etc., sau primul care e în pragul morții.

Giuliano, în spaima sa, era aproximativ într-o astfel de situație. Nu auzise niciodată ceva de felul acesta ; și o astfel de condamnare riguroasă și tainică lovește o ființă pe care de ieri e convins că o iubește și chiar i-a spus-o și acum a venit aici să vorbească despre asta.

Nu e deci nici o mirare că Giuliano s-a oprit o lungă clipă s-o privească de departe pe Dirce ; nu tocmai s-o privească drept în ochi : s-o privească de unde era, așa, fără să-și oprească prea mult privirea asupra ei. Dirce zîmbea cu tristețe și tăcea și ea, aștepta să vorbească el. E ciudat cum în împrejurări esențiale bărbații și femeile nu izbutesc să facă decît lucruri stîngace și mărunte.

Dirce înțelese îndată că Giuliano n-o să fie în stare niciodată să iasă din încurcătură dacă nu lua ea inițiativa. Îi trecură rapid prin minte cîteva puncte de sprijin. Putea să se ducă la el fără să vorbească și să-i ia mîinile cu efuziune. Sau să-l poftească : „Vino aici, lîngă mine". Ar fi putut și să înceapă să plîngă cu hohote. Toate acestea Dirce le cîntări în gînd cu mare iuțeală ; Giuliano, în schimb, nu izbutea să se gîndească la nimic și nici nu încerca. Singurul lui sentiment era un fel de panică. Pînă la urmă Dirce se opri, cum se întîmplă de obicei, la singura soluție la care nu se gîndise. Încercînd să aibă un ton monden și drăgălaș, spuse :

— Nu ne-am salutat încă, și, făcînd cîțiva pași, se opri în mijlocul odăii.

Atunci Giuliano izbucni :

— E groaznic, ce mi-a spus Narcisa poate să te scoată din minți.

— Dacă nu înnebunesc eu, ai de gînd să înnebunești dumneata ? Ia loc în fotoliul acesta și să încercăm să chibzuim.

Giuliano se supuse ; ea se duse lîngă el, se așeză pe brațul fotoliului, în timp ce el spunea :

— Cum poți fi atît de calmă ?

În Dirce se trezi o anume vanitate simțindu-se admirată în felul acesta pentru curajul ei, și vanitatea aceasta îi era de ajutor. Dar mai ales, la vorbele acelea, o cuprinse o mare milă de ea însăși.

Începură să-i curgă pe obraji lacrimi încete. Nu-și ridica mîinile să și le șteargă. O mînă îi

atîrna moale, pe cealaltă și-o sprijini, cu un gest simplu, pe umărul lui Giuliano.

Giuliano simți ușoara atingere, ridică puțin capul și văzu atunci că Dirce plînge. Își eliberă un braț și se pregătea s-o cuprindă de mijloc, dar la această nouă atingere îl cuprinse din nou groaza, își trase brațul.

Dirce spuse :

— Te îngrozesc.

— Nu, Dirce, eu...

— E un lucru firesc. Cred că nu poți să îmbrățișezi un condamnat la moarte.

Atunci Narcisa, care pînă atunci se ținuse de-o parte, veni spre ei și rosti :

— Bine, dar toți sîntem condamnați la moarte.

Mai mult decît vorbele, pe care nu le înțeleseră, pe cei doi îi surprinse nespus de mult glasul ei. Se întoarseră spre ea și nu găsiră cuvintele să-i răspundă, astfel că ea putu să continue în liniște :

— Toți, și atunci de ce să se mîhnească unul mai mult decît altul ? De ce să ne gîndim la condamnarea noastră ? Un oarecare, eu de exemplu, eu pe care mă vedeți, s-ar putea întîmpla să mor peste zece minute.

Dirce o privi uimită. În mod ciudat, aceste cuvinte lugubre făcuseră aerul mai ușor. Giulio se ridică (și Dirce o dată cu el) și spuse :

— Mulțumesc, Narcisa.

Acuma îi apucase pe toți un neastîmpăr. Narcisa strigă cu un fel de exaltare :

— Trebuie să ies, la revedere, și fugi, lăsîndu-i singuri.

Era convinsă că avusese o idee genială. Însă, dimpotrivă, asta îi făcu sfioşi. Se îndepărtară unul de celălalt ; iar Dirce, simţind că o să-i cuprindă o mare stînjeneală, spuse repede, cum spusese şi în ajun :

— Acuma lasă-mă singură şi ne vedem mîine, mîine în cursul dimineţii, Giuliano.

El nu avu curajul să spună nimic şi plecă aproape pe nesimţite.

În dimineaţa următoare, dar tîrziu, Dirce se trezi strigînd-o tare pe Narcisa. Narcisa dădu fuga, plină de spaimă, din camera vecină. Dirce îi spuse :

— Am visat că a murit Nora.

Narcisa făcu un gest agasat :

— De ce mă tot sperii atîta ? Şi bombănea cu glas scăzut : În casa asta visele ne mînă paşii.

Dar cum Dirce era palidă şi agitată, Narcisei îi trecu repede supărarea. O îndemna pe Dirce :

— Acuma te-ai trezit, nu te mai gîndi. N-ai auzit niciodată spunîndu-se, adăugă, surîzînd, poate ca să atenueze banalitatea vorbei, că atunci cînd visezi că moare cineva, îi prelungeşti viaţa ?

Narcisa nu înţelesese importanţa visului Dircei. Şi mai puţin era în stare să înţeleagă expresia confuză care i se întipărise Dircei pe chip la auzul acelor cuvinte cu care crezuse că-i uşurează sufletul. Privirea Dircei se alteră, apoi încremeni, ca şi cînd ar fi văzut un miracol înspăimîntător. Şi dintr-o dată se porni să urle :

— Sînt o mizerabilă, sînt o asasină ! Se ridică precipitat din pat, îngenunchie pe scaunul de rugăciune şi, bătîndu-se cu pumnii în piept, strigă : Isuse, am avut un gînd îngrozitor.

Narcisa nu ştia ce să facă, nu înţelegea ; niciodată în crizele ei religioase, acum rare, Dirce nu se arătase exaltată. Narcisa se aşeză într-un colţ, aşteptînd. Îşi aminti cum tocmai în cursul unei astfel de crize Dirce ceruse să i se aducă în cameră scaunul de rugăciune, în pufniturile iritate ale Norei, căreia lucrurile acestea i se păreau maimuţăreli ; îşi aminti şi cum, atunci cînd se mutaseră pe strada Vivaio, surorile doriseră să aibă camere separate. Narcisa nu izbuti să aibă gînduri mai elevate asistînd la durerea Dircei : durere care se exprima printr-un flux de cuvinte ininteligibile, poate rugăciuni, un murmur neîntrerupt care acum se întărea, se desfăcea în cuvinte ; pînă cînd Dirce, tremurînd mereu toată, se ridică şi, trîntindu-se din nou pe pat, începu iarăşi să strige :

— Sînt o asasină, o asasină, am visat că a murit Nora şi m-am gîndit că dacă a murit ea mie îmi mai rămîn sigur încă cinci ani de trăit.

Nu ştiu dacă Dirce ştia că Narcisa o aude ; sau poate tocmai era în intenţia ei să i se mărturisească. Narcisa, la cuvintele acelea, fremătă de oroare.

Dirce păru să se calmeze, se uita ţintă în tavan, cu privirile stinse. Narcisa, stăpînindu-şi tulburarea, se duse s-o ridice şi crezu că procedează bine amintindu-i că trebuie să sosească Giuliano.

Giuliano, în seara din ajun, după ce ieşise de acolo, se dusese să se plimbe de-a lungul Cana-

lului, prin ceața care începea să se ridice vestind noaptea; merse îndelung, pînă ce străzile se făcură pustii; se gîndea la lucrurile acestea ciudate și patetice care veniseră prin surprindere să se împletească cu viața lui de om fără dramă. Ajuns la o concluzie, i-o scrise neîntîrziat Dircei, într-o scrisoare îndurerată: „Sper cu toată puterea inimii mele că tot ce mi s-a spus nu e adevărat; dar dacă am fi convinși că e adevărat, care e datoria noastră? Aș vrea să pot lua asupra mea condamnarea și dacă lucrul ar fi cu putință, jur că aș face-o cu cea mai mare bucurie; dar nu se poate. Și, continuînd să consider adevărat ce mi s-a spus, am eu oare dreptul să aduc pe lume copii supuși aceleiași condamnări? Nu, un astfel de drept nu-l avem nici eu, nici dumneata, Dirce." Scrisoarea aceasta sosi în strada Vivaio dimineața, în timp ce Dirce era încă trîntită pe pat și Narcisa încerca zadarnic s-o consoleze; ba, în momentul acela Dirce se zbătea și voia să se arunce din nou în genunchi.

Zelinda aduse, o dată cu scrisoarea lui Giuliano, și gustarea de dimineață.

Dirce, după ce citi scrisoarea, i-o dădu în tăcere Narcisei, care la rîndul ei o citi în tăcere. Apoi, tot fără o vorbă, începură să mănînce.

Narcisa se ruga în inima ei să se iște un mare cutremur de pămînt care să rezolve situația. Situație al cărei fond nu-l înțelegea; era înclinată să uite prezența amenințătoare a unei probleme misterioase și acum nu vedea decît primejdia unei căsătorii compromise.

După ce-au isprăvit. Dirce îi spuse Narcisei:

— Lasă-mă singură.

Își dădea seama că rămînînd singură putea să chibzuiască mai limpede. Ni se întîmplă tuturor, nouă tuturor, chiar celor mai sinceri dintre noi, ca atunci cînd e cineva lîngă noi, fireasca nevoie de a comunica să ne împingă spre o punere în scenă, fie ea cît de mică, și astfel să altereze oarecum propria noastră înțelegere.

Iar pentru Dirce perspectiva din care vedea problema se inversase: viziunea aceea cutremurătoare a unei condamnări la termen fix, destrămată în ultima noapte de la Coronata, dar reînviată de documentul privitor la Livio Medici — Dirce scoase dintr-un dosar foaia căpitanului și și-o întinse dinainte — condamnarea aceea nu i se mai părea implacabilă și indiscutabilă. Dispariția Norei putea foarte bine să fie altceva decît un fapt divers din istoria unei familii; hotărîrea lui Giuliano va putea eventual să intre ca un element de discuție și de rezistență față de lucrul acela monstruos. Într-adevăr, Giuliano își retrăsese hotărîrea — iată scrisoarea lui Giuliano — dar o retrăsese tocmai pentru că o supusese fără rezerve acelei legi. Iată punctul care trebuia examinat.

Dirce devenea subtilă, iscoditoare, gata de sofisme: atît de neprevăzute sînt formele de apărare ale sufletului omenesc împotriva situațiilor prea încordate și primejdioase pentru liniștea noastră.

Iat-o pe Dirce, cu prilejul acesta, confruntînd, cu ochi critic, documente; are acum înainte hîr-

tia căpitanului, veche; scrisoarea lui Giuliano, recentă. Parcă s-ar pregăti să discute, în fața unui tribunal, un proces al altcuiva: nu lipsește mult și își va îmbrăca toga. Dar procesul e al tău, Dirce, al tău; tribunalul se află dincolo de un hotar îndepărtat. Nu e aceasta, Dirce, purtarea omului care pornește să lupte împotriva lui Dumnezeu.

Dirce se căznea să argumenteze: „Multe lucruri nu se știu. Cine știa de Livio acela? Și cu cît mai bine ar fi fost dacă n-aș fi știut niciodată nimic despre el. Și astfel se poate întîmpla să existe și alte lucruri care nu se știu; de exemplu... stai, stai!" Dirce se ridică în picioare cu ochii ațintiți la fereastră, ca și cînd de acolo ar fi venit lumina aceasta neașteptată. „E cu putință ca Livio, în America, să fi lăsat copii, mulți copii, a stat acolo atîția ani; Petronio, da, mi-a spus că Livio a avut două soții... ah!" Și dintr-o dată se lăsă din nou să cadă pe scaun, cuprinsă de amintirea subită (amintire precisă, fizică, nu fusese distrată, ascultase foarte atentă) amintirea că Petronio îi reprodusese ultimele cuvinte rostite de Livio înainte de a pleca în misiune: «le vei spune că, *neavînd copii*, înainte de a muri am înțeles ce înseamnă asta». Nu, nu e nimeni în America, nu mai e nimeni altul în lume să ne salveze. «Înainte de a muri»: de a muri în 1915; în noiembrie o mie nouă sute cincisprezece, în timp ce eu și Nora eram la Colonna și așteptam comemorarea mamei. A cincea comemorare. Acum cinci ani. Pentru că sîntem în nouă sute douăzeci, o mie nouă sute douăzeci; dacă Nora a murit... nu, nu, nu, nu trebuie să mă gîndesc la asta.

Totuși, scoase din dosar al treilea document: telegrama, ultimul cuvînt sosit de la Nora: *An nou fericit pentru tine. Nora;* și nimic altceva. Doctorul găsise ciudată telegrama. Fusese expediată din Livorno, în ziua de 31 decembrie, la ora douăzeci; cu puține ore înainte de sfîrșitul anului; de aceea dacă Nora... Abatele Clementi e nebun. Eventual el ar putea demonstra că o căsătorie cu Giuliano ar putea risipi tot. Sîntem cu toții robii imaginației unui bătrîn nebun. Aș vrea să-l văd aici, să-i vorbesc, să vorbească cu Giuliano. Cine știe dacă Nora a mai trecut prin Colonna în vremea aceasta? Desigur a vrut să-i arate Coronata acelui... La Colonna s-ar putea da de urma Norei. La Colonna aș putea sta de vorbă cu abatele Clementi."

— Narcisa, Narcisa.

Astfel strigată, Narcisa veni în fuga mare și se minună cînd o văzu pe Dirce venindu-i înainte foarte animată și anunțîndu-i:

— M-am gîndit, trebuie să plec imediat, pentru o zi sau două, la Colonna. Mă duc să vorbesc cu abatele Clementi; el poate să aranjeze lucrurile.

Pe Narcisa o străfulgeră bănuiala că Dirce a înnebunit; cum să poată un abate aranja hotărîrile soartei? Totuși răspunse:

— Bine, cînd vrei să plecăm?

— Nu, Narcisa, aș vrea ca tu să rămîi să mă aștepți aici. Cel mult două zile. O să-l rog pe Giuliano să mă însoțească.

Acest lucru o umplu pe Narcisa de mulțumire.

Dirce spuse:
— Aşteaptă.
Se aşeză la măsuţa ei, puse la loc cele trei documente care îi însoţiseră meditaţia; apoi scrise grăbit o scrisoare şi i-o dădu Narcisei, făcîndu-i semn s-o citească.
Narcisa citi cu glas tare:
„Dragă Giuliano, am primit scrisoarea dumitale. Ai perfectă dreptate. Dar să rămînem prieteni buni, chiar mai prieteni decît înainte. Şi doresc să-mi faci o mare plăcere: mîine dimineaţă trebuie să plec la Colonna. Narcisa nu poate veni, ar fi bine să mă însoţeşti. Plecăm cu primul tren de dimineaţă, astfel că ne înapoiem în aceeaşi zi. Sînt sigură că o să-mi faci această mare plăcere şi îţi mulţumesc din adîncul inimii. Salutări pline de afecţiune — din partea vechii dumitale prietene — DIRCE."
În tren Dirce şi Giuliano priviră îndelung pe geam cum mijesc deasupra cîmpiei zorii săraci. Ramurile uscate opreau ici, colo cîte-un caier de ceaţă şi întregul şes părea o agonie.
Din cînd în cînd pe Dirce o trecea un fior; Giuliano încerca zadarnic s-o privească în ochi. După o vreme Dirce se întoarse spre el:
— Nu mai vreau să privesc, e prea trist.
Dirce era într-una din acele clipe de abandon fără rezerve care îi plăcuseră atît de mult lui Giuliano la ea, clipe cînd, din ochii ei cu privirea dusă, o lentă lumină îi iradia pe chip. Îşi întoarse ochii spre el fără ca el să poată prevedea cum avea să se sfîrşească privirea aceea.

Privirea se sfîrşi cînd Dirce spuse:
— Păcat.
— Poftim?
— Mă gîndeam că într-o vreme, n-au trecut mulţi ani de atunci, dacă aş fi fost în situaţia de acum, m-aş fi călugărit.
— Şi asta ar fi folosit la ceva?
— Mi-ar fi folosit mie, ar fi fost o formă de resemnare. Şi poate... acum chipul ei păru să se ilumineze de o neaşteptată speranţă... poate întradevăr asta ar putea schimba tot. Şi despre asta trebuie să vorbesc cu abatele Clementi.
— Vrei să vorbeşti cu abatele Clementi?
Giuliano, foarte discret, n-o întrebase despre scopul călătoriei. Dirce nu voi să intre în amănunte; spuse vag:
— Şi cu el, da. Sînt bucuroasă să-l pot pune la curent.
Apoi tăcură. În clipa aceasta Dirce îi plăcea mult. Dacă ar fi fost cît de puţină dragoste în atitudinea ei, Giuliano ar fi uitat fără îndoială orice scrupul şi s-ar fi lăsat antrenat la cele mai grave promisiuni. Dar Dirce se simţea foarte departe. În nici o vorbă a ei, în nici o inflexiune a glasului, în nici un gest, în nici un surîs nu era măcar o urmă vagă din tonul apropiat şi cald pe care îl simţise Giuliano în scurta scrisoare de invitaţie la călătorie. Venise fără să discute. Apoi cuvintele ei îl alungaseră, îl tîrau într-o lume străină, spre gînduri pe care nu era în stare să le urmeze; îl tulburau de la contemplarea acelei

ființe, care în paloarea dimineții apărea atît de îndurerată și de rară.

Acum cîmpia se umplea de plopi argintii. Dirce își lăsă capul pe spate și închise ochii. Îi deschidea din cînd în cînd, îi închidea repede la loc.

Deodată apăru, sub o rază de soare, întunericul unui munte foarte apropiat. Dirce tresări :

— Privește, dincolo de muntele acela e Colonna. Am ajuns. De la ferestrele vilei noastre pădurea de acolo se vede la un pas. Vila noastră se numește Coronata.

— Știam.

Dirce își urmări o clipă gîndul, apoi reluă :

— Ultima oară am fost acolo acum patru ani și ceva. Am călătorit cu același tren, într-o dimineață tot așa de chinuită. Nora a vrut să venim. A fost o idee proastă. Nora voia să transforme Coronata în spital... Dar dumneata cum de n-ai făcut războiul ?

Giuliano roși :

— ...Mai trăia mama, era bătrînă... ar fi fost o teamă prea mare pentru ea... am fost într-adevăr silit...

Dirce îl liniști :

— Ai făcut bine. Adăugă zîmbind : Dacă ar fi aici Nora, n-am putea vorbi așa.

Giuliano, ca să iasă din încurcătură, spuse dintr-o dată :

— Unde-o fi Nora acuma ?

Atunci Dirce se întunecă, se urîți, îl atacă :

— Nu puteai să găsești o întrebare mai potrivită ?

Giuliano nu avu timp să se rușineze, pentru că trenul tocmai sosea la Colonna.

Luară o trăsură, vizitiul o salută pe Dirce cu uimire și cu bucurie. Traversară satul, care, dată fiind ora și anotimpul, era aproape pustiu. Cînd au ajuns în dreptul casei lui Maurizio, Dirce îl puse pe vizitiu să oprească, cu gîndul să-și anunțe sosirea, dar Maurizio era plecat într-o călătorie : Dirce se simți ușurată (la atîta ingrată uitare poate da naștere timpul numai trecînd). La Coronata, asaltată de efuziunile grădinarului, nu îndrăzni să întrebe de Nora, dar din întrebările lui înțelese că Nora nu fusese pe-acolo ; asta i se păru, cine știe de ce, foarte ciudat. Totul în jurul ei devenea lent. Nu-i făcu lui Giuliano onorurile casei. Grădina murise.

Casa era plină de ecouri și Dirce, în atmosfera aceea de gheață, se pierdu cîteva momente, nu mai înțelegea de ce venise. Giuliano o plictisea. Se gîndi : dacă Nora s-ar mărita cu Dario acela, uite, n-ar mai fi nevoie să mă mărit cu Giuliano pentru a încerca să spulber condamnarea.

Și după ce avu gîndul acesta, se miră imediat să se vadă atît de cufundată în convingerea că o căsătorie ar fi putut zădărnici legea aceea vrăjmașă. Și de ce ? Venise la Colonna tocmai ca să-l întrebe pe abate în privința asta. Să mergem deci să-l întrebăm.

— Mergem ?

Giuliano se desmetici :

— Mergem, Dirce.

Pe drum, Dirce spuse deodată :

— Am făcut rău că n-am luat-o cu noi pe Narcisa. Narcisa îl cunoaşte pe abatele Clementi, prezentările ar fi fost mai simple.

Giuliano se miră că Dirce nu-l cunoaşte pe abate, despre care îi vorbise atîta.

Veni să le deschidă Carmela. Nu fu surprinsă ; ştia deja, toată lumea ştia de sosirea Dircei. Îi primi cu zîmbete. Într-adevăr Carmela era de o inconştienţă care atingea sublimul.

— În lipsa lui Maurizio, spuse Dirce abatelui cu o admirabilă dezinvoltură, mă prezint singură şi vă prezint, adăugă ea arătîndu-l pe Giuliano, pe logodnicul meu.

Giuliano se simţi zguduit din cap pînă-n picioare, începu să fixeze harta Antiohiei în timp ce, de sfială, un foc îi urca în obraji. Abatele îi felicită, îi pofti să se aşeze, părea foarte liniştit.

Cînd Dirce termină prezentarea cazului lui Livio, pe care îl expuse cu claritate, ca unui savant, cu sinceritate, ca unui confesor, abatele îşi luă o atitudine care nu-i era obişnuită, un soi de scepticism politicos :

— Ceea ce mi-aţi povestit, domnişoară, e ciudat. Cred însă că am dat prea multă greutate unei ipoteze, unei simple ipoteze făcută de mine, aş putea zice chiar o închipuire, una dintre acelea cu care noi, oamenii de studiu, sîntem prea obişnuiţi, fiindcă... fiindcă...

Nu mai ştia ce să spună, degetele lui lemnoase băteau pe masă disperate. Spre norocul lui, Dirce îl întrerupse :

— Nu, vă rog să-mi îngăduiţi. Tot ce dumneavoastră aţi semnalat, la vremea sa, era foarte precis. Am venit să vă pun două întrebări. Prima : dat fiind că moartea lui Livio Medici a fost o moarte violentă şi într-un anume fel accidentală, legea descoperită de dumneavoastră în destinul familiei noastre se poate aplica unui fapt accidental ?

Giuliano era uluit de tonul tehnic al cuvintelor Dircei. Acest ton îl constrînse pe abate să-şi biruie dintr-o dată (fără însă ca el să-şi dea seama) reticenţa, îl tîrî într-o zonă pătimaşă, unde nu mai era în stare să se prefacă.

— Nu, nu, nu ! răspunse pierzîndu-şi ţinuta şi ridicînd glasul, nu există morţi accidentale ; pentru ştiinţă, moarte violentă nu înseamnă nimic ; pentru astre toate morţile sînt naturale, sau toate violente, ceea ce e tot una ; moartea e moarte şi destinul de moarte e destin de moarte ; cum puteţi crede într-o distincţie... ?

Se întrerupse ; abia acum, căzîndu-i privirea pe chipul Dircei, îşi dăduse seama că pasiunea îl împingea la o purtare contrară oricărei umanităţi : datoria lui era să mintă. Mai bîlbîi cîteva silabe, dar îi scăpau şi cădeau inerte. Dirce nu-şi pierduse cumpătul. Izbucnirea abatelui fusese pentru ea o lovitură grea, pentru că pusese mult temei pe această speranţă ; dar îndurase lovitura neînfricată. Şi formulă a doua ei întrebare :

— Atunci vă rog să-mi spuneţi : dacă una dintre noi două, eu sau Nora, s-ar mărita, sau una s-ar face călugăriţă, credeţi că această schimbare radicală... ?

De data aceasta abatele își impusese să-i dea speranță cu orice preț. Prinse din zbor această ocazie și întrerupse :

— O, firește, tocmai, totdeauna a fost așa : căsătoria sau călugăria ; una sau alta ; bravo ; acum așadar, fiți liniștită și nu vă mai gîndiți la asta. Iar dumneavoastră, domnule, se întorsese către Giuliano cu o mină degajată, numai că între timp nu mai știa ce să-i spună, nu-și mai amintea nici măcar că el era logodnicul, dumneavoastră, domnule, locuiți și dumneavoastră la Milano ?

Dirce clătină din cap. Abatele fusese prea stîngaci, Dirce înțelesese perfect caritabila lui intenție.

Plecă de acolo îngrozitor de deprimată. La început, Giuliano nu-și dădu seama, se lăsă înșelat de aparența ei calmă. Din clopotniță bătea ora. Dirce spuse :

— Să mergem să luăm masa ; numai că acasă nu e nimic de mîncare, trebuie să mergem la han, și în timp ce vorbea două lacrimi mari îi coborau pe obraji.

— Ce e cu dumneata, Dumnezeule, Doamne, Dirce ? strigă Giuliano.

Erau pe o stradă singuratică, el o apucă de mînă cu pasiune și din pricina asta se întîmplă că trupul lui se atinse o clipă de ea. Dirce simți o repulsie, se înfioră din cap pînă în picioare. Apoi izbucni în văicăreli :

— Nora. Nora, trebuie să dăm cu orice preț de Nora, unde am putea s-o căutăm ? Ajută-mă.

În timp ce el căuta răspuns, se găsiră deodată în fața hanului *La Cocoș*.

Dirce observă de îndată că intrarea ei făcea senzație.

Prima încăpere era foarte mare, erau în ea cinci sau șase mese întinse, fiecare cu doi sau trei meseni, și de-a lungul peretelui o masă lungă cu mulți alții așezați împrejur care mîncau și beau și vorbeau tare ; dar toți, la apariția Dircei, curmară zvonul discuțiilor și al tacîmurilor pe farfurii, se iscă brusc un fel de vîrtej de tăcere în mijlocul căruia Dirce înaintă cu capul plecat. Mulți se ridicară în picioare s-o salute, ea, atunci, ridicînd și lăsîndu-și iarăși capul, trecu mai departe, urmată de Giuliano extrem de fîstîcit și însoțită cu multă ceremonie de hangiu.

— Toată lumea știe că ați sosit la Colonna, dar nu speram să avem această onoare.

A doua sală era mai mică și nu era în ea nimeni. Masa dură un timp nesfîrșit. A fost o masă melancolică, cum era și firesc.

Din sala cea mare auzeau glasurile și certurile crescînd uneori ca un vuiet de furtună. Cînd hangiul, ca să-i servească, intra pe ușa dintr-acolo, în spatele lui rafala de zbierăte năvălea încoace ca o rafală de vînt.

În timp ce așteptau cafeaua, Giuliano, oarecum nedumerit, o întrebă pe Dirce :

— Mai ai de văzut pe cineva la Colonna ?

Dirce, care era cufundată într-un fel de amorțeală, se dezmetici :

— O, nu, răspunse cu grabă, privind ceasul de pe perete, pentru orice eventualitate i-am spus Narcisei că, dacă va fi nevoie, voi rămîne aici și

mîine, dar cred că e mai bine să mă întorc azi ; este un tren care soseşte la Milano la zece.

Un răstimp nu mai găsiră nimic să-şi spună.

La un moment dat, Giuliano, privind-o, o văzu că stă cu faţa ridicată şi încordată, privirea îi era aţintită către peretele dinspre intrare. I-o urmări şi descoperi obiectul neaşteptatei atenţii a Dircei.

Era o tablă atîrnată pe perete : suprafaţa ei neagră era împărţită, cu o linie albă şi groasă, în două părţi. În susul uneia dintre ele era scris, tot cu cretă, un mare D majuscul ; în susul celeilalte un N. Atît sub D, cît şi sub N erau numere pe jumătate şterse.

Giuliano nu înţelegea, Dirce, încruntîndu-şi fruntea, încerca să reziste. Intră hangiul.

— Ce înseamnă asta ? îl întrebă Dirce arătînd tabla.

Hangiul privi, apoi, amintindu-şi brusc, păli, în timp ce aşeza înaintea lor tava şi bîlbîia :

— Socoteli, socoteli vechi, de joc, în odaia asta e mai cald şi seara vine lumea să joace cărţi, jocuri de pe-aici, fireşte, nu le ştiu bine, nu ştiu să joc nimic, stau doar să privesc ; iar ei, vedeţi, înseamnă numărul de puncte acolo, cu cretă : toate, jocuri de cărţi...

Dirce se uita ţintă la el cu o privire nimicitoare. Giuliano porunci : „Socoteala". Pe uşa din nou deschisă o clipă şi iarăşi închisă năvăli o undă de strigăte, apoi încetă brusc, în jurul Dircei care înţelesese şi a lui Giuliano care nu înţelegea nimic.

Dirce, cu un dispreţ infinit, îl lămuri :

— N-ai fost niciodată la San Siro ? N-ai văzut niciodată pe *bookmakers* ? De altfel, mie şi Norei ne-a spus în dimineaţa aceea Carmela : „la *Cocoş* fac pariuri, Dirce sau Nora ?" Acum e din nou anul de soroc, şi se fac pariuri ; vezi ? D, Dirce ; N, Nora. Mi se pare că nu eşti prea ager, Giuliano.

Reveni hangiul cu nota.

Giuliano, cum li se întîmplă timizilor, avea uneori subite impulsuri extrem de violente. Livid de furie, se repezi la om zbierînd :

— Ruşine, ruşine, sînteţi o adunătură de canibali, mai rău ca nişte asasini.

Hangiul, înspăimîntat, începu să tremure, uşa rămăsese deschisă şi uraganul de dincolo se curmă într-o bruscă tăcere uluită cînd s-a auzit glasul ridicat al acelui domn ; imediat trei-patru chipuri se arătară prin deschizătura uşii. Giuliano se întoarse într-acolo continuînd să zbiere :

— Asta sînteţi toţi, oameni fără inimă, laşi, canalii.

Se făcuse vînăt şi odată cu ultimele cuvinte se năpustise cu mîna ridicată către unul din cei de la uşă, dar se simţi dintr-o dată tras înapoi cu violenţă ; Dirce îl apucase de spate şi îl trăgea strigîndu-i :

— Nu, opreşte-te.

Glasul neaşteptat, lipsa totală de reacţie a celor atacaţi care, dimpotrivă, îl priveau respectuoşi şi surprinşi, îl dezmeticiră pe loc. Se întoarse ruşinat către Dirce, murmurînd :

— Ai dreptate, iartă-mă... şi rosti încă vreo cîteva cuvinte incoerente.

Hangiul, cu ochii holbaţi, îşi cerea şi el iertare cu braţele larg deschise, cu nota de plată într-o mînă şi cu şervetul în cealaltă.

Cuprins de o ruşine de moarte, Giuliano se lăsă să cadă, cu faţa în palme, pe un scaun ; Dirce, trăgîndu-se îndărăt, se pomeni lîngă fereastră, se întoarse, străbătută de un fior şi rămase inertă, cu ochii aţintiţi departe în văzduhul neîndurat. Lumea din prag se retrase în vîrful picioarelor făcîndu-i hangiului semne să-i urmeze. Peste toate se aşternuse un fel de gol, o pauză încordată. Trecuseră desigur multe minute şi Dirce, copleşită de tristeţea priveliştii şi a clipei, era gata să-şi sprijine fruntea de geam şi poate să plîngă ; dar un foşnet uşor, lîngă ea, o făcu să se întoarcă.

Văzu o femeie palidă cu o basma neagră pe cap, legată sub bărbie.

Femeia aceasta puse o mînă pe braţul Dircei, spunînd :

— Domnişoară, am cunoscut-o pe bunica dumneavoastră, şi pe tatăl dumneavoastră şi pe doamna Vittoria, care au murit, cum o să murim cu toţii cîndva, mai devreme sau mai tîrziu. Băiatul meu a murit în război, a murit cum se cuvine, din cîte se spune. Îmi amintesc de vremea cînd vă jucaţi cu Nora, fetiţe, în grădină. Veniţi cu mine şi spuneţi domnului acesta să vină în urma noastră şi să nu se mai ruşineze, pentru că n-a făcut nimic de care să-i fie ruşine.

Dircei i se umplu inima de un val de recunoştinţă. Femeia porni înainte. Dirce porni în urma

ei ; trecînd pe lîngă Giuliano, îl atinse uşor pe umăr şi cînd el înălţă capul, privind-o întrebător, ea îi spuse blînd „vino" şi o ajunse pe femeie, care aştepta dincolo de prag. Dincolo de prag nu mai era nimeni în afară de hangiu, care se pierdea în plecăciuni. Giuliano se ferea să-l privească în ochi. Împreună cu cele două femei străbătu sala lungă şi goală ; Dirce, ca să meargă, se sprijinea pe umărul acelei firave femei ca de un reazem divin.

Lumina rece a străzii o izbi ca un miracol. Se uită în jur apoi se întoarse s-o salute pe femeie, dar aceasta dispăruse. Îşi aşeză braţul pe al lui Giuliano şi porniră, cît mai încet cu putinţă, ocolind cît mai mult.

Se simţeau singuri, întorcîndu-se de la locul unei fapte ridicole, iremediabil mediocri în mijlocul unui spaţiu zadarnic.

Dar sentimentul că sînt singuri în lume nu-i apropia unul de altul. Aerul începea să se facă tulbure, era cu fiecare pas mai ostil. După ce au ajuns la gară au continuat să se plimbe în sus şi în jos pe peron pînă cînd trenul, sosind şi plecînd imediat, i-a cules de acolo. În tren, Dirce se întinse cu faţa în sus, îi ceru să stingă lumina, şi, cu ochii larg deschişi în întuneric, rămase nemişcată tot timpul călătoriei, ca şi cînd ar fi dormit.

Cînd au sosit în strada Vivaio au văzut ferestrele salonului luminate şi Dirce îşi dădu seama că a uitat cheia de la poartă. Giuliano începu să fluiere şi să strige „Narcisa" şi chiar Dirce era pe punctul s-o cheme cînd Narcisa apăru brusc.

— Aruncă-mi cheia, strigă Dirce.
Narcisa răspunse :
— Îndată, vino ! şi se retrase ; apoi după mai puţin de un minut apăru din nou şi le aruncă un mic pachet.
Între timp la o altă fereastră apăru Zelinda, agitată şi ea şi strigînd „veniţi !" Giuliano se aplecă să ridice cheia. Glasul Zelindei şi sunetul pacheţelului pe pavaj umpluse, timp de două clipe, tot întunericul nopţii.
Dirce luă cheia din mîinile lui Giuliano şi îl expedie în grabă :
— Du-te acasă, mulţumesc pentru tot, pe mîine.
O cuprinsese deodată o nelinişte ciudată, deschise grăbită poarta şi se aruncă în ascensor ; ajunsă sus le găsi pe Narcisa şi pe Zelinda fremătînd de nerăbdare pe palier şi imediat Narcisa, cu glas coborît şi animat, îi spuse :
— Repede, intră, a sosit Nora.
Dirce scoase un strigăt şi se repezi în camera Norei ; Nora era în pat şi, deşteptîndu-se la strigătul Dircei, îi întinse braţele ; în braţele Norei, Dirce izbucni în sfîrşit într-un lung plîns fără reţinere, care părea că n-o să se mai sfîrşească niciodată.
Nora sosise cu o oră înainte şi, pierită de oboseală, simţise nevoia să se culce şi adormise imediat ; Narcisa şi Zelinda petrecuseră ceasul acela aşteptînd neliniştite întoarcerea Dircei. Acum, în timp ce Dirce şi Nora plîngeau una în braţele alteia, se retraseră cu discreţie şi închiseră uşa.

— Povesteşte-mi, Nora.
Nora răspunse doar atît, într-o suflare :
— Dario m-a părăsit. Şi acum m-am întors. La început mi-a fost ruşine.
La urechile Dircei răsunară, ca un ecou, nişte vorbe spuse, dintr-o infinită depărtare, de un glas : „... şi să nu se ruşineze, pentru că n-a făcut nimic de care să-i fie ruşine". De ce nu e aici mama firavă a fiului mort în război, mort cum se cuvine ? (Doar îi vorbise acum cîteva ore.)
— Povesteşte-mi tot, Nora.
Nora clătina mîhnită din cap. Dirce înţelese că deocamdată nu poate spune mai mult. Ar fi dorit ca Nora să povestească, să spună tot ce-o chinuie ; ar fi ajutat-o să-l blesteme pe cel care-o trădase. Văzînd că Nora tace, crezu că e bine să vorbească ea, să judece, să ierte, să acuze, să mîngîie.
Dar nu simţea în ea nimic din toate acestea, adîncul sufletului îi era prea cotropit. Tăcînd, îşi amintea : lui Giuliano i s-a părut că-l vede ; cînd ? cu trei zile în urmă. Fusese el, de bună seamă. O, dar ce-ţi mai pasă acuma dacă a fost el sau nu. Trei zile. Ultimele trei zile. Şi Dirce vedea corelaţii ciudate circulînd între faptele care se precipitaseră în jurul ei în ultimele trei zile. Giuliano îşi face declaraţia, Petronio reapare, Livio fusese viu şi a murit, abatele divaghează, colonezii stau la pîndă, acuma s-a întors Nora. Cum se leagă lucrurile între ele ? Trei zile. Oare trebuie să-i spun Norei că l-am văzut pe Petronio şi ce mi-a spus ?

Adîncul conştiinţei sale avea intuiţia vagă că ar fi fost mai curajos să nu spună nimic, să îndure singură funebra povară.

Dar cînd Dirce ajunse cu gîndul aici, Nora o întrebă :

— De ce te-ai dus la Colonna ?

Dirce se simţi prinsă asupra faptului. Ca să cîştige timp, întrebă la rîndul ei :

— Nu ţi-a spus Narcisa ?

— Mi-a spus că nu ştie.

Dircei i se păru acuma că nu mai are încotro, că trebuie să spună tot :

— Am fost la Colonna ca să stau de vorbă cu abatele Clementi.

Nora îşi întoarse capul pe pernă, spre Dirce ; îşi încruntă fruntea ca în faţa unei imagini neclare, pe care nu putea s-o desluşească bine. În aceste cinci luni chipul ei se ascuţise ; era atît de palid, încît părea că, pe albul pernei, dispare. Bîigui :

— De ce să vorbeşti cu abatele acela ?

— Pentru că acum trei zile a venit la mine, ştii cine ? Nici nu-ţi dă prin minte. După cincisprezece ani. Tu aveai pe atunci treisprezece, adu-ţi aminte. Şi nici măcar n-am mai vorbit niciodată de asta după aceea.

— Cine ? Cine ?

— A venit... Petronio.

Nora făcu ochii mari, se săltă scoţîndu-şi umerii slăbănogi de sub învelitoare ; glasul îi era găunos cînd repetă cu înspăimîntată uimire :

— Petronio.

Toată copilăria ei îi apărea acum din nou, lumina şesului, cărţile de pică şi de cupă, călugăriţele de după grilaj, căluţul şarg în grajdul acela.

— Da. Mi-a spus o lungă poveste ; ani în şir s-a căit de fapta lui urîtă, a fost în America şi, în timpul războiului, l-a cunoscut pe unchiul nostru.

— Unchi... ?

— Ştii, Livio.

Uimirea, efortul zadarnic de a-şi aminti, de a lega lucrurile între ele, o bănuială întortocheată faţă de ceea ce Dirce mai avea să-i spună, se învălmăşeau în creierul Norei, îi înăbuşeau inima. După atîta vreme, îi urcă în obraji un val de culoare aprinsă. Acum repeta gîfîind :

— Livio ? Nu ştiu, nu ştiu, spune-mi o dată Dirce, ce s-a întîmplat ?

Dirce nu-i spuse imediat, nu ştia cum.

În sfîrşit, rosti :

— Era adevărat.

Nora nu avu curajul s-o întrebe ce era adevărat, şi fără să bănuiască nimic, era chinuită de teamă.

Dirce se aplecă asupra ei şi îi luă mîinile, care erau micuţe şi palide. Şi voia să-i vorbească, păstrîndu-şi calmul, dar dintr-o dată nu se mai putu stăpîni, o spaimă nebună îi răscolea toate viscerele în timp ce cu faţa aproape lipită de a Norei, cu vocea frîntă de un hohot năvalnic, rostea repe-

zit fraze trunchiate, amestecate, silabe incoerente, ca să-i spună ;

— Era adevărat, Livio acela era fratele tatălui nostru, da, da, Livio, el e cel care a murit atunci cînd ne-a fost nouă frică, există hîrtia scrisă de un căpitan, căci a murit în anul acela, Nora, în război, imediat, mort în anul o mie nouă sute cincisprezece, cum a spus abatele, în locul nostru, cinci ani după mama ; totul era adevărat, cinci ani, cinci ani, cinci ani, Nora.

Spunînd așa, îi lăsă mîinile, se ridică în picioare și se îndepărtă cu violență.

Nora, prinsă în naufragiul vorbelor Dircei, simți întîi că se scufundă, își agită brațele în fața obrazului, bîjbîind ; apoi, cînd vîrtejul se potoli, începu să înțeleagă și să se înspăimînte că înțelege, auzi limpede glasul Carmelei și într-o albă întindere de iarnă văzu marmura de pe mormîntul Vittoriei.

Nici Dirce, nici Nora nu se gîndeau acum una la alta, fiecare se zbătea să găsească în propria ei spaimă, ca într-un mîl care înghite, un punct de sprijin și, negăsindu-l, simțea că amorțește în ea orice zbatere, se lăsa să se ducă în jos fără scăpare într-o resemnată cădere infinită. Așa coboară generațiile în varnița timpului.

Se auzi o bătaie ușoară în ușă. Dirce dădu fuga și, fără să deschidă, întrebă :

— Ce vrei ?

Vocea Narcisei răspunse :

— N-ai cinat, ți-am pus acolo...

— Du-te să te culci, o întrerupse Dirce.

Pașii Narcisei se îndepărtară, supuși.

Nora nu observase nimic, sta neclintită și aplecată încordat înainte, ca și cînd ar fi fost gata să se repeadă asupra unei idei care se înfiripa sub ochii ei.

Apoi chipul ei se destinse și, cu glas stins, cu privirea departe, spuse :

— Era mai bine dacă aș fi făcut ce-am vrut să fac atunci.

Dirce rămăsese în picioare în mijlocul odăii. O privi bănuitor :

— Ce să faci ? Cînd ?

— În ziua de douăzeci și nouă octombrie. Cînd m-a părăsit Dario.

Dirce dădu un strigăt, apropiindu-se :

— De atîta vreme ? De ce nu te-ai întors imediat ? De ce nu mi-ai scris ? Unde ai fost în toată vremea asta ? Ce-ai făcut ?

— Ți-am spus, Dirce, mi-era rușine. Am stat mereu singură, plîngînd, apoi n-am mai putut rezista dorinței de a mă întoarce. Mi se părea că aici voi găsi... dar uite că... vezi, nu știu să mai spun, vezi că dacă făceam ce-am vrut să fac... Și își ascunse fața în mîini.

Dirce simți că urcă în ea un foc, întrebă întunecată :

— Ce anume ?

— Voiam să mă omor.

O sudoare înghețată îmbrobonă fața și fruntea Dircei. Imploră :

— Nu spune asta, e un sacrilegiu, dar simţea că ceva o muşcă pe dinlăuntru ; ca un cîine turbat, în inima ei rodea, scrîşnea, voia să scoată capul gîndul acela josnic care într-o dimineaţă, ieri dimineaţă, o azvîrlise, pierită de oroare, în genunchi : „dacă e adevărat că Nora a murit..." Ca să-l strivească, îşi apăsa cu mîinile pieptul, gîtul, faţa, cu unghiile îşi vrîsta obrajii cu sînge ; Nora tocmai îşi înălţa capul, văzu sîngele, exclamă :

— Ce faci ?

Atunci Dirce repetă, strigînd puternic ca să-şi audă limpede propriile cuvinte :

— Nu spune asta, e un sacrilegiu, e crima cea mai oribilă, taci.

— Crima cea mai oribilă ? Nu. Ştii cum m-a părăsit ? Aşa. Nu fusese între noi nici un cuvînt care să nu fie de dragoste. Eu n-am văzut că e sătul de mine. Trăiam ca într-un vis, nu eram în stare să văd. Iar el nu m-a pregătit. Dacă mi-ar fi spus că vrea să plece, n-aş fi insistat. Într-o dimineaţă a ieşit înainte ca eu să fiu gata. Credeam că are să se întoarcă imediat, că s-a dus să-mi cumpere flori. Dar nu s-a întors. După o vreme m-am neliniştit, mi-era frică să nu fi păţit ceva ; mi s-a adus un bilet unde spunea doar atît : *Iartă-mă, Nora, că nu mă întorc şi că plec. Rămas bun.* Nu aveam nici un mijloc să-l caut. Şi de ce să-l caut dacă nu mă mai iubea ? Dar de ce, de ce nu mă mai iubea Dario ? Vezi că nu era

o crimă dacă mă omoram. Acum aş fi moartă, aş fi în pace, aş fi poate...

Nu ştiu ce mai voia să spună biata Nora ; pînă atunci vorbise cu ochii plecaţi, de marea ruşine a celor ce spunea : aici însă viziunea fugară a unui cer o făcu să ridice privirea ; şi, brusc, încremeni, văzînd înfăţişarea îngrozitor de alterată a Dircei, iarăşi dungile acelea pe faţă, şi, mai fioroase decît sîngele, gura şi ochii supţi de o fero-citate nemăsurată. Văzîndu-se surprinsă cu expresia aceea de ură, Dirce nu se mai reţinu, porni, cu glas ascuţit, să latre :

— De ce nu te-ai omorît ? Trebuia să te omori, pe tine şi ruşinea ta ; mai ai încă timp, pe tine şi ruşinea ta !

Înspăimîntată, Nora se ridică să se uite cu ochii mari la nebunia aceea, îşi întindea braţele cu palmele deschise în sus, pentru a îndepărta imaginea blestemată. Dirce se dădu îndărăt pînă dădu cu spatele de perete ; izbindu-se, tresări, un freamăt o străbătu din cap pînă în picioare.

Cîteva clipe în odaie tăcerea a fost atît de adîncă încît păreau că nici nu respiră. Apoi Dirce începu încet-încet să gîfîie, în timp ce Nora, cu ochii rătăciţi, îşi împreuna mîinile şi părea o fetiţă.

Şi gîfîind din ce în ce mai puternic, Dirce părea acum că se surpă lent sub apăsarea unei mîini nevăzute ; iar Nora înţelegea tot şi fu cuprinsă de o mîhnire nesfîrşită şi-i spuse, cu blîndeţe :

— Dirce, privește...

Spunînd așa, dădu la o parte învelitoarea și alunecă pe jumătate din pat, apoi toată, în picioare, doar sprijinindu-se ușor de marginea patului.

— Privește, Dirce.

Trecîndu-și lin o mînă peste cămașa ușoară, își mîngîia pîntecele și își pleca ochii spre el:

— Privește.

Dirce înălță ochii.

Încet, făptura ei se înălța. Chipul Dircei se netezea. Întinse de departe brațele:

— O, Nora, Nora...

Alergă pînă la ea, se trînti în genunchi, îi îmbrățișă picioarele:

— Nora...

Acum plîngea, topită de o suferință tandră; șovăia; înălța către sora ei o față limpede, spălată de lacrimi:

— Nora.

Nora o ridică blînd și îi spuse:

— Vezi bine că nu mai pot să mă omor.

Dirce nu mai era în stare decît să spună iar și iar „Nora" și nu era în ea nici remușcare, nici rușine, pentru că nu mai avea nici cea mai mică amintire a gîndurilor de acum cîteva minute, atît era de copleșită de emoția aceea care îneca în ea pînă și sinistra spaimă lugubră care de trei zile îi devasta viața.

— Nora...

— Cînd m-a părăsit, nu știam încă. Îndată ce mi-am dat seama, n-am mai putut, înțelegi?

Dirce putu, în sfîrșit, să spună și altceva:

— Nu te mai obosi acuma, întoarce-te în pat.

— Vino și tu, să dormim împreună în noaptea asta.

— Da, ca la Coronata, îți mai aduci aminte? Cînd aveam încă odaia noastră la parter.

— Și de atîtea ori în scorburile copacilor.

— Știi că e aproape dimineață, Nora?

— Stinge lumina... mi-e somn... mîine îți povestesc... atîtea... atîtea.

Adormiră fără amintiri, inocente.

O vreme în jurul Dircei și al Norei timpul a fost plin de lumină. Gîndul la copil, care creștea în Nora și se făcea simțit, le ținu ocupate pe cele două surori toate lunile care urmară. Imaginea aceea alungase orice spaimă. Dirce și Nora vorbeau adesea de copil și erau nerăbdătoare să-l vadă.

— Dacă e băiat, spunea Dirce, trebuie să-mi faci plăcerea de a-l boteza Fausto.

Nimeni n-a știut niciodată de ce ținea la numele acesta. Pînă la urmă Nora nu se mai împotrivi să povestească scurtele zile ale fericirii ei pierdute. Atunci Dirce fu antrenată să-i povestească despre dragostea lui Giuliano și să descrie mai în amănunt călătoria lor la Colonna, ceea ce readuse pe primul plan obsesia care luase ființă din desfătările esoterice ale abatelui Clementi. Dirce și Nora se întrebară uimite de ce nu se mai

gîndeau la asta, de ce nu mai credeau în asta: se întrebau chiar cum de crezuseră și se gîndiseră atîta. Nora intră și ea pe calea raționamentelor subtile și găsi explicația:

— Tot meritul e al lui Fausto (dar dacă vine o fetiță?), tot meritul e al lui Fausto; abatele nu greșise, văzuse foarte bine cum stau lucrurile, legea exista, condamnarea exista; dar Fausto a zădărnicit-o, și să vă explic de ce. Într-adevăr, Nora își aduce bine aminte, mai limpede ca Dirce, scena cu Bătrîna și cuvintele ei. Bătrîna a spus: „Nu trebuie să se mai nască nici unul, familia se isprăvește aici"; ba și strigase „astea de colo, cînd vor fi mari, nu trebuie să facă copii". Și eu îmi aduc foarte bine aminte, adăugă Nora, de clipa în care, văzînd că vorbește tocmai de noi, mi-a fost așa de frică încît tu, ca să mă potolești, din cînd în cînd mă îmbrînceai pe pat.

Și atunci rîdeau, lucru cu adevărat nepotrivit în fața unei atît de maiestuoase amintiri.

— Așadar, continua Nora, ea lua în considerare familia noastră așa cum era ea atunci, o familie care nu mai trebuia să sporească. Și împotriva acelei familii de atunci, da, condamnarea exista; dar dacă familia crește, totul se face praf.

— Se face praf, se face praf! strigară ele într-un glas.

De aici, Nora ajunse la altă concluzie:

— Acuma înțeleg de ce a plecat Dario. Trebuia să plece. Rostul lui nu era să rămînă lîngă

mine toată viața, era doar să-l aducă în lume pe Fausto, și gata.

Din clipa aceea Nora nu se mai gîndi cu durere nici măcar la faptul că Dario o trădase.

Tezele Norei erau de o natură care ar fi putut satisface chiar pe abatele Clementi, dacă le-ar fi cunoscut. În mintea surorilor se născu ideea unei călătorii de cîteva zile la Colonna.

— Cînd o să fie și copilul, firește.

— Și o să-l arătăm colonezilor.

— Și o să-l luăm cu noi și pe Giuliano.

Căci Giuliano venea din cînd în cînd să asiste la confecționarea trusoului lui Fausto. Cînd a adus din nou vorba despre intențiile lui, Dirce a amînat orice discuție după nașterea lui Fausto:

— Acuma nu avem mintea la altceva, o să vedem atunci.

În acest punct, Nora îi făcea lui Giuliano mari semne de complicitate ca să-i dea să înțeleagă că la momentul potrivit o să-i pledeze cauza în fața Dircei. Narcisa nu-și mai vedea capul de treabă. Din cînd în cînd îi acordau cîte o mică ședință la masa rotitoare. În alte seri jucau cărți. În mare, lucrurile ajunseseră din nou cum fuseseră cu un an în urmă, dar într-o atmosferă mai ușoară, cu mai multă voioșie și, în plus, cu Fausto acela care devenea din zi în zi mai violent din dorința de a vedea lumea.

Fausto veni pe lume în zece iulie: în zodia Racului, care acordă celor ce se nasc în ea o

viață de călătorii și aventuri ; sub protecția rubinului, care dă uitarea necazurilor de dragoste.

Dar lui Fausto nu i-a fost dat să străbată lumea, nici să îndure suferințele iubirii, pentru că douăzeci și șase de zile după ce se născuse îi adusese Norei atîta bucurie, încît Dumnezeu, foarte zgîrcit, spuse „ajunge" ; și pruncul, lovit de o febră iute și mînioasă, muri în cîteva ceasuri.

Moartea lui Fausto avu loc în seara de cinci august a anului o mie nouă sute douăzeci.

VII

NORA

Dirce și Nora nu pot petrece cinci ani privindu-se în ochi și gîndindu-se la crîncena scadență, natura omenească nu e făcută să poată îndura asta. Totuși Dirce și Nora nu pot trăi departe una de alta, și explicația acestui lucru îmi scapă. Poate li se pare că au de luptat cu un dușman comun, nu se pot resemna să priceapă că împotriva acelui dușman nu există luptă.

E atît de mare în cei vii nevoia de a trăi, încît în casa celor două osîndite reîncepu un fel de viață normală. A trăi normal înseamnă nenumărate lucruri lipsite de interes și în aparență lipsite de motiv, timpul țesut dintr-o serie indefinită de acte mediocre. Și de aceea narațiunea aceasta, care ar fi vrut să urmărească liniile mari ale acestei sumbre drame, se găsește o dată mai mult în situația de a nu avea firul unui curent în voia căruia să se lase și este silită să bată din vîsle în vălmășagul de întîmplări care rătăcește încoace și încolo pe fața mlaștinii.

Moartea copilului a fost pentru inima Norei o lovitură atît de feroce încît în marele ei plîns s-au înecat toate ; a plîns așa, fără sfîrșit, zile și luni, pierdută într-o deplină uitare, nemaidorind decît să fie moartă. Și Dirce suferi mult, dar mama era Nora, nu ea.

Giuliano venea des să-şi vadă prietenele.

Nu dădu nici un semn că e conştient de concluziile ineluctabile ale acelei morţi la termenul exact, în anul douăzeci — a patra moarte la al patrulea soroc. Despre legea de fier, care nouă ne stă înfiptă în creier ca o obsesie, nu vorbi nimeni. Poate ea era de asemenea prezentă în ei şi obsedantă, dar, din pricini diferite, toţi tăceau: Dirce din apărare personală, Narcisa pentru că nu cuteza, Nora pentru că în noua ei durere uitase într-adevăr, Giuliano din afectuoasă discreţie.

Pentru că îşi impusese să nu vorbească despre asta, el nu mai putea aduce vorba despre gîndul lui cinstit că nu e cu putinţă să altoieşti o ramură nouă pe un trunchi atît de damnat. Şi-l declarase atunci cînd Dirce îi revelase condamnarea; acuma Dirce nu mai vorbi despre asta nici măcar la moartea copilului, şi astfel Giuliano ajunsese prizonierul propriei sale discreţii şi trebuia să-i accepte toate consecinţele.

Dirce însă, spre mirarea şi necazul Narcisei, nu avea nici o grabă. Într-o zi, apropiindu-se de ea, lîngă o fereastră, la căderea serii, Giuliano îi luă o mînă şi-i spuse:

— Dirce, trebuie să reluăm o discuţie foarte importantă.

Ea îl întrerupse:

— Da, cînd aerul n-o să ne mai apese atît de greu, Giuliano, şi privi împrejur, oftă, îşi trăsese cu grabă mîna dintr-a lui.

El se arătă de acord:

— Ai dreptate, spuse, plecîndu-şi capul. Nu întrebă după ce semne trebuia să se ia cineva ca să-şi dea seama că aerul se limpezise îndeajuns.

Fireşte, spre sfîrşitul acelui an, la mai puţin de cinci luni de la moartea lui Fausto, aerul era încă plin de suferinţă; de aceea Giuliano nu-şi aminti (se prefăcea) că e o vreme de veselie obştească şi se duse să le viziteze în trei ianuarie. Dar în ziua aceea n-au vorbit de altceva decît de sărbătorile la care renunţaseră şi a fost mai rău decît dacă le-ar fi celebrat.

— Cînd eram mici, povestea Nora, în această vreme a anului ne certam de fiecare dată, pentru că Dircei îi era mai dragă Ieslea şi mie pomul de Crăciun. Cînd a început să vină pe la noi Maurizio, la început a ţinut şi el cu pomul şi eu nu-mi mai încăpeam în piele de bucurie; dar în anul următor a trecut de partea Ieslei; şi se schimba în fiecare an, într-un an da, în celălalt nu, şi asta ne făcea să rîdem mult.

— După moartea tatii, adăugă Dirce, n-am mai sărbătorit Crăciunul şi Anul Nou la Coronata, ci în fiecare an la familia Della Volpe. Mama nu avea răbdare să aranjeze lumînările şi beteala; tata avea răbdare, dar nu găsea nimic nou de adăugat nici la pom, nici la Iesle; Maurizio era de bună seamă cel mai priceput dintre toţi.

Pe Nora o trecu un lung fior.

— Ce ai, Nora?

— Nimic. Mi-ai adus aminte deodată că primul an cînd n-am mai făcut Anul Nou la Della Volpe a fost tocmai de data aceea cînd, tocmai aproape de miezul nopţii, a murit mama, cu cozonacul pe pat.

La vorbele acestea, Dirce se răsuci toată de rana amintirii, ridică un braţ, aşeză aproape frenetic o mînă pe umărul lui Giuliano ; dar cum i se întîmpla întotdeauna cînd îl atingea, se retrase imediat.

— De data aceea, spuse, sărbătoarea cea mare a celorlalţi a fost pentru noi aniversarea cea mai tristă. Şi anul trecut, Nora ? Nu-ţi poţi închipui, cînd ţi-am primit telegrama... Şi cînd te gîndeşti că tu erai deja singură, părăsită !

Nora păli, şi reluă :

— O, a mai fost o noapte urîtă, aproape ca aceea cînd a murit mama : noaptea de la Coronata, în al cincilea an...

— Ajunge, ajunge ! strigă exasperată Narcisa.

— Adevărat, ajunge, repetă Giuliano.

Vedeau înfioraţi că-i înconjoară de pretutindeni ceea ce voiau să alunge. Narcisa încheie discuţia cu o consideraţie generală :

— Tocmai datorită aniversărilor trece timpul atît de repede, dar oamenii, dimpotrivă, au pentru ele o adevărată pasiune.

E atît de adevărat că bărbaţii şi femeile au pentru aniversări o adevărată pasiune, încît într-o seară de iunie Dirce anunţă :

— Mîine împlinesc treizeci de ani.

Dăduse această veste pe un ton de cinică sfidare. Narcisa o privi cu invidie. Nora suspină, şi era undeva foarte departe. Giuliano, plecînd, spusese :

— Aşadar, pe mîine.

În noaptea aceea Dirce se gîndi mult la salutul lui Giuliano. Deci mîine are să vină. După mai mult de un ceas de du-te-vino al gîndului, hotărî ca în ziua următoare să îl facă pe Giuliano s-o sărute şi apoi vor pune la cale să se căsătorească fără întîrziere. În întuneric făcea în minte nebuneşti adunări şi scăderi de numere „mama a murit la treizeci şi opt de ani, eu împlinesc treizeci, în douăzeci şi unu plus opt, în douăzeci şi nouă, din douăzeci şi cinci pînă în douăzeci şi nouă face... dar nu, asta nu înseamnă nimic, de acum pînă în douăzeci şi cinci, asta contează, sînt patru ; patru ani dacă ne căsătorim anul acesta ; încă puţin mai încolo, trei ani... dar nu e nici un motiv să mai aşteptăm, deci patru... Ce fac femeile cînd vor să fie sărutate ?“ Încerca să-şi amintească vreo scenă văzută la cinema. „Dac-aş putea-o întreba pe Nora ! Dar femeii trebuie să-i fie uşor, are grijă el, femeia stă locului, de bună seamă, nu are nimic de făcut.“ În întuneric îşi trecea mîna peste gură, ca pentru a şterge imaginara sărutare. „Ce invenţie stupidă. Răbdare. Şi apoi, dacă Giuliano pune din nou pe tapet frumoasa lui teorie dacă avem sau nu avem dreptul etc., altul : fac şi eu ca în romanul acela, cum îi zice ? unde se spune : «ea îi închise

gura cu o sărutare...» Altul? Nu, nu, ajunge unul, îi închid eu gura cu o mînă."

Chiar și gîndul acesta, mîna ei pe gura lui, îi repugna: îi trebui așadar o putere imensă, a doua zi, ca să se sprijine corect pe pieptul lui Giuliano, lăsîndu-și puțin capul cu fața în sus și cu ochii închiși. Atunci Giuliano se aplecă și o sărută pe buze pe Dirce, care stătea țeapănă ca pe cruce. Dintr-o dată o străbătu prin tot trupul un tremur puternic, se trase brusc și plecă în goană, fără să se uite înapoi, dădu fuga să se închidă în cameră la ea. Cine știe cum a interpretat Giuliano freamătul acela puternic și fuga aceea. Ea, cum ajunse în cameră, deschise fereastra, se privi în oglindă, extrem de palidă, abia mai putea respira, apoi începu să-și clătească gura, să-și spele fața, să și-o șteargă, s-o frece, în sfîrșit se trînti răsuflînd greu pe pat, sigură, sigură acum, fără să mai fie cu putință vreo speranță, că n-o să poată niciodată săruta un bărbat, să-și biruie dezgustul, să aibă un copil, mulți copii. Gîfîia și nu izbutea să-și plîngă de milă; și în starea aceasta izbucni un strigăt neașteptat al conștiinței, că s-a gîndit la un lucru atît de cumplit, că a vrut să aibă copii ca să moară în locul ei.

Nora și Narcisa, întorcîndu-se împreună acasă, l-au găsit pe Giuliano părăsit în mijlocul arhipelagului.

— Și Dirce? întrebă Nora.

El răspunse livid:

— Dincolo.

Nora se pregătea să se așeze, dar Giuliano adăugă:

— De un ceas.

Nora sări în picioare întrebînd:

— Și ce face?

Giuliano răspunse dramatic:

— Nu știu.

Nora, gata să ceară lămuriri, își schimbă iute gîndul și dădu fuga pînă în camera Dircei, bătu ușor, încercă să deschidă, dar ușa era încuiată pe dinăuntru, bătu din nou, se întoarse dincoace tulburată. Narcisa spuse.

— Ai bătut prea încet, poate doarme, știi că de multe ori stă cu capul sub pernă.

— Doarme! exclamă Giuliano cu un zîmbet amar.

Cele două femei se duseră dincolo, ciocăniră mai tare; văzînd că Dirce nu răspunde, scoaseră un țipăt și erau gata să se repeadă în ușă, dar auziră mișcare înlăuntru; cheia întorcîndu-se în broască; apoi, prin ușa abia crăpată, se arătă Dirce, spunînd cu glas pierit:

— Ce vreți?

— O, Dirce, ne-am speriat...

— V-ați speriat de ce? Că am murit? Nu știți că nu pot muri decît peste patru ani?... Numai dacă...

Rîse cu un rîs rău, apoi se întunecă și isprăvi spunînd:

— Lăsați-mă în pace.

Trînti cu putere uşa la loc. Celelalte două se înapoiară palide, consternate, la Giuliano, care spuse imediat :

— Am auzit. Cu bine.

— Cînd mai vii ?

— Niciodată.

Plecă într-adevăr, cu fermitate.

Nora şi Narcisa se priviră. Pe Giuliano îl uitaseră ; nu rămăsese viu în aer în preajma lor, ca un ecou, decît glasul care spusese : „peste patru ani... numai dacă..."

Nora nu se mai gîndise la asta de loc. De zece luni Nora nu mai era decît o mamă care şi-a pierdut copilul, un copil numai al ei, fără tată, şi atunci maternitatea e cu adevărat eroică şi umple de o nobilă putere viaţa unei femei ; de aceea e mai groaznic rolul în care se prăbuşeşte mama care, pierzîndu-şi copilul, îl pierde doar ea. Astfel Nora trăise douăzeci şi şase de zile în slavă şi apoi se văzuse împrejmuită de beznă. Nora, care aşteptîndu-l pe Fausto, îi spunea Dircei „iată că el ne salvează, născîndu-se", încă nu se gîndise că, de fapt, el le salvase murind.

Acum se uita pierdută la Narcisa ; pentru întîia oară îşi dădu seama de rolul precis pe care îl jucase Fausto şi urî cu putere viaţa, cum n-o urîse atunci cînd fusese părăsită de dragostea ei. Se gîndi repede că trebuie să moară ca să-i mai dea cîţiva ani Dircei, căreia îi place atît de mult să fie vie.

Intenţia aceasta aduse înapoi în Nora puţin sînge, renăscu o lumină înlăuntru bietului ei suflet făcut să meargă în plină lumină de soare şi pe care lucrurile îl ţineau în negură grea.

Nodul dureros al acestei zile, care fusese a treizecea aniversare a Dircei, se dezlegă de la sine fără efort, păru că se desface în chip firesc o dată cu trecerea zilei. Ziua următoare le găsi în aparenţă cum fuseseră cu cîţiva ani în urmă. Dirce redevenise Dirce de fiecare zi, Nora se smulsese din vîltoarea de plîns care de zece luni o despărţise de orice lucru din lumea aceasta.

Nora era încă slăbită. De atunci încolo Dirce se dedică, cu insistenţă maternă, refacerii ei, o îngrijea ca pe o convalescentă, o hrănea ca pe un copil ; în scurtă vreme, trupul Norei, pe care durerea îl abătuse atîta, începu să strălucească iarăşi. Iarna care veni o găsi în plină frumuseţe. Începu să vină din nou lume la ele, chiar Giuliano îşi uită pînă la urmă supărarea şi reîncepu să le frecventeze, dar nu se mai vorbea de lucruri importante, se duceau la plimbare sau la spectacole teatrale ori sportive, întotdeauna în grupuri mai mult sau mai puţin altele. Dirce şi Nora se găsiră în fond coborîte iarăşi în rîul pe care anii de neant se scurg în goană ; par că nu-şi mai amintesc, Dirce şi Nora, că au trăit ceasuri a căror cruzime le face să dureze un timp nesfîrşit, un timp de plumb.

Nu e adevărat că au uitat. Îşi aminteşte Nora. Îşi aminteşte Dirce.

Dar unui osîndit o amînare de o zi i se pare lungă. Dirce și Nora au înaintea lor patru, trei, doi ani, care o dată trecuți sînt nimic și care, cît încă n-au trecut, par plini de posibilități fără sfîrșit. Și de aceea își îngăduie ele să se lase duse de apă, să nu-și facă gînduri. Ce depărtat e acum, în acești ani scurți și goi, timpul plin în care îl așteptau pe Fausto.

În epoca aceea un costum de baie nu putea trece drept ceva important. Astăzi poate fi însă. Subiectul costumului de baie ocupă un loc important în preajma verii lui 1923, pe care fetele hotărîseră s-o petreacă la mare, unde nu mai fuseseră de mai mulți ani.

Au început să se ocupe de asta încă din primele zile de iunie, aproape cu două luni înainte de plecarea lor pe Riviera. Se uitară într-o mulțime de jurnale de modă, consultară croitorese eminente. Dintre ele două, Dirce se arăta a fi cea mai pasionată, Nora surîdea de acest avînt. Pe vremea aceea costumul de baie mai avea încă o fustiță, care se scurta an de an. Dirce puse să i se facă un costum de lînă albastru-închis și pentru Nora unul de lînă roșu-aprins ; se ocupa de al Norei mult mai mult decît de al ei ; Dirce și Nora păreau să fie mamă și fiică. Nora o lua în rîs :

— Ce aere îți dai ; și n-ai la urma urmei decît un an și cinci luni mai mult decît mine.

Costumului său propriu, Dirce îi dădu o anume austeritate, pentru al Norei sugera cele mai mari îndrăzneli :

— Eu, vezi, am picioarele prea slabe ; tu însă ești acuma cum trebuie, îți șade bine așa scurt ; și chiar restul ăsta de mînecă îl poți desființa complet.

Costumele fură gata cu cincisprezece zile înainte de plecare. Dirce era nerăbdătoare ca pe vremea cînd era fetiță, în primul an cînd urmau să se ducă la școala elvețiencelor.

— O să ne facem multe cunoștințe interesante, spunea.

Și Nora :

— Ce mondenă te-ai făcut !

Dirce părea din nou fetiță, din cînd în cînd îi venea chef ca Nora să-și încerce costumul. Astfel, într-o zi în care Nora și-l pusese și sta în camera ei, privindu-se în oglindă, și cealaltă îi spunea : „o să-i înnebunești pe toți", auziră sunînd la intrare ; Dirce se duse fuga să vadă cine e, iar Zelinda deschisese deja ; era medicul acela tînăr, prieten cu Giuliano, și pe care cititorul de bună seamă nu și-l mai amintește. Dirce îi spuse imediat :

— Du-te dincolo, vin și eu îndată. Îl împinse la Nora și îi lăsă.

Tînărul fu foarte mirat s-o găsească pe fată așa, cu fustița scurtă și cu brațele ridicate ; Nora, de surpriză, fu gata să se sperie. Dirce nu mai sosea ; în curînd doctorul se duse el s-o caute, rîzînd :

— Nora mi-a dat o palmă.

Dirce răspunse :

— Nu-i da importanță, dar i se întunecase chipul.

În astfel de lucruri, Dirce era cu adevărat grosolană și neghioabă (cum fusese și atunci cînd, pentru întîia și ultima oară, se lăsase sărutată). Cu alt prilej purtarea ei a fost și mai respingătoare.

Era spre sfîrșitul iernii următoare (sezonul balnear fusese pentru Dirce o dezamăgire). Dirce, Nora, încă o fată pe care o cunoscuseră pe Riviera, medicul și un tînăr napolitan se duseseră împreună la teatru și apoi la dans. După cîteva ceasuri ceilalți plecară, rămaseră numai Dirce, Nora și tînărul acesta. Nora, încălzită, se duse în vestiar să se aranjeze, Dirce profită de momentul acela ca să-i spună grăbit napolitanului.

— Mi-e somn, iau un taxi și mă duc acasă : dar Nora se amuză atîta, nu vreau s-o duc, ți-o încredințez, cînd o să obosească, o să o conduci acasă ; ajut-o să se distreze, biata Nora.

Și îi părăsi.

Era aproape patru cînd Nora îi declară partenerului ei :

— Nu mai pot, condu-mă acasă.

Ajunși acasă, spuse :

— O, trebuie să strigi, cheia era la Dirce.

Privind în sus, începură să strige, cum făcuse Dirce de data aceea cînd fusese la Colonna ; dar atunci celelalte erau treze pentru că sosise Nora, acum însă nu se arăta nimeni. Ce să facă ? Nora spuse :

— Narcisa și Zelinda dorm în cealaltă parte a casei, dar Dirce ar trebui să audă, fereastra ei e cea de colo, prima.

— Aceea ? întrebă tînărul cu mare mirare. Bine, dar era luminată, s-a stins de cum am început să strigăm.

— Imposibil, trebuie să fi fost alta.

Mai strigară, apoi renunțară ; Norei îi trecu somnul, dar se simțea foarte neliniștită.

— Vino să dormi la mine, îi propuse napolitanul, luîndu-i brațul.

— Ai înnebunit ! răspunse Nora, trăgîndu-se. Însoțește-mă pînă la un hotel.

— Cu dragă inimă. Ai o legitimație ?

— Dumnezeule, nu.

— Atunci e inutil.

Nora privi în pămînt, apoi murmură :

— Hai să mergem la lăptăria aceea de lîngă gară, să bem un lapte cald.

— Grozave gusturi, spuse el, totuși o luară într-acolo ; Nora era foarte sumbră, băiatul nu cuteză nici măcar să-i ofere brațul. Trecea un taxi și el, întorcîndu-se către Nora, o întrebă : Să-l chem ?

— Nu, răspunse ea ferm.

— Bine, cum vrei.

Acum mergeau, la oarecare distanță unul de altul, fără să vorbească. Erau disperatele clipe de gheață care preced zorile.

Sosiră la lăptărie obosiți și, din motive deosebite, iritați. El era supărat pe Nora, Nora pe Dirce. Lumina electrică bătea nudă pe metalul tăvilor. După ce-și băură laptele, se priviră, și acuma Nora îi zîmbi cu blîndețe, spunîndu-i :

— Te rog să mă ierţi. Nu ai nici o vină.

Tînărul fu atît de bucuros de surîsul ei, de încrederea ei, că supărarea îi trecu pe loc. Ca să spună ceva, întrebă:

— La ce oră se deschide poarta locuinţei voastre?

— La şapte.

Dar îi părea rău de întrebarea asta stupidă; cum s-o facă să înţeleagă că n-o pusese din nerăbdare? Simţi că roşeşte de ruşine. Pe Nora o trecu un fior, apoi îşi sprijini ceafa de perete şi, în bătaia acelei lumini, avu curajul să închidă ochii.

Intră o blondă cu blană la gît şi se aşeză într-un colţ. Cînd tînărul îşi întoarse privirea la faţa Norei, văzu că ea, aşa nemişcată şi cu ochii închişi, îşi muşca buzele crunt şi, de efort, obrajii i se împurpuraseră. Tînărul se simţi foarte agitat, o imploră cu glas scăzut:

— Nora, spune-mi ce-i cu dumneata, şi îi luă mîna de pe marmura cenuşie, mîna ardea. Nora şi-o retrase încet şi, scuturînd din cap şi deschizînd în sfîrşit ochii, răsuflă adînc, apoi spuse cu o îndîrjire feroce:

— Nimic, să mergem.

Ieşiră, noaptea se destrăma cu greu în jurul lor, Nora mergea cu paşi grăbiţi, parcă ar fi fost urmărită. Curînd au sosit în strada Vivaio, poarta era deschisă şi în faţa ei un om cu şorţ verde mătura; se uită maliţios la Nora care îl

saluta în grabă pe tînăr şi se repezi pe poartă ca într-un abis.

Nora a fost întotdeauna foarte naivă. În povestea cu costumul de baie nu observase intenţia echivocă a Dircei. Acum însă pricepuse, şi era răvăşită de uimire, de umilinţă şi de mînie. Sună, bătu cu pumnii în uşă, o împinse de-o parte pe Zelinda care îi deschidea somnoroasă, se duse în camera ei şi rămase în picioare, sprijinită de pat, fără să-şi scoată paltonul, cu ochii privind fix în podea. Nu ştiu să spun dacă au trecut cîteva minute sau cîteva ore pînă a intrat Dirce, întrebînd cu candoare:

— Eşti aici?

Nora tresări, se repezi la ea, o apucă de braţe şi i le încleştă dureros strigînd:

— Asta voiai? O, nu, niciodată, scorpie! Asta voiai? Ca pe Fausto al meu, înţelegi aşadar că tu l-ai făcut să moară, ticăloaso! şi o împingea zgîlţîind-o.

Dirce era aproape la pămînt şi încerca, tîrîş, să scape de violenţa aceea; la uşă, Nora o azvîrli afară ca pe un obiect.

Se încuie înlăuntru; auzea dincolo paşi şi voci agitate care se stinseră curînd. Vreun ceas, se agită ca nebună prin cameră, ca şi cînd Fausto i-ar fi murit atunci, apoi se întinse inertă la pămînt cu ochii larg deschişi, şi gîndindu-se că dacă s-ar fi sinucis cînd s-a născut Fausto, el ar fi acuma viu, şi alte lucruri smintite.

Pînă la urmă inerţia tuturor acelor închipuiri o birui ; nu mai simţea durere şi o surprinse tăcerea înspăimîntătoare care o înconjura. Deschise gura dar se reţinu imediat, dîndu-şi seama că era gata s-o strige pe Dirce. Şi rosti într-adevăr „Dirce", ceea ce i se părea un sunet ciudat ; n-o mai ura, ba chiar simţea nevoia s-o vadă, ieşi în coridor, dar îi era ruşine ; aproape în vîrful picioarelor se duse pînă la uşa surorii ei. O deschise, încet. Dirce stătea strînsă pe scaunul de rugăciune şi rostea cuvinte deslînate. Nora îi spuse din prag, cu multă blîndeţe :

— Nu-ţi mai fie teamă, Dirce. Ai încredere în mine şi lasă lucrurile în grija mea.

Dirce nu păru să fi înţeles aceste cuvinte ciudate. Auzi doar că e Nora ; întorcîndu-se puţin către ea, fără să o privească, începu să spună :

— Nu-mi mai ajută la nimic să mă rog, nu izbutesc, nu-mi mai pot aminti în ce credeam, Nora, nu mai cred că există Dumnezeu, auzi, nimic, nimic, nimic, tu nu poţi înţelege ce lucru sfîşietor e acesta ; şi am vrut de multe ori să mă rog din nou, zilnic încerc şi e tot mai rău, acuma, cînd avem mai multă nevoie, acuma, acuma, acuma... ştii cîte luni mai rămîn, Nora, din anul nostru ?

N-o privea. Se uita pieziş în pămînt, morfolea frînturi de cuvinte, parcă erau blesteme, cu mîinile şi cu unghiile părea că vrea să jupoaie lemnul negru al scaunului de îngenunchiere.

Nora reluă cu blîndeţe :

— Nu-ţi mai fie teamă, Dirce, eu ştiu ce am de făcut, şi o s-o fac la timp, nu-ţi mai fie frică, Dirce.

Dirce se ridică, o privi o singură clipă cu un fulger de uimire speriată în ochi, apoi, plecîndu-i cu grabă, înaintă cu capul plecat ; cînd ajunse la un pas de Nora se opri şi, foarte umilită, spuse :

— Am înţeles ce vrei să spui, Nora... o, nu, nu...

Părea că se făcuse mică de tot, îmbătrînită cu mulţi ani. Nora simţea că moare de milă, se apropie de Dirce, o luă de mîini, o trase la ea.

Nora se gîndea acuma la Fausto şi toată fiinţa ei emana o mare lumină, dar lumina aceasta Dirce n-avea cum s-o vadă.

— Dirce, ştii bine că viaţa nu-mi mai e de nici un folos ; deci nu-ţi mai fie teamă, Dirce.

Auziră un pas apropiindu-se, atunci amîndouă, cu mare grabă, întinseră mîna spre uşă şi o încuiară cu cheia. Dar Narcisa, prin uşă, le întrebă neliniştită :

— Ce faceţi ?

Dirce îi făcu Norei un semn disperat să tacă, Nora dădu din umeri cu înţelesul „Ce poţi să faci ?" şi răspunse tare Narcisei :

— Vin acuma.

Dirce, cu amîndouă mîinile pe un umăr al Norei, încercă s-o oprească :

— Nu mă lăsa singură.

Nora o linişti :

— Mă întorc îndată.

După ce trecu dincolo, nu ştiu ce să-i spună Narcisei, o simţea străină :

— Dirce nu se simte bine, dar nu e nimic grav, şi în timp ce Narcisa se pierdea în recomandări de tot felul, Nora abia aştepta clipa să fie iar lîngă sora ei. Dirce se băgă în pat şi Nora se aşeză lîngă ea, dar nu mai vorbiră şi ziua aceea a trecut aşa. Seara, tîrziu, Dirce izbuti să aţipească ; Nora se duse în vîrful picioarelor la ea în cameră şi, de cum se culcă, adormi adînc ; dar la mijlocul nopţii se simţi scuturată şi, deasupra ei, în întuneric, Dirce spunea tristă :

— Nu mă lăsa singură, nu mă lăsa.

În ziua următoare Nora spuse femeilor că Dirce avea puţină febră, dar că nu voia să fie văzută de un doctor şi de nimeni altul, şi că era mai bine să-i facă în voie ; hotărî să transforme în pat divanul din camera Dircei şi astfel n-o lăsa singură nici noaptea.

Au trecut aşa cîteva zile ; de două sau de trei ori pe zi Nora crăpa uşa şi lua mîncarea şi celelalte lucruri pe care Zelinda i le întindea în tăcere. Într-o după-amiază veni Giuliano, Dirce tocmai aţipise. Nora se duse la el, în salon. După cinci minute de conversaţie silnică, Nora simţi că nu mai e atentă, apoi că se plictiseşte ; era mereu atentă în altă parte. Atunci Narcisa se duse repede să asculte şi se întoarse fără întîrziere s-o calmeze asigurînd-o că Dirce stătea liniştită. Dar Nora nu era liniştită, ce-i spunea Giuliano n-o interesa. Iar cînd el îi propuse să vină a doua zi cu alţi prieteni şi s-o ia la plimbare, Nora refuză aproape cu furie, gîndul de a fi în societatea cuiva o înspăimînta, văzu cu o uşurare imensă cum se închide uşa în urma lui Giuliano şi se întoarse nerăbdătoare la Dirce. După scurtă vreme pînă şi glasul Narcisei ori al Zelindei îi deveniră insuportabile, prinsă acuma şi ea, ca Dirce, în nebunia izolării.

Într-o zi Nora îi spuse Narcisei că pentru a mai schimba gîndurile Dircei se gîndise să meargă cu ea pe cîteva zile la Coronata, de acolo ar fi putut face eventual o scurtă călătorie pînă la un lac sau în vreun oraş. Cu acest pretext îşi pregăti un cufăr cu multe lucruri pentru ea şi pentru Dirce, şi chiar ridică din contul lor de la bancă, pentru a avea cu ea bani din belşug. Într-o dimineaţă puse să fie chemat un taxi şi o opriră pe Narcisa să le petreacă la gară. În felul acesta se îndepărtară de casă. Dar nu aveau nici cea mai mică intenţie să se ducă într-adevăr la Coronata, nici în altă parte ; cerură să fie duse într-un cartier îndepărtat şi acolo traseră la un hotel mic. Li se părea că sînt în alt oraş ; faptul că se simţeau într-o lume necunoscută, străină, le dărui un răstimp de linişte.

Şi după ce s-au instalat în acel mic hotel, Dirce sta mai tot timpul în pat. Nora îşi adusese cîteva cărţi şi în fiecare zi ieşea şi se ducea să se plimbe fără ţel pe străzile din preajmă.

Într-o dimineaţă Nora se întoarse acasă înspăimîntată.

— Cînd am cotit în bulevard, povesti ea cu sufletul la gură, am văzut-o venind din sensul celălalt pe Romana, îți aduci aminte? Vara aceea a lui Giuliano care a venit o dată cu noi la Diana. Dirce ieși din toropeala ei și își puse mîinile în cap:

— Doamne, te-a recunoscut?

— Nu-mi dau bine seama. Mi s-a părut că mă privește... am dat imediat colțul.

Nu se întrebau de ce trebuie să tremure în halul acela la gîndul că ar putea fi descoperite. Timp de cîteva zile Dirce o opri pe Nora să mai iasă. Stăteau ore întregi în spatele persienelor ca să pîndească strada. Într-o bună zi, Nora propuse din senin:

— N-ai vrea să mergem să vedem Roma?

Dirce făcu ochii mari și după o vreme răspunse:

— Bine.

În tren, uitîndu-se pe fereastră, Dirce își aminti de călătoria ei la Colonna cu Giuliano, i se părea o îndepărtată amintire din copilărie, apoi imaginea lui Giuliano începu să se confunde cu a lui Lando Della Volpe. În vremea aceasta Nora se gîndea la fuga ei cu Dario la Sirmione și la faptul că acuma Fausto ar avea patru ani; și de aceea, acoperindu-și fața cu mîinile, începu să plîngă. Pe Dirce plînsul ei o agasa. Îndată ce s-au instalat într-un hotel de lîngă gară și-au amintit împreună de vremea cînd părinții lor plecaseră la Roma.

— Mama și tata, cu cîteva zile înainte, se certaseră destul de tare, eu am auzit.

— Da, în zilele acelea mama striga la noi și ne îmbrățișa mai mult decît de obicei.

Nora dori să meargă imediat să vadă Tibrul, dar nu-i plăcu, îi era greu să creadă că acela e vestitul rîu. Dirce nu avu nici o curiozitate, hoinăreau la întîmplare, soarele aprig le năucea. Tinerii o priveau pe Nora mai îndrăzneț decît cei de pe străzile din Milano, și ea începu să-i urască, i se părea că pîngăresc amintirea lui Fausto. Peste cîteva zile plecară la Napoli și, văzînd Vezuviul, vorbiră despre școala călugărițelor elvețiene, cu o dorință chinuitoare de a se întoarce înapoi în timp, cu spaimă pentru acel lucru inexorabil; nu izbuteau să creadă că au trecut douăzeci de ani.

— Și oare de ce nu ne gîndeam la clipă, atunci cînd viața era frumoasă? Dacă, atunci cînd o trăiești, te-ai gîndi cu putere la ea, dar cu multă putere, cred că timpul n-ar trece așa cum trece.

Voiau să vadă și Sicilia, dar după ce au zăbovit cîteva zile în Messina n-au mai avut chef să meargă mai departe, traversară din nou Strîmtoarea, dădură fuga la Gargano pentru că-și amintiseră că au citit o descriere bizară a lui în cine știe ce carte de demult, urcară din nou Adriatica pînă la Ancona. Din timp în timp se priveau în ochi, apoi porneau mai departe: s-au dus la Pesaro, la Bologna, prin alte părți; într-un loc rămîneau cîteva ore, într-altul cîteva zile, întotdeauna fără motive, în orașe din Romagna, din Polesine; ajunse în plin Veneto, Nora se gîndi să găsească satele pe unde trecuse în timpul războiului, dar nu se mai putea descurca și nu izbuti

să recunoască nici un loc. Dintr-o crudă dorință de amărăciune, Nora dori s-o ducă pe Dirce să vadă Sirmione ; și tot așa ajunseră în Piemont și, pentru că era arșiță, s-au gîndit la văile Aostei și merseră în susul lor pînă la un sat înalt și stingher printre îndepărtate ecouri, un sat care se numește Rhèmes-Nôtre-Dame ; de aici se repeziră din nou în cîmpie, la Torino și la Genova : unde își amintiră că de acolo venise bunica lor. La Genova Dirce spuse :

— Îți mai aduci aminte de anul cînd ne pregăteam să plecăm la Paris, dar apoi a izbucnit războiul ?

Luară deci trenul cu destinația Ventimiglia și de acolo avură de gînd să plece mai departe, în Franța, dar nu aveau pașaport, nu se gîndiseră o clipă că le-ar putea trebui, un funcționar le găsi suspecte, le luă un lung interogatoriu, le dădu drumul cu greu.

Această întîmplare le dezorientă peste măsură. Se mai priviră încă o dată în ochi, apoi îi plecară în pămînt, le era rușine una de alta, se înțelegeau, fără vorbe, într-un chip miraculos : se urcară iarăși într-un tren, ca să se ducă la Coronata.

Le era o frică groaznică de colonezi, dar a fost de ajuns o zi de purtare neînduplecată ca să scape de toate curiozitățile și să găsească singurătatea cea mai aspră ; nu vedeau decît pe nevasta grădinarului, o clipă în fiecare dimineață, și pe nimeni altcineva. Nora se apucă să citească una cîte una cărțile lui Silvano, adesea nu înțelegea, dar chiar și atunci o cuprindea curiozitatea ; cum termina o carte, începea alta. Lecturile acestea tulburi erau un narcotic care suprima în ea zile în șir noțiunea timpului ; apoi într-o dimineață zvîcnea din somn întrebîndu-se : „ce zi să fie ?“ și se ducea fuga s-o întrebe pe femeie, cu bănuiala că a venit, fără ca ea să-și dea seama, noul an.

Dirce și Nora își stăteau mereu în preajmă, dar își vorbeau poate o dată pe zi. De pildă, într-un rînd, Dirce spuse pe neașteptate :

— Maurizio are cel puțin cincizeci de ani.

Nora își înălță capul din carte și răspunse :

— Ce ciudat.

Și de-a lungul întregii zile nici un cuvînt mai mult, una de-o parte, alta de cealaltă a mesei oblonge. Altă dată Nora întrebă dintr-o dată :

— Ce-o fi făcînd Narcisa ?

Multe ceasuri Dirce le petrecea cu fruntea lipită de geamuri. Grădina agoniza. Chiar dacă Dirce ar fi ieșit pe străzile Colonnei, nimeni n-ar fi recunoscut-o.

Într-o zi, pe cînd afară vîntul bătea peste grădină, Dirce, deslipindu-se de geam, se clătină o clipă, își strînse de două-trei ori buzele ca arse. Nora se ridică imediat.

— Mi-e sete, spuse Dirce.

Nora dădu fuga alături, se întoarse cu un pahar de apă. Dirce, pe punctul să bea, se opri brusc, o bănuială josnică o fulgeră. Nora nu observase nimic, pentru că îndată ce-i dăduse paharul se dusese fuga să închidă o ușă care se bătea ; clipă care îi ajunsese Dircei ca să verse apa într-un colț fără s-o fi atins. Sărmana Nora.

În dimineața aceea Nora aflase că e douăzeci și șase decembrie. Cu Dirce însă nu mai vorbise niciodată despre date, spera că Dirce nu știe. Numai că Dirce le urmărise zi cu zi, și le repeta dimineața și seara.

Din clipa aceea Dirce tremura de cîte ori ducea ceva la gură, ca să mănînce sau să bea, dar din fericire Nora nu-și dădu seama niciodată de asta.

După patru zile Nora știa prea bine că era ultima zi a anului, dar credea mereu că Dirce uitase cum se numără zilele, văzînd-o așa pierită și mereu chircită cum se mișcă între fereastră și masă.

Așa că, în seara aceea, culcîndu-se, fiecare se gîndea că e singura care știe că o dată cu miezul nopții urmau să intre în anul hotărît de soartă.

Nora avea totul pregătit. După o vreme i se păru că Dirce, în patul de lîngă al ei, a adormit. Ceva mai tîrziu auzi în depărtare sunetul miezului nopții. Trebuie să mai aștepte puțin. Așteptînd ațipi.

În somn, Nora simți că o căldură vagă în aer se apropie de ea, o undă ușoară de căldură, că e lîngă ea, apoi un fel de cerc rece, dibuind în jurul gîtului ei. Simțind că se strînge puțin mai tare, doar puțin, Nora se trezi. Dar Nora se trezi fără spaimă, dimpotrivă, cu blîndețe, și îndepărtă cu mîinile ei mîinile Dircei care, în noapte, voiau să înceapă să strîngă. Noaptea nu era atît de întunecată încît Nora să nu poată vedea cum unduiește forma albă a Dircei și acuma cum se trage cu un mic țipăt și se lasă pe patul celălalt. Nora se duse lîngă ea și începu s-o mîngîie și s-o consoleze :

— Dormi, Dirce, nu așa, nu trebuie așa, și nu-ți fie frică, știu că a sosit vremea și m-am gîndit deja la tot, acuma dormi ; îi aranja învelitoarea în dreptul gîtului, o mîngîie iarăși ușor, ușor pe bărbie, pe obraji, pe frunte ; apoi, fără să-i mai vorbească, îi așternu peste ochi, cu mîini ușoare, somnul care peste puțin se făcu adînc.

După cîteva ceasuri.

Dirce se trezi o dată cu lumina zorilor, dar gîndul ei se trezea cu greu.

Se întoarse și văzu patul celălalt gol. Se ridică, înfricoșată de singurătate, tremurînd de frig și de teamă ; văzu pe patul acela o foaie ; citi, cu greu : *Dirce, nu mă căuta, m-am dus acolo unde voiam, unde s-au dus toți ceilalți, așa că tu, Dirce, mai trăiește. Rămas bun pentru totdeauna. Nora.*

VIII

CINCI ANI

Dirce scoase un geamăt apoi se prăbuşi pe marginea patului. Ce mai rămăsese din creierul ei căpătase deprinderea să gîndească cu îndîrjire doar acel lucru care îi hrănea viaţa. Se gîndi aşadar : „Cinci ani, mai am cinci ani", şi o străbătu o zvîcnire ascuţită ; dar simţi o nevoie chinuitoare de Nora, o cotropi o deznădejde arzătoare, se îmbrăcă grăbit în lumina palidă, fără să ştie ce face. Se înfăşură într-un şal, îşi puse pe cap o basma, coborî scările clătinîndu-se şi, călăuzită de o amintire fără formă, se pomeni în grădină, pe povîrniş la vale. Aerul fremăta ca atunci cînd stă să cadă zăpada. Poarta grilajului rămăsese deschisă şi Dirce ieşi. Nu se vedea nimeni şi asta o înspăimînta acum mai mult decît orice. Traversă Largo Sottomonte, la prima casă la care ajunse se rezemă de un colţ.

Şi, în sfîrşit, văzu pe cineva, doi oameni care veneau dinspre fundul străzii, vorbind cu însufleţire ; Dirce le făcu în neştire un semn cu mîna, încît aceia se opriră şi o întrebară imediat :

— Veniţi de acolo ? arătînd spre Coronata.

— Nu, nu, răspunse Dirce, iar unul dintre ei continuă în grabă :

— Au găsit-o moartă, în prăpastie, pe una din surorile Medici, nu ştiu care dintre ele ; du-te tu, Pietro, să-l chemi pe judecător, eu urc pînă la vilă ; se despărţiră, uitaseră de ea, nici n-o recunoscuseră. Ea porni pe stradă ; mai văzu un om care traversă în fugă şi dispăru. Apoi din nou totul se făcu mut şi pustiu. Dirce avea o nevoie nețărmurită de cineva, fără să ştie străbătu două sau trei străzi şi ajunse într-o mică piaţă, în faţa unei faţade de teracotă. Piaţa aceasta era şi mai pustie decît tot restul satului, nu mai făcea parte din locul acela, era un punct devenit îndepărtat pe pămînt şi în ani. Aerul, în loc să se limpezească, părea că devine livid, dar ea văzu în spatele unui geam o lumină, căci abatele Clementi era un om matinal. Atunci, de jos, Dirce începu să cheme :

— Abate Clementi, abate Clementi...

Fereastra se deschise şi apăru în ea ceva din abatele complet alb şi foarte bătrîn şi cu faţa de ceară, o faţă care în aerul acela searbăd părea infinit depărtată.

Dirce, zăcînd pe pămînt, înaintea porţii închise, gemea :

— O, abate Clementi. Nora a murit.

Şi acum, de pe chipul abatelui Clementi începură să coboare cuvintele lui, cuvinte îndepărtate, cuvinte de ceară :

— Ai cîştigat, Dirce ?

— Nora a vrut să mă salveze.

— Ţi-a dat eternitatea ?

— Cinci ani, abate Clementi, cinci ani.

— Un dar cumplit. Nu are importanţă că murim, important e să nu ştim cînd. A nu şti înseamnă a fi tînăr. Pe măsură ce cineva ştie puţin, moare. Viaţa înseamnă să nu fii sigur, Dirce, viaţa e să nu ştii, să nu ştii nici cînd, nici unde ne ducem, Dirce.

— Dar eu credeam în Dumnezeu, abate Clementi.

— Nici cei mai plini de credinţă nu vor să moară, prin urmare se îndoiesc puţin. Viaţa e să te îndoieşti.

— Dar atunci Nora, unde e Nora?

— Nimeni nu ştie. Viaţa e să pleci. Ce vă spusese Bătrîna? „Dacă cineva n-ar muri, ar fi un lucru înspăimîntător." Avea dreptate. Şi v-a mai spus: „Totul e rînduială, în viaţă şi în moarte". Şi v-a dat rînduiala. Cinci ani. Bătrîna avea întotdeauna dreptate. Şi totuşi, pe patul de moarte, improviza; toţi cei care poruncesc improvizează, ca să-i ţină pe oameni în nelinişte. Cinci ani. Ce vei face cu ei, Dirce?

La întrebarea aceasta Dirce nu răspunse, dar o trecu un mare fior, ca o zguduire totală a tot ce-i mai rămăsese din existenţă; în timpul acesta abatele o întrebă din nou:

— Ce vei face cu ei?

Şi fără să mai aştepte, închise încetişor fereastra şi dispăru.

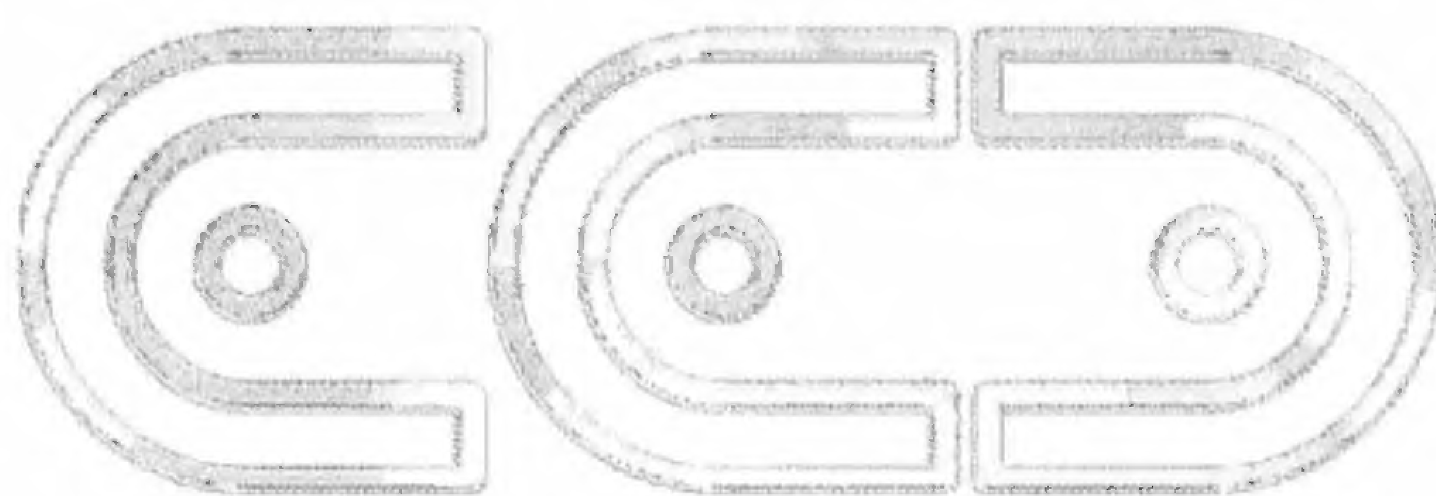
Dirce se ridică în picioare, făcu o săritură şi începu să rîdă. Aerul se făcuse limpede, în locul ninsorii venise soarele. Dirce, sărind, aproape dansînd, şi rîzînd mereu tare, traversă piaţa, intră pe strada unde era biserica, se aşeză pe treptele bisericii, îşi smulse basmaua de pe capul care îi devenise cu totul alb, ca al abatelui Clementi. Îşi ascuţi privirea şi văzînd că apar oameni şi se îndreaptă spre biserică, încetă brusc să rîdă; cu o sticlire răutăcioasă în ochi îşi plecă fruntea, îşi strînse umerii şi începu să cerşească.

Redactor responsabil: FLORIN CHIRIȚESCU
Tehnoredactor: VICTOR MAȘEK

Dat la cules 25.01.1968. Bun de tipar 22.06.1968. Apărut 1968. Tiraj 26 180 ex. broșate. Hîrtie tipar înalt tip B de 63 g/m². Format 700×900/32. Coli ed. 9,11. Coli tipar 7,5. A. nr. 21724. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 85—31=59

Intreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97, București
Republica Socialistă România
Comanda nr. 1250

Scanare și prelucrare digitală

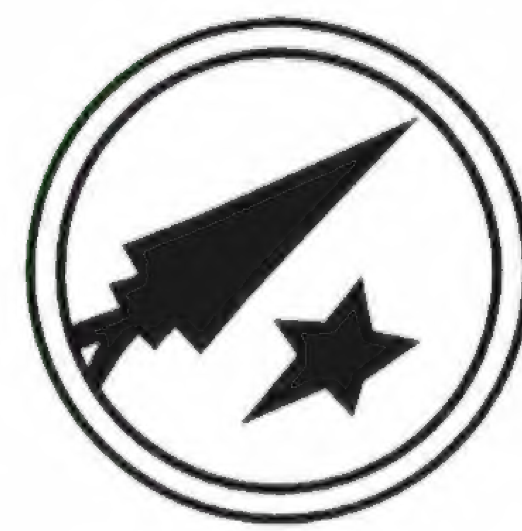

de

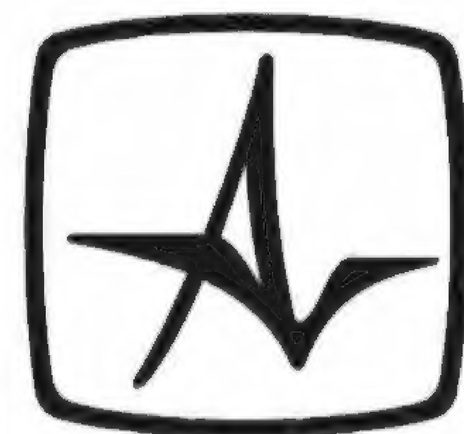
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

